POŠTARINA PLAĆENA U GOTOVU.

BOG
NAROD
SOCIJALNA
PRAVDA

LUČ

ZAGREB

GODINA XXVI. - BROJ 7-8

S A D R Ž A J

Dr N. Kolarek: Boljševizam i religija — *Jeronim Korner*: Pred licem jedne patnice. — *Fr. V.*: Vladimir Solovjev. — *Konstantin Rimarić-Volinski*: Ruska poezija i proza novijeg vremena. — *Sergej Jesenin*: Ždrijebe. — *Vl. Azov*: Uskrs komandanta G. P. U. — *Vladimir Majakovski*: Naš Marš. — *Petar Grgec*: Karlo Marks. — *Juraj Junger*: Sovjeti i omladina. — *Val. Brjusov*: Treća Jesen. — *Mate Ujević*: Fjodor Mihajlović Dostojevski. — *Nikola Gumilev*: Carica. — *Dr Stjepan Podolšak*: Boljševičke reforme i položaj radničke klase. — *Sh.*: Stalin. — *Boris Bajanov*: Trocki. — *Feuilleton*: Oecumenicus: Novi smjer carigradskog patrijarhata. — Knjige i listovi. — Ideje i pokreti. — Socijalno gospodarski pregled. — Likovni pregled. — Glazbeni pregled. — Kazalište i umjetnost. — Đački svijet. — Srednjoškolski listovi. — *Slike*: Iverska vrata i svetište iverske Majke Božje u Moskvi. — Vladimir Solovjev. — Zapuštena ruska djeca. — Staljin. — Trocki. — *Vasnecov*: Sv. Vladimir. — *Vasnecov*: Ispaćeni Krist. — Umjetnički prilog: *Vasnecov*: Sv. Vladimir pokrštava Ruse.

IZ UREDNIŠTVA I UPRAVE

Ovaj dvobroj »Luči«, kako će odmah vidjeti sami čitatelji, posvećen je u glavnom Rusiji i ruskim prilikama. Uredništvo je bilo svjesno odmah u početku, da je u sadašnjim prilikama skoro nemoguće dati jedan zaokruženi i svestrani prikaz suvremene Rusije i boljševizma, jer je nemoguće dobiti preko granice vjerodostojnih vijesti, koje ponajviše dolaze iz dva izvora ili boljševičkog, kojemu se ne smije pokloniti, sasvim naravno, vjerodostojnost, te iz raznih rusko-emigrantskih agencija, kojima se ne može reći da su objektivne u prikazivanju sadašnjeg stanja u Rusiji, a i to je opet razumljivo. Svjesno tih poteškoća, uredništvo je marljivo sakupljalo podatke o Rusiji, te u vidu ćirilometodske ideje i kritičnog stava prema materijalističkom komunizmu u teoriji i primjeni istoga u ruskom boljševizmu, uredništvo izdaje ovaj broj, koji će vrlo dobro doći našim prijateljima i đacima, koji su mi nekoliko puta, bilo usmeno bilo pismeno izrazili želju, da se u jednom broju osvijetli problem boljševizma i komunizma, koji se našim srednjoškolcima gornjih razreda čini kao nešto daleko i neshvatljivo, i uvelike privlači njihov interes. Koliko je uredništvo uspjelo u ovom »ruskom broju«, to će prosuditi sami čitači, samo ih molim, da uzmu pri tom u obzir sve poteškoće, koje sam pri tom imao.

»Luč« u posljednje vrijeme sve više prima priznanja, koliko o samoj suradnji, koje u njoj izlazi, toliko i o načinu uređivanja. U prošlom smo broju donijeli i jednu novost u list, koja znači i malu senzaciju, a to je strana suradnja od uglednih stranih katoličkih publicista n. pr. sveučilišnog profesora u Firenzi L. Romoli-a, i francuskog katoličkog publiciste i novinara iz Pariza m. Paula Narcy-a. Ovo izlažem stoga, da naši pretplatnici i prijatelji znadu, kako uredništvo vrši u svakom pogledu svoju dužnost, ulažući u list svu svoju ljubav i neiscrpivi napor, samo da list bude što bolji i u svakom pogledu kvalitativno na visini, pa uime toga uredništvo i uprava lista s punim pravom zahtijevaju od prijatelja i pretplatnika »Luči«, da i oni vrše svoje obveze prema ovom najstarijem hrvatskom katoličkom đačkom listu.

Što se tiče đačke suradnje, nje sam primio prilično mnogo, ali mogu odmah kazati, uzevši dakako u obzir dobu naših najmlađih, da me suradnja nije uvijek zadovoljavala, te sam ponešto škrtario s uvrštivanjem ovakve suradnje u list. Međutim i sami okviri prije američkog, a sada ruskog broja priječe, da se u listu publicira dovoljan kvantum đačke suradnje. Ali što u ovom broju nije moglo biti uvršteno i doći do izražaja, to se nadam, da ću u posljednji ovogodišnji dvobroj uvrstiti više đačke suradnje. Stoga molim sve drugove da ovo uzmu u obzir. Osim toga ću u posljednjem dvobroju odgovoriti drugovima na poslane pošiljke i pisma, u koliko to bude potrebno. UREDNIK.

UPRAVA: Zagreb, Trenkova 1. — Na upravu se šalju narudžbe, reklamacije i pretplata. »Luč« izlazi svaki mjesec.
PRETPLATA za đake 30.— Dinara, za ostale 60.— Dinara.
UREDNIŠTVO: Zagreb, Trenkova ul. 1. — Na uredništvo se šalje suradnja za list.
»LUČ« UREĐUJE Ivo Lendić. — Za uredništvo odgovara: dr. Mijo Maričić, Zagreb, Trg Kralja Tomislava 2,
TISKARA »NARODNE PROSVJETE« Zagreb, Trenkova 1. (Za tiskaru odgovara Rajmund Sušin, Maksimirska 47.)

LUČ

KULTURNO SOCIJALNI LIST ZA ĐAKE

G. XXVI. ZAGREB, SVIBANJ 1931. BROJ 7-8.

BOLJŠEVIZAM I RELIGIJA

Već punih 13 godina proživljava stomilijunski ruski narod u povijesti čovječanstva nezapamćenu krizu. To su godine ispunjene plamenom i krvlju bratoubilačkog rata, srušenog prijestolja, uništenih i do temelja razorenih hramova Božjih, pogrđenih tisućljetnih narodnih svetinja, nesmiljenog uništavanja cijeloga društvenoga i gospodarskog poretka. Godine 1917. dunuo je ruskim gradovima i selima do gotovo bezgraničnih stepa Sibirije, strašni uragan nasilnoga i promišljenog obaranja svega, što je evropski Zapad nazivao kulturom. I danas jošte, na ruševinama prošlosti, gradi jedna nova vjera u čovječanstvo, u grčevitim borbama s prirodom i njezinim neslomljivim silama, novu kulturu, nove temelje za blagostanje ovozemsko ne samo goleme Rusije, već i cijeloga svijeta. Tako problem Rusije već od prvoga dana novembarske revolucije, postaje problem cijeloga čovječanstva. I, zato, nije dosta, da tek s čuvstvom sućuti nad bolju za uništenim životima, za razrušenim kulturnim tekovinama stojimo zapanjeni nad svim, što je boljševizam učinio i čini iz Rusije. Po svojoj biti opće ljudski orijentiran, ruski boljševizam svjesno nastoji, da ruski pokus proširi posvuda po svijetu, dok čovječanstvu jednom ne svane veliki dan oslobođenja od spona kapitalističkog poretka, dok svi narodi, dok svi ljudi ne zapjevaju pjesmu komunističkog bratstva i jedinstva. Boljševizam je sudbonosna opomena za sve nas, koji smo odnjihani na krilu kršćanske kulture, da se zaustavimo pred problemom, koji danas proživljava najveći slavenski narod. Prije svega pak, da s razumijevanjem pokušamo ispitati, teoretske temelje, na kojima počiva nauka, za koju su, to moramo lojalno priznati, toliki gubili živote. Da onaj pozitivni sadržaj, koji boljševizam lišen zloglasnih metoda diktature, u sebi nosi, konfrontiramo s najplemenitijim i najuzvišenijim, što je kršćanska vjera dala i danas daje ljudskoj kulturi.

1. Boljševizam, nazvan po većini (bolšinstvo) na stranačkom kongresu ruskih socijalista g. 1903., je vjerna reprodukcija komunističke nauke Karla Marksa. Njegovi najpravovjerniji tumači to naročito ističu i, poput sviju sektaraca, poriču svim ostalima sljedbenicima Marksa pravovjernost. Uistinu, boljševici su vjerni sljedbenici Marksa, ali tek jednim dijelom. Od učitelja su preuzeli revolucijonarni utopistički dio i proveli ga do krajnih granica u život, u koliko je to taj dopuštao. Oni su i ondje ostali vjerni učitelju, gdje je Marks kao spretan dialektičar otupio oštricu kobnih konsekvencija iz postavljenih premisa. Tako u stvari boljševizam nije donio nijedne nove ideje, kako to ispravno konstatira jedan od najboljih poznavaoca socijalizma, W. Sombart,[1]) koja je bila najmanje već pred 50 godina iznesena

[1]) W. Sombart: Socialismus und soziale Bewegung. Jena 1919⁷ pg 146.

u djelima Marksa ili kojeg revolucijonarnog socijaliste. Doktrinaran po svojoj sadržini, takav je i u životu. Takav je i po svom prvom vođi Vladimiru Ilijiću Uljanovu-Lenjinu. Osobni poznavaoci Lenjinovi prikazuju ga kao čovjeka izvanredne snage i velike nadarenosti, obdarene svim sposobnostima vođe. A to znači bez osjećaja moralnosti, silnika, kome je stran život pučkih masa, roba dogmi naučenih iz knjiga. S ovim se sudom M. Gorkoga slaže i onaj N. Rubakina, kad veli: »Lenjin je čovjek ispunjen mržnjom, on ne može tako snažno ljubiti, kako može mrziti. On mrzi mnogo snažnije »buržoaziju« nego li ljubi svoj »proletarijat«. (Isporedi: Sombart, o. c. pg. 149.).

2. Boljševizam je, dakle, čisti Marksov komunizam. Kao takav, on je prvenstveno ekonomska nauka s ciljem, da gospodarski život ljudi udesi na bazi potpunog zajedničkoga vlasništva zemaljskog blaga. No, kako se i ekonomsko djelovanje čovjeka ravna prema nekim ćudorednim načelima, a ta se, u zadnjoj liniji, osnivaju na određenom naziranju na svijet i njegove vrednote, to je i Marksov komunizam izgrađen na jednom izrazitom naziranju na svijet. Marks i Engels su s ponosom isticali, da vuku lozu ne samo od Saint-Simona i Fouriera nego i od Kanta, Fichte-a i Hegela. Od potonje dvojice preuzeli su metodu svoga sistema. To je takozvana dialektična metoda Hegela. Tako, sasvim paradoksno, na početku idejnog rodoslovlja savremenog boljševizma stoji apsolutni idealista i filozofski odvjetnik pruskog apsolutizma, F. Hegel. Prema njemu ideja, koja jedina stvarno postoji, razvija se neprestano po stalnoj shemi: teza, antiteza, sinteza. Razvoj ideje po ovoj shemi je Hegel aplicirao na psihologiju, a Marks na historiju ekonomskog života. Tako je na početku ekonomskog života postojalo zajedničko društvo zemlje (teza). U toku povijesti se kod svih naroda pokazalo, da je ono zapreka za produkciju. Zato bude negirano (antiteza) i uvedeno privatno vlasništvo. Moderni način proizvodnje nalazi, da je privatno vlasništvo zapreka potrebnoj produkciji i razdiobi dobara, i, otuda nastaje potreba ponovnog negiranja antiteze, da dođemo do višeg savršenijeg zajedničkog posjeda zemlje (sinteza). Ovaj dialektični način promatranja života namro je komunizmu misao relativnosti svega, što postoji. Život se smatra jednim neprestanim tokom, promjenom. Čovječanstvo se neprestano razvija i sada, kad izgleda da kroči zabludom i stramputicom. Ova se misao očituje i kod duševnih vođa boljševizma, kad se tješe, nailazeći na ogromne zapreke u izvođenju svoga programa. Poslije godina čistilišta individualnog shvatanja, kažu, mora doći perioda, kad će ljudi osjećati sasvim kolektivistički.

Kad je L. Feuerbach izdao »Wesen des Christentums«, napustio je Marks sasvim Hegelov idealizam, i, definitivno, usvojio materijalizam Feuerbacha kao osnovicu svojega naziranja na svijet. Za Feuerbacha ne postoji drugo osim priroda i čovjek. A čovjek je ono, što pojede, čista materija. Religija je plod čovječjeg egoizma. Pojam Boga je fikcija čovječje fantazije, izazvane osjećajem ovisnosti od prirode. Ništa drugo do pojam čovjeka, pomišljenog kao rod, cjelina. Jedina prava vjera je ova: čovjek je čovjeku Bog. Taj očiti materijalizam, vrlo primitivan, a uistinu prikriveni ateizam, prešao je kao baština preko Marksa do Lenjina, i on je, danas, osnov naziranja na svijet, kako ga službeno ispovijeda ruska komunistička partija. Marks je Hegelovu dialektičku metodu i Feuerbachov materijalizam udružio i nazvao »materijalističkim shvatanjem povijesti« i po njoj dao socijalizmu »znanstveni

karakter«. Materijalističko shvatanje povijesti je otkriće, slično Darwinovom zakonu razvoja organske prirode (Engels), i temeljna dogma komunizma. Prema tomu shvatanju, nijesu ideje one, koje pokreću djelovanjem čovjeka i razvojem povijesti. Ne, zadnji razlog povijesnog razvoja, ono što prvenstveno rukovodi čovjeka u djelovanju, to je način proizvodnje. A ta je ovisna o visini tehnike, klime, zemlje. Gospodarstvo određuje način posjedovanja. A na tu se gospodarsku bazu nadograđuju politika, prava umjetnost, religija. Kad se promjene gospodarske prilike proizvodnje, nastaje

IVERSKA VRATA I SVETIŠTE IVERSKE MAJKE BOŽJE U MOSKVI. OVO SU NAJDRAŽE RUSKO SVETIŠTE SRUŠILI KOMUNISTI

protuslovlje između ekonomije, kao osnovice svega života, i njezine nadogradnje: znanosti, umjetnosti, prava i religije. Otuda nastaju klasne borbe, koje nužno svršavaju negacijom postojećeg reda i dolazi do revolucije. S revolucijom na ekonomskom području započinje izmjena pravnog, umjetničkog i vjerskoga života.

3. Materijalističko shvatanje povijesti ili historijski materijalizam je, nesumnjivo, izraziti materijalizam. I to onaj vulgarni materijalizam, koji poriče da postoji što drugo, osim tvari. Nema dakle dualizma: tvari i duše. Ono, što se zove duša, to je samo produkt, modifikacija ili viši stepen materije. Dosljedno: ne postoji Bog, nema vječnosti, nema ništa trajnog

i nepromijenljivog. Političke, filozofske i vjerske ideje izviru iz materijalnog načina proizvodnje, i o njima ovise. Zanimivo je, da ni Marks ni Engels nigdje nijesu dokazivali opravdanost materijalizma. Oni su ga naprosto preuzeli od Feuerbacha. A ni Feuerbach ga nije dokazivao, već ga je akceptirao dokazavši nemogućnost konstruktivnog idealizma Hegela. Tako eto, najvažnija stavka cijelog komunizma ostaje nedokazana. Nasuprot, znanost, duboka i istinska znanost je već davno napustila ovaj materijalizam. Da ne zalazimo u opsežno pobijanje temeljnih zasada materijalizma, dosta je spomenuti činjenicu, da je filozofija s materijalizmom, kao sistemom obračunala. Danas nema ozbiljnijeg mislioca, koji bi se usudio svojim imenom potpisati materijalističko tumačenje unutarnjih pojava čovječjeg života. Biologija ga je sasvim zapustila. Padom Haeckelovog piknotičkog monizma, koji napuštaju najvjerniji nekoć pristaše (Dr Plate), zadan je materijalizmu odlučan udarac. Konačno, zar i svjetski rat nije bio strahoviti demanti do brutalne jasnoće podan dokaz nemogućnosti kulture osnovane na materijalističkim temeljima? Pa i sama socijalistička kritika Marksa je, još pred rat, uočila neodrživost materijalizma, i, nesmiljenom logikom, upozorila na potrebu revizije komunizma u smislu napuštanja materijalizma. (Bernstein, Tugan-Baranovski, Jaurès). Nažalost, vođe boljševizma nijesu dospjeli da se uzdignu do te spoznaje. Njima je Marks ostao evanđelje, koje se nijesu usudili dirati.

4. Kad je burna godina 1917., uslijed nesposobnosti umjerenih elemenata, pružila boljševicima prigodu da preuzmu vlast u svoje ruke, oni su ubrzo formulirali svoje mišljenje o vjeri. Njihov materijalizam je odlučno tražio potpuno kidanje sa svakom religijom, napose kršćanskom, kao eminentno idealističkom religijom. U toj su točci pošli i dalje od samoga Marksa. Dok je Marks predviđao polagano i mirno umiranje religije izazvano potpunom ekonomskom promjenom, Lenjin je odmah agresivan prema vjeri. On je hoće direktno uništiti, da tako proizvede svoj životni cilj : potpunu, ekonomsku i društvenu kolektivizaciju. Zašto? Evo odgovora samog Lenjina : »Vjera je opij za puk — ta je izreka Marksa, temeljni kamen cjelokupnog marksističkog naziranja na svijet. Marksizam stalno promatra sve današnje vjere i crkve i sve vjerske organizacije kao organe buržoaske reakcije, koje služe isisavanju i zaglupljivanju radničke klase« (Lenjin: Izabrana djela XI. sv. — cfr. Dr Berg : Was sagt Sowjet-Russland von sich selbst. Freiburg. 1930.[2] pg. 15.). Ideja Boga je nepodnosiva za Lenjina. U pismima na M. Gorkoga buni se protiv same pomisli, da čovjek osjeća potrebu za božanstvom. Takav čovjek, kaže, pljuje sam na sebe najgorim načinom, jer mjesto da je uposlen djelovanjem on bavi se razmatranjem i ogledavanjem samoga sebe, i, kod toga, nastoji pobožanstveniti svoje najzamazanije, najgluplje i najropskije vlastitosti. (Berg. o. c. pg. 16.). Polazna je tačka ovih, u povijesti uopće rijetkih ispada protiv vjere, misao, da je vjernik težište svoga života položio izvan stvarnosti ovozemske. Zato nije sposoban da se punom snagom posveti poboljšanju zemaljskih uvjeta života. A u tom ovozemskom životu, zapravo, sve leži. Ovdje, na zemlji, treba ostvariti raj. Radeniku treba dati mogućnost da potpuno uživa sva zemaljska dobra : to je veliki cilj, za koji se komunizam očajno bori. To je ono pozitivno što boljševizam kuša suprotstaviti vjeri u Boga, kad proglašuje ateizam bitnim dijelom programa komunističke stranke (§ 13. stranačkog programa od 1918., a konačno usvojen i pojačan kao aktivna dužnost svakog člana g. 1922.).

U boljševičkom vjerskom zakonodavstvu se očituje duh Lenjinov. To je duh fanatične mržnje prema svakoj vjeri. U svim prolaznim svojim fazama, stalno se i neprikriveno očituje misao : s religijom valja potpuno obračunati. Ta je misao jasna već u prvom dekretu pučkih komesara od 21. I. 1918. o rastavi Crkve i države, kad se veli : »Da se osigura radnom narodu prava sloboda savjesti, provodi se rastava crkve od države, crkve i škole, i svima se građanima daje sloboda vjerske i protuvjerske propagande. Kakva je to sloboda savjesti, pokazuju ostale odredbe, kojima se iz javnog života uklanja svaki religiozni znak, iz škola svaka vjerska pouka, crkvama se dobra nacionaliziraju, a za uzdržavanje hramova udara porez. Kad su Sovjeti g. 1922. posegli za crkvenim posuđem, došlo je do krvavih progonstva pravoslavnoga i katoličkog klera. Borba protiv religije zadržana je i u novom crkvenom zakoniku od g. 1929. Tu je promijenjen temeljni član ustava Sovjetske Republike o slobodi savjesti, i on sada glasi : »Slobodno je privatno ispovijedanje i protuvjerska propaganda«. Ma da na prvi pogled novi crkveni zakonik donosi neku olakšicu za religiju, u stvari je još teže pogodio nego prije. Jer taj zakonik je sastavni dio petogodišnjeg ekonomskog programa, »pjatiletke«. A taj predviđa, upravo uvođenjem kolektivnog gospodarstva na selo i uništenje religije. Zato zakonik dopušta samo privatno vršenje vjerskoga kulta, a zabranjuje svaku vjersku propagandu i karitativnu djelatnost crkve.

5. Većma nego u samom zakonodavstvu, pokazali su boljševici svoj ateizam, upravo proganjanjem vjere u životnoj praksi. Na tom polju oni nose žalosno prvenstvo u cijeloj povijesti čovječanstva. Sve, što je do sada krvavog i okrutnog upotrebljeno protiv vjere, to su boljševici upotrijebili. Istina je, možda po broju žrtava nijesu nadmašili prolivenu krv u prva tri stoljeća kršćanstva za vrijeme progonstava u rimskom carstvu. Ali u jednom su, sigurno, nadvisili sve progonitelje vjere : u sistematskoj, svim kulturnim tekovinama oboružanoj protuvjerskoj propagandi. U početku politički obojadisana, protuvjerska propaganda se služila grubim sredstvima : sakrilegnim napadajima, ophodima, karnevalskim izrugivanjem vjerskih istina i svetinja. Poslije g. 1924. profinjuju borbena sredstva. Osnivaju se protuvjerski tečajevi, ateističke nedjeljne škole visoke, pače, podiže se i 9 ateističkih univerza, na kojima se Sv. Pismo crkvena povijest, poredbena znanost religija i etika tumači u ateističkom smislu! Literaturu za ta predavanja daju u glavnom, prijevodi racijonalističkih i socijalističkih pisaca 18. i 19. stoljeća. Među ostalim, i to je jedan od dokaza, na kojoj znanstvenoj visini stoji ateizam boljševika! Da ta propaganda bude uspješnija, organizovan je Savez bezbožnika, a g. 1929 Savez borbenih bezbožnika, potvrđen i brojnim povlasticama obdaren po komunističkoj stranci, što praktično znači po državi. Poznato je, da su sva sredstva moderne tehnike stavljena na raspolaganje Savezu borbenih bezbožnika, da propagiraju ateizam. Počevši od univerze do kina i kazališta, od znanstvene knjige do novina, predavanja i satiričkih časopisa, svagdje se javlja neumorna i sve jača fronta boraca protiv vjere za otvoreni ateizam. I to je ono, što začuđuje, jer takvog slučaja povijest ne pozna.

6. Ali, što još više mora čuditi misaonog čovjeka, činjenica, da se boljševizam, kao najizrazitija protuvjerska struja, s golemim pretenzijama, da cijeli svijet učini ateističkim, nije uopće nikada ozbiljno direktno pozabavio idejom Boga. Barem ne teoretski. Polazeći s praktičnog stanovišta, da

za postignuće komunističkog ideala nema ideja o Bogu smisla, pače da mu je protivna, boljševizam ju je naprosto izbacio iz svoga misaonog kruga. Tako se, zapravo, boljševizam nije nikada pitao, je li ideja o Bogu o egzistenciji Božjoj, u sebi istinita? To je pitanje za nj sporedno jer, i opet sasvim nekritički, usvaja relativnost svih teoretskih zasada, kako mu ga je namro Hegel i Marks. A najmanje, što se može zahtijevati jest, da se barem glavna ideja protuvjerske propagande, ona o Bogu, direktno konfrontira sa svim ozbiljnim znanstvenim aparatom. Toga boljševizam nije učinio, već je, upravo, kukavički zaobišao ono, na što je najprije morao dati odgovor. Time je, ujedno, dao sam sebi najoštriju osudu.

Osudu intelektualne inferiornosti boljševističkog ateizma pojačava do maksimuma sam sadržaj protuvjerske propagande. Ne samo da u popularnim izdanjima nema nigdje traga kritičkom sudu, dok je govor o obaranju vjerskih istina. Potpuno se pomanjkanje kritike zapaža i u ozbiljnijim izdanjima, koja bi barem morala pretpostavljati neku naučnu vrijednost. U znanstvenom časopisu »Antireligioznik« nižu se naprosto tvrdnje, kojima se poriče historička egzistencija Krista, povijesna autentičnost Evanđelja, a da se za to ne donosi nijedan barem prividni razlog! Da, uza sve to, imade bezbožnička propaganda nekih uspjeha, naročito među omladinom, nije zasluga njezine znanstvene vrijednosti. Tu je, u prvom redu, zasluga cjelokupnog državnog aparata, sistematskog odgoja u školama, potpunog otrgnuća od vjerskog uzgoja u obitelji, koju je boljševizam zdrobio i uništio. Za to ima, nažalost, indirektnu zaslugu nedostatni vjerski uzgoj širokih masa naroda, uzgajanih po pravoslavnom svećenstvu caristićke Rusije. A i ruska inteligencija, koja je pravila kompromise sa zapadnjačkim liberalizmom i materijalizmom, ima na tom i svoj udio. I ona, danas, sa žalošću mora priznavati, »primamo što smo po svojim djelima zaslužili«. (Luka 23, 41.).

No najsnažniju osudu ispisao si je boljševistički ateizam na području braka i obiteljskoga života. Dosljedan samom sebi, boljševizam je iz obitelji sasvim uklonio Boga. Brak nije više nerazriješivi ženidbeni ugovor. On je jednostavna činjenica zajedničkog života. Može se razriješiti jednostranim otkazom jednoga od bračnih drugova. Registracija braka nije, pače, potrebita. Pobacivanje ploda je dozvoljeno. Čak sama državna vlast podržaje ambulante u tu svrhu. Doduše, to je već tako daleko došlo, da su same sovjetske vlasti morale osnivati posebne komisije, koje će ograničiti operatione zahvate. Srećom, široke mase naroda, u kojima je sačuvan zdrav osjećaj za obiteljski život, daleko su od tih praksa. Ali, pravovjerni komunisti, osobito mladež, obilno se služe potpunom »slobodom«, što ju je boljševizam na to područje unio. Posljedice su, na drugoj strani, strašne. Nesigurnost očinstva, rastavljenost roditelja, rušenje obiteljskog mira uzrokuju zapuštenost omladine. Država nastoji zapuštenoj djeci dati naknadu za obitelj u državnim odgajalištima. Ali, državna su sredstva ograničena. Gospodarska borba za opstanak komunističkog sistema, i propaganda u stranim državama iziskuju velike svote novca. Zato to priznaju i sami boljševici, da velik dio omladine nema uopće nikakva uzgoja. Ili bolje: njih uzgaja ulica. Ta zapuštena djeca jesu nosioci sviju mana i poroka, naročito spolnih bolesti, krađe, ubojstva i paleža. Oni su direktni plod boljševističkog ateizma. Mladež bez Boga, bez oca i majke, bez doma i škole, bez morala i bez ideala!

7. Ako konačno usporedimo ogromne žrtve, što ih je boljševizam u obliku krvi, uništenih života i institucija zahtijevao, da Rusiju približi idealu

komunističkog društva, s onim što je stvarno Rusiji donio, onda iskače strahovita negativna bilansa boljševizma. Opravdano se kulturni svijet zgraža nad radom boljševika. Zgražajući se pita: zar je sve to bilo potrebno, da se stvori nešto malo i, to što je dano, da bude sačuvano krvavom diktaturom? Mi imademo dužnost i pravo, da upitamo još nešto: Zar se kršćanska vjera, uistinu, protivi pravoj sreći ljudi na zemlji? Zar nije čovjeku, koji vjeruje u Boga, u prekogrobni život, u vječnu nagradu i kaznu za ljudska djela, moguće da sve svoje sile stavi u službu općeg blagostanja? Zar kršćanska vjera ne daje dovoljno garancije za pravednu razdiobu dobara među ljudima, za istinsku slogu i međunarodni mir? Zar nije kršćanska vjera u više navrata, spasila evropske narode od propasti, kad im seoba naroda, navala Tatara i Turaka prijetila da uništi sva dobra? Jedan od prvaka enciklopedista, koje slijede boljševici, Montesquieu, gledajući na ovaj rad kršćanstva uskliknuo je: »Čudnovata stvar! Kršćanska vjera, čija je svrha, čini se, u sreći drugoga života, usrećuje nas već ovdje«. (De l' Esprit des lois 24, 3). Zar je, dakle, uistinu bilo potrebno povesti brutalni rat protiv vjere, i propagirati površni materijalistički ateizam, da se usreći ljude onim, što sama zdrava narav kaže, da je nemoguće?

Do danas nije nijednom narodu, koliko povijest znade, uspjelo trajno popularizirati ateizam. To vrijedi, hvala Bogu do danas i za veliku većinu ruskoga naroda. Anima humana naturaliter christiana! Ali, ne smijemo smetnuti s uma, da boljševički vlastodršci ne napuštaju svoje planove, grandiozne do užasa, da prodrmaju temeljima vjere po cijelomu svijetu. Nama, vjernicima namiče već sama egzistencija boljševizma veliku dužnost, da kršćanska, katolička načela međusobne pravednosti u razdiobi zemaljskih dobara, strogo, bez kompromisa provodimo na svim područjima našega životnog djelovanja. Da ne zaboravimo riječi Kristovih: »Što nijeste jednome od malenih učinili, meni nijeste učinili«. (Matej 25, 45). Da razvijamo svoj zdravi, katolički i socijalni osjećaj za potlačene i nemoćne. Da im praktično nastojimo pomoći. A prije svega, da velika socijalna pitanja, koja upravo viču za odlukom, pomognemo riješavati u svijetlu Kristova nauka: »Tražite najprije Kraljevstvo Božje i pravednost njegovu, i sve će vam se ovo dodati.« (Mat. 6, 33).

DR N. KOLAREK.

PRED LICEM JEDNE PATNICE

Tvoje oči kao ugalj crne, sa bolno-zgrčenim obrvama, sjaje se tugom. Ovaj sjaj razliva se po obrazima svečan, kao nasmijano lice mrtvaca od posljednjeg osmjeha umiranja.

Iz tih očiju ja sam čitao plač samotne noćne tišine, koji niko čuo nije, nego hladni zidovi sobe i jastuci, vlažni od suza...

U njihovim bojažljivim zjenama ja sam vidio vihor strašnih razočaranja, što krši naše nade i muti snove i misli. Da, tvoje su oči zaprepašteno gledale u svijet i u sve što život donosi. Ti si bila kao dijete što se boji da korakne.

Često, često sam osjetio da si nemoćna, kao dijete koje htjedoh tada uzeti za ruku i voditi, voditi kroz život strahom i drhtom, da ne posrne i da njegovo malo srce ne zadrhti od gorkog djetinjeg plača...

I predao bih se zanosu čiste radosti, svetog bola, a oči bi mi se ovlažile suzom koja ništa ne govori, ali koja mnogo, mnogo razumije...

JERONIM KORNER.

VLADIMIR SOLOVJEV

O TRIDESETOJ GODIŠNJICI SMRTI VELIKOG SLAVENA.

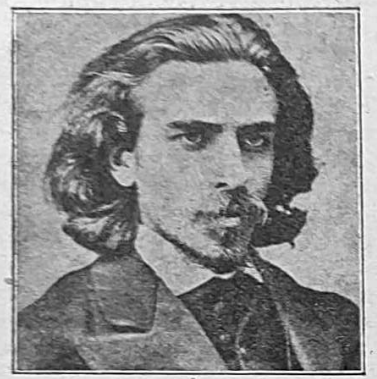

VLADIMIR SOLOVJEV

Žrtvovao je sve duševne i tjelesne moći ostvarenju Kristove želje, »ut omnes unum sint«, veliki i odlični pokretač ćirilometodske ideje Vl. Solovjev. Na uspomenu velikog filosofa, teologa i obraćenika, spomenut ćemo nešto iz njegova života i rada, njegovih vjerskih borbi i nastojanja.

Kada je Solovjev bio u naponu mladosti, Rusija je bila na vrhuncu vanjske vojničke i političke moći. Naprotiv nutarnja snaga Rusije i s tim svaki duševni život bili su na vrlo niskom stupnju. Tada je filozofija u Rusiji postojala tek imenom, i nije bilo ni jednoga ruskog filozofa, koji bi potpuno shvatio, analizirao i zadovoljio rusku dušu. Stanje teologije bilo je još gore. U ovakom duševnom mrtvilu i neznanju ruska omladina obraćala se na zapad i tražila filozofske i teološke uzore, nažalost kod protestanata, i tako je ruska teologija postala potpuno protivkatolička, a filozofija materijalistička i pozitivistička. Već u ono doba Rusija se smatrala najprikladnijim tlom za sve moguće zablude i filozofske sisteme, i tvrdilo se, da Rusija uopće nije u stanju dati nešto vlastito i vrijedno za filozofiju. U ono vrijeme Rusija je bila razdijeljena u dva velika potpuno protivnička tabora, koji su se borili sa biti ili ne biti, tako zvane slavofile u svakom pogledu do skrajnosti konservativne i liberalne zapadnjake, koji su tražili bezodvlačno i u svakom pogledu reforme, ali na bezvjerskim principima. Bilo je pokušaja dobrih duša, da ponukaju vlasti na potrebne reforme, ali svaki takav pokušaj ruska stroga cenzura brzo je ugušila. Svjetovna i crkvena vlast slijepo su vjerovale u poslovičnu odanost i vjernost naroda i o najpotrebnijim reformama nijesu htjeli ni čuti, pogotovu što poduzeti. U ovome duševnom mrtvilu, unutarnjem vrenju i trzavicama pojavio se veliki duh Vladimir Solovjev, za kakvim je duhom uzdisao Gogolj u svome djelu »Mrtve duše«, a kojega je Dostojevski ovjekovječio u svom romanu »Braća Karamazovi« u licu simpatičnog Aljoše.

*

Vladimir Solovjev rodio se 1853. od odličnih i učenih roditelja. Njegov otac Sergej pisac je ruske povijesti u 29 svezaka. Nižu i srednju školu svršio je vrlo rano i pokazao je neobičnu duševnu sposobnost i bistrinu uma. Kao četrnaestgodišnji srednjoškolac kriomice je čitao Straussa, Büchnera, Hegela i Renana, radi čega izgubi vjeru, zanemari vjerske dužnosti, a prigrli materijalizam i pozitivizam. Lijepe opomene i savjeti učenog oca i njegove velika duševna sposobnost opet ga privedu kršćanskom životu i vjeri. Jer je mogao već sam suditi, osudio je dotične zablude i iz duše ih zamrzio, a sažaljevao njihove pristaše. Stalan u kršćanskoj vjeri došao je na moskovsko sveučilište i upisao se na prirodoslovni fakultet; nezadovoljan prešao je na filozofiju, a usto je marljivo učio i teologiju. Njegovoj dobroti, prijaznosti, silnoj sposobnosti i nekoj prirođenoj privlačljivosti divili su se profesori i đaci, i javno se govorilo o velikoj budućnosti mladoga Solovjeva. U 21. godini svršio je sveučilišne nauke, i sa disertacijom »Kriza zapadne filozofije« u učenim krugovima pobudio je veliku pažnju i udivljenje. Iste godine imenovan je docentom filozofije na moskovskom sveučilištu.

Mladi filozof imao je pred očima misao duhovne misije, htio je raskinuti duhovne verige svoje okoline i rasvijetliti tamu, u kojoj je sanjarila moskovska sveučilišna omladina. On je učio, da druge pouči, mučio se da drugima olakoti put k istini, što svjedoči njegovo geslo: »Spasen će biti onaj, koji je spasavao.« Veliki je ponor zjao između ideja njegovih i tadanje sveučilišne omladine, a trebalo je ponor premostiti. Neka prirodna privlačljivost nevinost, iskrenost, genijalnost i neustrašivost Solovjeva premostili su taj ponor, on je bio tako blizu svojim đacima. Duboka i originalna predavanja mladoga docenta, iz kojih je prodirala genijalnost, iskrenost i neustrašivost postizavala su nečuveni uspjeh. Predmet njegovih predavanja bile su vječne istine, pravda i sloboda, a njihov cilj moralni preporod omladine. Njegova sprema i originalnost stvarala je kod slušača udivljenje, i velike su se nade stavljale u prvoga ruskog filozofa, ali su mu i zavidili i mrzili ga, jedni kao opasnog novotara, drugi kao pretjeranog moralistu. Ideje, koje je širio, zavist kolega nad sjajnim uspjehom i mržnja neprijatelja pribave mu prisilni put u inozemstvo. Solovjev je jasno znao, što znači njegovo putovanje na Zapad i bio je spreman trpjeti i progonjen biti radi svojih ideja, uz koje je čvrsto odlučio ustrajati. Na povratku na sveučilište iza punih uspjeha bio je umirovljen. S pomoću prijatelja opet je primljen na jednu visoku žensku školu, zatim za privatnog docenta petrogradskog sveučilišta. U Petrogradu je postizavao još veće uspjehe, ali i zavidnike i neprijatelje. Učestala zločinstva, pobune, atentati i ubivstvo samoga cara osamdesetih godina dali su mu prilike da javno govori o uzrocima i lijekovima tih zala. Uzroci tih zala jesu moralni neodgoj i duševna zaostalost naroda. Dotični zločini neće se nikada iskorjeniti zatvaranjem, mučenjem i ubijanjem, nego će se pače povećati. Moralna obnova naroda jedino je moguća ukloniti ova zla, i tek kada pojedinci budu dobri kršćani, bit će i dobri državljani. U onoj velikoj uzburkanosti dostatne su bile ove tvrdnje, da konačno bude umirovljen, a bilo mu je tek 28 godina. Teška je bila ova kazna za Solovjeva, jer je morao prekinuti svaki odnošaj s dragim đacima i morao je potpuno šutiti. Zapušten i prognan tražio je utjehe u filozofiji i nastavio je pisati djela, preko kojih je mislio steći pobornika za svoju glavnu životnu misao, a ta je vjersko ujedinjenje svih kršćana.

Njegova širokogrudnost, duboka vjera i iskrena pobožnost želila je sjedinjenje kršćana, da se ostvari Kristova želja »ut omnes unum sint«. Želja za sjedinjenjem davno je sazrela u njegovu srcu, a javno ju je očitovao kao docent petrogradskog sveučilišta. U početku njegovo mišljenje o sjedinjenju nije bilo dobro i ispravno, jer je imao neke predrasude o katoličkoj Crkvi. Osjećao je potrebu primata u sjedinjenoj Crkvi a još nije znao, da je to ustanova Božja. Velika i žarka ljubav prema istini i pripravnost volje pokoriti joj se, dovela ga je k ovoj i k ostalim vjerskim istinama. Da sazna pravu istinu, čitao je Sv. Pismo i crkvene oce u izvornim jezicima. Plod ovog teškog truda bio je velik. Sve predrasude bile su raspršene, Solovjev je došao do zaključka, da je mistično tijelo Kristovo rastavilo jedino političko natjecanje između Istoka i Zapada pod krinkom dogmatske nesloge, da je rim-

ska Crkva čuvarica Božanskih istina i da je rimski Papa zakoniti glavar Kristove Crkve, kome se mora pridružiti drugi dio Crkve.

Vjerski separatizam ruske Crkve, silne predrasude ruskoga naroda o katoličkoj Crkvi i stroga zabrana vjerskih rasprava silno su Solovjeva sprečavale u radu za sjedinjenje. Preko svojih djela mislio je pripraviti ruski narod za sjedinjenje, ali stroga ruska cenzura osujetila mu je tu misao. Veliko Solovjevo djelo »Istorija i budućnost teokracije« i mnogi izvadci drugih djela bili su zaplijenjeni. Solovjev je postao sumnjiv crkvenoj i svjetovnoj vlasti, koja je na njega budno pazila. Radi toga morao je u inozemstvo ili se odreći svojih ideja. On je radije odabrao prognanički kruh. U ovom progonstvu upoznao se s našim mecenom Strossmayerom velikim pobornikom sjedinjenja Crkava.

U Strossmayeru je našao vjernog prijatelja, savjetnika i pomoćnika. Kod njega je učvrstio svoju vjeru, s njim je stvarao svoje zadnje odluke i plan za sjedinjenje, koji je bio sv. Ocu Papi predložen i odobren. U jednome pismu svom prijatelju ruskom generalu A. Aleksejeviću Solovjev je ispovjedio svoju vjeru, gdje stoji, da čvrsto vjeruje u nepogrješivost Papinu, Bezgrješno začeće, filioque i sve dogme od rimske Crkve svečano proglašene. Stalan u ovoj vjeri ostao je do smrti. S pomoću Strossmayera u Zagrebu je štampao svoje veliko djelo »Istorija i budućnost teokracije«, ali ulaz u Rusiju bio je strogo zabranjen. Svoje glavno i najbolje djelo »Rusija i opća Crkva« izdao je u Parizu, u kome je javno ispovijedio svoje uvjerenje i sjedinjenje s katoličkom Crkvom i pozvao domovinu k tome velikom činu.

Solovjev se povratio u domovinu, iako je znao, da ga tamo čekaju patnje, prezir, nerazumijevanje i progoni. Htio je trpjeti pred očima svoje braće, da njegove patnje pospješe ostvarenje životne mu misli. Zadnje godine života, koje je proveo u domovini, bile su za nj teško sužanjstvo. Duh, koji je želio samo rada, bio je skučen, a toga je ubijalo. Solovjev, anima candida, živo je želio i nastojao preporoditi svoj narod u Kristu, ali kroz čitavi život sapinjala ga je konzervativnost, zavist i očita zloća okoline. U svojoj sitničavosti i plitkosti njegovi suvremenici i zemljaci nijesu shvatili njegove visoke želje i poziva, što je Solovjev silno žalio. Glas njegov bio je glas »vapijućega u pustinji«, za uniju nije bilo nikakva kretanja i izgleda. On je neustrašivo učinio i zadnji korak, u Moskvi je javno prešao u katoličku Crkvu 18. veljače 1896. Žalostan radi neuspjeha i tjelesno shrvan od velikoga napora, čekao je samo smrt, koja će ga sjediniti s Kristom, za čiju se slavu neustrašivo borio do smrti, koja ga je zatekla 21. veljače 1900. sa zadnjim riječima: »Teško je za Gospoda djelovati!«

Nekoliko godina pred smrt Solovjev je zdvojio u uspjeh svoje akcije. Kao proročanskim duhom gledao je strašnu budućnost Rusije i duboko dirnut rekao je prijatelju Dejbneru: »Nekada sam mislio, da je moguće crkveno ujedinjenje ruske države, a sad vidim, da općinstvo nije za to pripravljeno. Čini mi se, da se Rusija kao cjelokupni državno-narodni organizam neće nikada sjediniti s Rimom. To je ipak jedino, što bi je moglo spasiti. No nije li prekasno? — Slušam odjek groma. Rusiju čeka strašno zlo — naše oblasti ne će više imati vremena, da misle na vjeroispovjedno pitanje.«

Solovjeve su se riječi ispunile u najstrašnijem obliku. Bezbožni boljševici nadkrilili su Nerona, Domicijana i Dioklecijana u progonstvu vjernika i prolijevanju bratske nevine krvi.

Ne zaboravimo, da je Solovjev također rekao: »Nemoćno je zlo, mi smo vječni, s nama je Bog!« Budimo uvjereni! FR. V. V.

RUSKA POEZIJA I PROZA NOVIJEG VREMENA

I. O. PRINCIPIMA PRIKAZIVANJA.

Prikazati razvoj ruskih književnih smjerova u jednom kraćem članku — dosta je mučan i nezahvalan posao.[1]) Jer se nagomilalo toliko smjerova, činjenica, struja, imena, da će kod čitalaca nastati svakako velika zbrka pojmova. Pokušat ćemo ipak da taj posao obavimo. Najprije treba oštro distingirati struje čisto *artističke* i smjerove *socijalnog i filozofskog obilježja.* U tu svrhu ćemo podijeliti čitav prikaz na dvoje: prvo — *artističke struje,* koje ćemo konvencionalno zvati »*poezijom*«, »*pjesništvom*«, i druge — koje ćemo zvati »*prozom*«. Premda i među prvima ima prozaista, a i među drugima ima ljudi, koji su služili se vezanim slogom (u prvoj grupi će biti Sologub i Bjelyj, a u drugoj Erenburg i Al. N. Tolstoj, ma da su i jedni i drugi pisali i u vezanom i u nevezanom slogu).

Osim toga ćemo kronološki podijeliti pojave književnosti na razdoblje I 1880 *god. do* 1917. i II. 1917. *do danas.* Prvo je obilježeno preporodom književnosti *u smjeru artizma,* drugo se opet vraća na *socijalne tračnice.*

U prvom prevlađuju *pjesničke pojave,* u drugom *dominira* (*dosljedno*) *proza.*

I još jedno: od 1917. god. postoji *teritorijalna dioba* ruske književnosti na *sovjetsku* i *van-sovjetsku,* koja se konvencionalno zove »emigrantskom«, premda amo spadaju i pisci iz bivših ruskih pokrajina, koji su voljom sudbine došle pod novostvorene političke jedinice (Litva, Letonija, Poljska), a među njih dolaze i mnogi pisci, koji šute, a ostaju na teritoriji SSSR.

II. PJESNIŠTVO

N o v i d a h. Početak novog strujanja u pjesništvu pada na kraj 1870. godine. Ono je vezano s imenom mjesečnika »Sjeverni Vjestnik« koji je imao zamijeniti »Otečstvennyja Zapiski«, poznati organ 60. godina. Uz članak Merežkovskog »O pričinah upadka sovremennoj russkoj literatury—« (o razlozima opadanja savremene ruske književnosti), ide niz rasprava o istoj temi u istom i drugim časopisima kritičara Fleksera-Volinskog, koji je prvi dao teoretsku podlogu za stvaralački rad ove generacije. Naime, Merežkovski i Volinski opažaju da je književnost došla u ćor-sokak »društvenih zahtjeva«. Treba se vratiti umjetnosti, uzev za vodiča Puškina i njegovo estetsko značenje, kao mjerilo.

Taj su povratak nazivali spočetka podrugljivo »dekadansom«. Pisci, koji su se držali tog smjera bijahu prvi »dekatenty«: Merežkovski, Minski, A. Dobroljubov, Z. Gippius i rano umrli A. Konevskoj, koga je kasnije slavio Brjusov.

Vidjet ćemo, da je ruski estetski pokret išao drugim putem nego slični pokret kod Francuza.[2]) Njihov »parnasizam,«[3]) čiji je glavni pjesnik Lesconte de Lisle i José Maria Heredia prethodili su »simbolizmu«, dok je u Rusiji do pokreta, sličnog »parnasizmu«, došlo tek nakon triumfa simbolizma, kao reakcija na nj. I nije čudo: Rusija u pjesništvu slijedi ipak (uz golemu

[1]) Uzimam razdoblje poslje Dostojevskog, t. j. od 1880. do danas. Uzeti ograničeniji kronološki, razmak vremena (recimo od 1917.) bilo bi suviše ograničeno, jer današnji smjerovi imaju svojih korijena u prošlosti.

[2]) Razdioba na razdoblja uzimana prema Aničkovu, E. »Novaja Rusj. Poezija«, Berlin 1923.

[3]) »O parnasizmu« i »simbolizmu« u Francuza vidi u lijepoj knjizi P. Martina.

dozu originalnosti) francuske tragove, te često puta prihvaća noviju struju prije nego što naravni razvitak dovede do neke samostalne pojave.

Prvi sigurni koraci. Početkom 1900. godina izlaze časopisi »Vjesy« (Vaga), »Novyj Putj«, »Skorpion« i filozofski mjesečnik »Voprosy Žizny« Merežkovskog (»Životna Pitanja«). Verlaine i Verhaeren služe kao uzori ovoj generaciji: Valerij Brjusov se predstavlja (nakon početnih nesigurnih i clown'skih istupa) s remek-djelom: knjigom stihova »Urbi et Orbi« (1903.)

Isti Brjusov sa drugovima izdaje niz almanaha »Sjevernye Cvety« (Cvijeće Sjevera), čiji naslov i vanjština oponaša Puškinov almanah. Izlazi i zbornik »Problemi Idealizma«, gdje se naglasuje interesantnost ideja Solovjeva i Dostojevskog i traži se povratak k njima. Na taj način novi pokret (u Petrogradu) se postavlja odmah na religijsko-filozofske tračnice i, čuvajući svoj politički radikalizam, govori ustima Merežkovskog, o kršćanstvu, o mističkom problemu Krista i Antikrista (amo ide i znamenita Merežkovskijeva »Trilogija«). Moskovska pak grupa — sa Brjusovim na čelu — odmah zauzima drukčije stajalište. Brjusov naglasuje skepsu i neinteresiranost problema Istine: »Nepokolebljivoj istini ne vjerujem ja odavna. Sva mora i pristaništa volim ja jednako; Hoću da svuda plovi moja slobodna lađa. Gospoda i đavla hoću slaviti...« Kasnije ovu čudnu struju nastavi Sologub, dok Brjusov, prividno, se prikloni tobože slavenofilskoj struji, a ostao je uvijek vrlo nejasan i kolebljiv.

Daljnji razvitak ove struje ide bicentrički. Petrogradska grupa se koncentrira oko Vjačeslava Ivanova i njegovog »Tornja« (okrugla soba u njegovom stanu), gdje su se sastajali pjesnici i pisci: Blok, Gorodecki, A. Bjelyj i drugi, među njima i kasnije proslavljeni komesar A. Lunačarski. Oduhovljeni mislilac i sjajni stilist Ivanov, mnogo se bavio proučavanjem klasicizma, naročito onoga razdoblja, kada su eleuzinske misterije, Dionisov kult i orfizam igrali ulogu.[4]) Njegovo naučavanje potsjeća ponešto na Dostojevskog i u vezi je i sa Merežkovskijevim nazorima. On naglašava dva principa: narodni — »sabornost«, (oecumenitas) i lični — »ćelijnost« (»kelejnostj«, povučenost u svoju ćeliju). Drugim riječima: univerzalizam i individualizam. Karika, koja veže ta dva principa, bit će »misterij«. Kraljevstvo Božije je u nama, a mi smo unutar kraljevstva Božjega. Pjesništvo je prema tome mistički posao: »Mithotvorčestvo«, t. j. stvaranja mita. Tako nekako nastaje magloviti ali riječiti eklektizam eleuzinsko-kršćanski, koji se čuje kod Merežkovskog još i danas.

Simbolizam, Klarizam, Klasicizam. Vjačeslav Ivanov daje jednu interesantnu teoretsku raspravu o simbolizmu. Naime Henry de Regnier tvrdio je, da je simbolizam — poredba, gdje je ispušten drugi član, dakle »nepuna poredba«, ili »međusobno odgovaranje, koje ostaje neizrečeno do kraja«. Nasuprot tome, Ivanov daje dublju karakteristiku svome shvaćanju simbolizma. Naime, on tvrdi, da simbolizam potječe od crkvenog nauka o duhovnom shvaćanju Sv. Pisma, u kome ima tri vrste prikazivanja: prvo — historijsko, izravno, direktno prikazivanje zbivanja; drugo — moralno, učiteljsko, doktrinarno prikazivanje i treće — najglavnije — apagogičko prikazivanje, koje pokazuje nazočnost Božanstva u stvarima i djelima svijeta, drugim riječima pokazuje odnos mnoštva naprama Jednome. U svakom ulomku Svetog Pisma mi možemo, veli Ivanov, naći sva tri aspekta prikazivanja. Prema tome teza o simbolizmu kao o »mito-stvaralaštvu« do-

[4]) Vidi knjigu Ivanova o »Kultu Dionisa«.

biva svoju potvrdu. U ovakvu grupu simbolističkih pisaca može se dovesti i Dante u njegovom spjevu »Divina Commedia« i »Vita Nuova«; možda više u »Vita Nuova« nego u »Commediji...«

Ali ovakvo shvaćanje simbolizma nije zadovoljavalo sve pisce. Čak i o samom simbolizmu nastala je rasprava. U god. 1910. pojavljuje se u Petrogradu časopis »Apolon«, koji počne naglašavati »prekrasnu bistrinu« (prekrasnaja jasnost, clarté — otuda izraz »klarizam«[5]). Mih. Kuzmin u »Apolonu« piše članak pod naslovom »Simvolizm i prekrasnaja jasnostj«, gdje postavlja problem i rješava ga dvojbeno. Na to slijedi neki sporazum, koji naglašuje princip: »*šest dana »lijepoj bistrini«, sedmi dan — »simbolizmu«*, dakle se prema Ivanovu i Kuzminu, tih godina, simbolizam smatra ipak voćem za izabranike, nekim duhovnim luksusom...

Ali nastaje i još jedna važna struja: naime, da klasicizam i simbolizam nisu ni najmanje u opreci. Flekser-Volinski brani teoretski ovakvostajalište. Inocent Annenski prevodi i imitira starogrčke tragike, a ujedno piše zbirku simboličkih pjesama (»Čempresni kovčeg« — »Kiparisovyj Larec« — 1910.). Tako se simbolizam i klarizam preljevaju u klasicizam.

Valerije Brjusov[6]). Međutim ostvariti ideje o preljevanju simbolizma u klasicizam bilo je dosuđeno moskovskom prvaku, nestalnom Valeriju Brjusovu. Nakon knjige »Urbi et Orbi« (1903.) izdaje on još niz knjiga: »Stephanos« (1906.), »Tertia Vigilia«, »Puti i Pereputja« (»Putovi i raskrižja«), 4 sveska starijih pjesama »Zrcalo sjena« (1912.), roman »Ognjeni anđeo« (1909.), zbirka članaka »Daleki i bliski«, onda »Sedam boja duge« (1915.), dopunu Puškinovih »Egipatskih noći« i prijevod »Eneide« — sve za vrijeme rata.

Brjusov često puta savršeno napušta simboliku, štaviše, napušta i osjećajnost romantizma. On je, po riječima Aničkova, sav leden, sav od hladnog mramora. Njegovo je pjesništvo — posuto »injem« (izraz istog kritičara). Uza sve to naglašava povratak renesansi (i dobi Renesanse) da uzmogne dalje natrag do klasicizma. A klasicizam bi za Ruse značio opet — Puškina. Brjusov postaje klasičar i Puškinovac. Kako veli jedan eseist: »Njegov je mramorno-klasički stih postao Puškinovim« — ovdje se očito cilja u prvom redu na dopunu »Egipatskih noći«. Tako se, preko Brjusova, klarizam prelijeva u klasicizam: »prekrasna bistrina« obasjana je »klasicizmom«, kako veli E. Aničkov. U zadnjim godinama ideološki služi komunizmu. Piše zbirku »Treća Jesen« — patriotsko-boljševičkog smjera. Ostaje ipak snažan pjesnik, do kraja.

A. Baljmont. Baljmontu mnogi njegovi štovatelji daju nadimak »pjesnika Božjom milosti«. On pjeva o svemu i o svačemu. Njegove se knjige odlikuju prije svega lirizmom. U drugu ruku, u prvim njegovim djelima ispoljava se neka »neobuzdanost«, t. j. tobože širina prirode. To je ipak samo prividno, jer je Baljmont veliki glumac u pjesništvu. Ali svakako je iskreniji od Brjusova. Redom izlaze knjige: 1. »Pod sjevernim nebom«, 2. »Bezbrežnostj« (Bez obala), 3. »Tišina«, 4. »Goruće zgrade«, 5. »Bit ćemo kao sunce«, 6. »Samo ljubav«. U novije doba prelazi na nacionalne motive — Rusiju i slavenstvo. U tom smjeru vrijedno je spomenuti knjigu »Žar-Ptica« i novije pjesme. Nažalost, često puta sam sebe ponavlja i imitira.

Lirika i Proza. U smislu karakterističnog »mito-stvaralaštva« (prema V. Ivanovu) ističe se Fedor Sologub. On ni izdaleka nije samo lirik, a i

[5]) Isto pozajmljuje kod Francuza »parnasovske« epohe.

[6]) O Brjusovu i o ostalim vidi moje članke »*Ruska poezija u posljednja 2 decenija*« (»Nova Hrvatska« 1925.) i u »Obzoru« 1923.—1924.

veza njegova s prošlosti mnogo je veća, nego kod prethodnika. Piše roman »Sitni đavo« (»Melkij Bjes) — u 80. godinama. Junak romana je Peredonov, učitelj, inkarnacija purgarske prostote i sitničavog duha. Čitava metoda Sologubova jest suprostavljanje (antiteziranje) bezobraznosti (brutalnosti) i ljepote; mržnja naprama purgarstvu j purgarskim osjećajima dovodi ga do skrajnih izvoda. On u neku ruku propovijeda neki satanizam. Mogli bismo Sologuba smatrati neoromantikom, ali njegova »Pobjeda Smrti« ne dopušta, da se taj sud prihvati. Ipak ga veže s romantikom ta okolnost, da on očito pretpostavlja maštu — za zbiljnosti. On postaje žrec »ljepote«, koja mu je pravo božanstvo. Njegov mit je mit o ljepoti, na svoj način shvaćenoj.

Povratak rodoljublju. Blok i Bjelyj[7]). Što se forme tiče, kod Bloka i Bjeloga ruski stih doživljuje metamorfozu. Postaje posve nevezan. Neki čak u tome vide prve priznake raspadanja ruskog stila, jer su melodije ove dvojice — čudnovate i van ikakvih propisa. Kod obojice život prestaje biti realnost, ali ne pretvara se u mit, nego prolazi kroz prizmu Gogoljevog smijeha i objavljuje se kao »igračka« u rukama nečega nepoznatoga. I ne samo kao igračka, nego i kao čitavo »kazalište marioneta«. U Bloka dominira misao o nekoj prikazi, koju on pokušava odgonetnuti. Spočetka to je »Lijepa Gospođa« (»Stihi o prekrasnoj Dame« — 1905.); onda kroz niz sumnja (»Pečaljnaja Radost« — 1907.); »Snježna Maska« (1907) i »Zemlja pod snijegom« 1908. — od burnih osjećaja prve revolucije 1905. god., kroz ličnu liriku, dolazi do osjećaja domovine (»Jambi« — 1919.). Među njegove patriotske motive spadaju pjesme: »Rusija«, »Skiti«, »Dvanaestorica« — sve u vezi s događajima 1917. godine. U »Dvanaestorici« dolazi do toga, da mu Isus Krist vodi crvenoarmijce... Sudbina ga je upravo ironizirala: dolazi do shvaćanja domovine baš onda, kad u domovini postaje geslom »van s domovinom...« Ipak nazrijeva budući preporod i vodeću ulogu svoje zemlje (u »Skitima«)... Među njegove kazališne pokušaje idu simboličke i liričke drame »Ruža i Križ« (na temu o Albigencima), »Balagančik«, »Kralj na trgu«, »Neznanka« — dramatizirana pjesma iz prvog razdoblja pjesnikova.

Bjelyj (Boris Bugajev), se proslavi nizom magleno-simboličkih pjesama, u kojima se služi upravo majstorski raznim jezičnim trikovima (zvukopis=glasopis.) Utome je začetnik kasnijih ekstremnih struja. Njegovi romani (»Srebrni golub«, »Peterburg«) u neku ruku se nadovezuju na Gogoljeve petrogradske pripovijesti. Njegovi ljudi su neke simboličke krinke, neki bestjelesni simboli. On rado opisuje smrt, crtajući je čisto apstraktno.

Još novo strujanje. Akmeizam. Među suradnicima »Apolona« ističe se Nikola Gumilev, učenik Inocenta Annenskog i V. Ivanova, u mnogo čemu srodan Brjusovu. Njemu je bilo dosuđeno odhrvati se simbolizmu u njegovoj ruskoj formi i naglasiti dolazak »Akmeizma«, koji je u glavnom identičan s francuskim »parnasizmom«, ali uz obrnutu kronološku dosljednost.

Gumilev naime u jednom članku ističe doslovno ovo: »Čemu, reče, mi se fraterniziramo s mistikom i teozofijom? Treba da se vratimo poeziji. A ako promotrimo stvar, nisu samo Verlaine i Verhaeren pjesnici, nego ni pjesnici »Parnasse«-a nisu loši: Leconte de Lisle, čak i Theophile Gautier. Da se označi smjer samo k savršenstvu, prozove svoj pokret »Akme«, »Akmeizam«. U tu su družbu ušli osim Gumileva još: S. Gorodecki, Mandelstomm, Georgij Ivanov, Ana Ahmatova i kasniji futuristi Šeršenević, Rjurik Ivnev

[7]) Upozoravam i na članak Špleta u »Hrv. Straži«; autor govori potanko o svim smjerovima, i naročito Bloku.

i dr. Kasnije se Gumilev odreče čak i »Akmeizma«, kao smjera, misleći da pjesništvo mora biti posve nezavisno od struja. Njegove lijepe knjige »Biserje«, »Put conquistadora« zauvijek ostaju dokumentima čistog lirizma; njegov tragički svršetak daje mu još veću aureolu...[8]) Inače akmeizam hoće da bude neka vrsta neo-realizma. Ana Ahmatova sva je subjektivna i, isto kao i Gumilev, najmanje može biti svrstana u bilo koji smjer, ma da u mnogom pogledu spada u prethodnu grupu.

Ego-Futurizam. Igor Sjeverjanin. Iz iste grupe izađe i Igor Sjeverjanin. Ističe futurizam na principu individualizma. Prema tome prvi njegovi istupi vezani su s grupom »ego-futurista« (Konstantin u Olimpov i dr.); ali ubrzo se raskrsti s grupom, te se proglasi »jedinstvenim i genijalnim«. Dobije pohvalu od Brjusova Sologuba i Z. Gippiusove... Odgovori Brjusovu hvalospjevom, veličajući njega »jednakim sebi suverenom...« U ostalom su mu pjesme pune stranih riječi i nezgodnih neologizma, a sadržaj mu je »estetički« svoje vrsti. Na svemu, nažalost, leži neki pečat »purgarskog« shvaćanja (»sladoled od jorgovana«). Kasnije naglasi svoj povratak u selo i u zadnje vrijeme posvećuje se patriotskoj lirici, živeći u Estoniji...

Maksimilijan Vološin, osjećajem pjesnik, realist, stoje van struja i smjerova. Sada šuti.

Ekstremni futurizam i revolucija. Do prevrata je došlo u martu i u oktobru 1917. godine. Na površinu isplovi u početku grupa pjesnika-futurista: Majakovski (»Oblak u Hlačama« »Čovjek« i dr.). Hlebnikov (»Venera u tajgi«), »Marienhof« i drugi, manje značajni.

Ova se grupa nadovezuje na talijanski futurizam i napose na Marinetti-a. Potonji naglašava borbu protiv svakog klasicizma. Kod Rusa se ova struja ispoljuje samo djelomice (kod Majakovskog i Marienhofa, otčesti kod Hlebnikova.) Ali u glavnom, ova talijanska osobina ne može se smatrati baš centralnom točkom ruskog futurizma, jer je on rođen u clownijadi, prošao kroz uska vrata revolucije, isticao se, uz potporu komesara na trgovima i u bučnim istupima i svršen smrću Majakovskoga, kada je i sama vlada prestala nadovezivati proletersku revoluciju na nastranosti pjesništva, pokazane kod futurista. Glasilo ove grupe bilo je »LEF« (»lijevi front Iskustva« umjetnosti); taj časopis naglašava nuždu ići uporedo sa kolektivizacijom, oponašati zvecanje strojeva itd. Na žalost, osim Majakovskog ova grupa nije dala nijednog većeg imena.

Impresionizam — Ekspresionizam. Imažinizam. Jesenin. Teoretizirajući, reprezentanti lijevih struja dođu do generalne revizije nazora umjetnosti. »Lučenje elemenata umjetnosti« dovede do shvaćanja (s obzirom na istodobne francuske škole — s njemačkim i talijanskim reminiscencama) ekspresivnosti (— izrazitosti) kao glavnog sastavnog djela pravog stvaralaštva. Nažalost, dalje od teoretiziranja nije pošlo. Drukčije je bilo sa daljnjim pokušajima. Ekspresionizam, koji se može pretvoriti u niz ekspresivnih slika, nije bez realnosti, a ni bez simbolike; taj način bi bio imažinizam (l'image — slika). Pjesnik je S. Jesenin proveo teoriju u život. Počinje pjevati o selu i seoskom ugođaju, nadovezivajući to na reminiscence prevrata. Budući da je bio nadaren, postizava često uspjeh pravog pjesništva. Patriotski momenat, kao i kod Bloka, igra kod ovog pjesnika-seljaka veliku ulogu. Ističe se knjiga »Inonija« i drama »Pugačev«, načičkana bezobzirnim (i bezobraznim) slikama i izrazima, ali ipak puna pravog pjesničkog poleta.

[8]) Moj sud o Gumilevu nije bez subjektivne primjese: pokojni pjesnik bio mi je školski drug.

Jeseninov je drug Kljujev, isto pjesnik sela; Marienhof se pokušava približiti ovoj grupi, ali ga clownijada umjetnički upropašćuje. Tamo idu i Kusikov, Olenin i drugi.

Ova struja ima odjeka i u emigraciji: Marina Cvetajeva piše stihove velike muzikalnosti i ogromne bezobzirnosti; ona je »Jesenin emigracije«; pjesnici Orešin, Vladykina, Škapskaja — idu u drugi red.

Proletersko pjesništvo još se nije ispoljilo do afirmacije. Svakako, sudeći po pojedinim djelima (Gerasimova »Monna Lisa« i neki drugi) hoće da se vrati realizmu, možda čak i Nekrasovu, imajući katkada i nešto od Bloka i imažinizna. Nipošto ne zabacuje lijepih uzora iz prošlosti, ali nastoji, nažalost, da slijedi ukočeni »kanon« o »klasnoj slojevitosti društva« i o »radničkim temama« — dakle, izgleda, ograničeno u tematici.

Pasternak-Hodasević. U koliko možemo govoriti o pjesništvu naših dana — konstatiramo dvije krajnosti ili prijelaz u čisto prelijevanje zvukova, bez logičke veze, koje graniči sa t. zv. »zaumnom rječju« (»ob onu stranu razuma«), čisto oponašanje životinjskih glasova. Najtalentiraniji je u tom smislu Boris Pasternak, koji se odlikuje ipak glasovnom glazbenošću... Ili pak klasički purizam: Vladislav Hodasević (emigrant) naglašava opet povratak Puškina i klasičnu čistoću jezika (na žalost je njegova tematika i suviše vezana uz njegovo semitsko podrjetlo. Pjeva katkad među ostalim o čepu na bočici od joda, o javnom zahodu i slično...). Veličinom ipak svoje izrazitosti, zbilja postaje prvakom ruskog pjesništva naših dana...

II. PROZA.

Stari i novi. U proznoj književnosti (u gore navedenom smislu) uzet ćemo sasvim druga mjerila. Najprije, proza je vezana uz stanovite filozofske i društvene smjerove. Onda, proza u Rusiji postizava svoj vrhunac u prethodnom razdoblju (Tolstoj, Leskov, Dostojevski, Čehov, Andrejev) te u novije vrijeme imamo samo epigone. A treće, revolucija je sasvim razdvojila ruske pisce... Od starih ostaju na vidiku Merežkovski, Remizov, Kuprin, Bunin (svi u emigraciji). Maksim Gorki, mada stalno boravi u Italiji, smatra se sada sovjetskim piscem. O ovoj grupi i suviše je mnogo pisano da ovdje štogod iznosimo[9]). Ostaje, dakle, da se pozabavimo novijim ljudima i strujama.

U tu svrhu ćemo podijeliti pisce na I. Grupu emigrantsku, manje više starog smjera, premda često novih manira i problema. II. Grupu pisaca, koji rade u SSSR, ali nisu posve uz struju marksizma i III. Grupu čisto — sovjetskih književnika...

...Ruska se revolucija pokazala dvostrana: jedna njezina strana bila bi potencijalni preporod zemlje u manje više idealističkom smjeru i druga skroz materijalistička, sa smjerom ka riješavanju svih problema bez izuzetka i to marksističkim metodama. Ona prva se nadovezuje na spomenute prethodne struje, ona druga pak smatra svojim začetnikom K. Marxa i njegovog epigona Lenina i nikoga više. Ipak odraz i jedne i druge struje u književnosti ne mogu da ne budu značajne. U glavnom smjer ruske literature novijeg doba vodi od *filozofiranja i psihologiziranja* — k *fabuli*; onda: od skrajnosti artizma — neorealizmu. To su dvije neosporive činjenice, koje ne će biti pobijene time, da kod stanovitih pisaca ima i romantizma (Glatkov, napr.)

[9]) Vidi i niz mojih članaka u »Hrv. Prosvjeti«. Baš iz razloga, da sam o tome te o raznim piscima pisao dozvoljavam sebi da se u ovom pregledu ograničim samo na niz konstatacija i rekapitulacija.

Pisci u emigraciji. Emigracija daje polje rada grupi starih pisaca. Merežkovski piše svoje romane »Aleksandar i Dekabriste«, »Tutankhamon na Kreti«, »Napoleon«, »Mesija«. Kvalitativno ta djela zaostaju za njegovim starijim djelima, naročito za »Trilogijom«.

Novi pisac Iv. Šmeljov stvara djela od trajne vrijednosti, prikazujući neopisivim realizmom bezdane i strahote, koje krije u sebi život. »Neiskapljivi kalež« (»Neupivajemja čaša«) baš je najtipičniji u tom pogledu. Pripovijetka »Ono što je bilo«, vraća se na Andrejevljevo prikazivanje ludila, postavljajući pitanje o tome, gdje je granica normalnosti i bjesnila.

Iv. Lukaš daje nekoliko stvari vrijednih spomena, sve skroz prožete mistikom historije.

Remizov, Kuprin i Bunin nastavljaju svoj rad i u izagnanstvu. A. Averčenko umre u emigraciji. VI. Azov prelazi granicu i nastavlja svoj rad u realnom i pomalo satiričkom stilu... Među nove veličine spada Mark Aldanov, pisac historijskih romana, čija je trilogija (»Deveti Termidor«, »Vražji Most« i »Urota«) prevedena već na mnoge jezike i smatra se pravim chef-d'-oeuvre-om svoje vrsti. Časopisi su u emigraciji najznačajniji ovi: »Sovremennyja Zapiski« i »Volja Rossii«. Ima ljepih pregleda književnosti u »Vozrožděniju«, »Poslednija Novostima« (dnevnicima) i »Ilustriranoj Rusiji« (tjednik) sve u Parizu. I u istim časopisima, dnevnicima rade i mnogi bolji pisci.

Pisci — »pratioci« u SSSR. Među ne komunističke pisce spadaju nekolike grupe. Prva među njima — to je grupa »Serapionove Braće«, na čelu s Eug. Zamjatinim, autorom snažnih novela. »Mi«, »Otočnjaci« i »Tamo, gdje je vrag rekao laku noć« i mnogih drugih. Uz njega idu M. Slonimski, Nikitin, Vsevolod Ivanov, Gruzdjov, Tihonov i kasnije proslavljeni Fedin.

Boris Piljnjak ne spada baš u ovu grupu, zauzevši svoje »samostalno« mjesto u literaturi. Njegov je smjer — negativni. On, poput Bjeloga, vidi samo prikaze, nakazne životinjske glave, mjesto ljudskih pojava. Najnovije je njegovo djelo »Volga se ulječva u Kaspijsko more« — realno-fantastički roman, gdje šiba sanjarstvo svojih savremenika-zemljaka.

Sak Babel, pisac »Konarmije« — slika grozote građanskog rata. Njegovo bezobzirno prikazivanje više odbija nego privlači simpatije ideji, koju tobože zastupa; Lidija Sejfulina mnogo se bavi problemom o novim tipovima žene u SSSR. Uz starovitu ekspresivnost, nedostaje joj tematika. Konstantin Fedin daje niz slika suvremenog života u gradu i na selu. Vsevolod Ivanov sa svojom »Polom Arapijom« zauzima osobito mjesto: prikazuje povratak starovjerske ideje o seobi u neku zavjetovanu zemlju, gdje je sve u lijepoj harmoniji. U toj pripovjetci vidimo uz nepodnosivi idealizam isto tako nepodnosive slike kanibalske brutalnosti.

Ilija Erenburg, koji se vratio u SSSR iz emigracije, prikazuje smjer posvemašnje skepse i negacije. Njegov roman o »Huliu Hurenitu« može se uzeti kao neki moderni nihilistički »Don Quijote«. Ostale pripovjesti: »Život Nikole Kurbova«, »Trinaest lula«, »Pripovijest o lakim svršecima« ponavlja isti nihilistički pravac.

Pantelejmon Romanov i Zoščenko, po našem, nisu pisci od većeg značaja. To su obični novinski humoristi. Aleksije N. Tolstoj, isto re-emigrant kao i Erenburg, nastavlja svoje djelo. Njegov roman »Put kroz muke« doživio je mnoga izdanja. »Ljubav-Zlatna Knjiga« crta doba Katarine II.

Roman »Aelita« oponaša Jules Verne-a. Pisac vodi nas na Mars, gdje stanuju potomci žitelja propale Atlantide.

»Proleterski pisci«. U ovoj grupi se pojavilo nekoliko vanrednih pisaca. To su Leonov, koga mnogo veliča »sam« M. Gorki. Al. Serafimovič, auktor »Željeznog potoka«; Furmanov, pisac romana »Čapajev« i drugi.

Ali među svima se ističe vanrednom snagom prikazivanja Fedor Gladkov — sa svojim romanom »Cement«, koji je preveden skoro na sve jezike Evrope i koji zbilja zaslužuje pažnju, jer prikazuje zbiljske probleme, nastale diljem SSSR. Gladkov prvi u Sovjetima prikazuje život van ratišta, postavlja problem graditeljstva, a ne rušenja. Zato ga kritika silno glorificira.

Najposlije su se ispoljila još dva pisca neodređenog smjera : to je Katajev, sa svojom »Kvadraturom Kruga« i »Pronevjeritelji« i Bulgakov sa svojom »Obitelj Turbinih«. Časopis, koji »određuje« u SSSR jest »Krasnaja Novj«. Literarnih kritika ima često u feljtonima »Izvjestija«. Inače (u kvantitativnom pogledu) literatura Sovjeta je više nego opširna, te nipošto ne može stati u okvir jednog članka.

Takvo je faktično stanje stvari. Budućnost će pokazati, tko će od ovih književnika zauzeti stalno mjesto na Parnasu. U množini imena, koji se pojavljuju, orijentacija je sada — suviše je teška stvar, naročito kad se uzme u obzir, da vlada u SSSR ne daje mogućnosti štampanja djela nego samo onima, koji ispunjavaju »socijalnu narudžbu...« Svakako književna Rusija živi i traži...

K. RIMARIĆ-VOLINSKI.

ŽDRIJEBE.

Jeste li vidjeli
Kako trči po ravni stepa
U maglama jezerskim — čvrst i jak —
Hržuć čeličnom nozdrvom, željezna repa,
Na gvozdenim šapama — vlak?

A za njima
Usred visoke trave
Ko na utrci, stepom i njivom,
Tanke noge dižuć do glave
Skače ždrijebe s crvenom grivom?

Mili, mili, al' smiješni moj glupane!
Kud se žuriš i ludo i badava?
Ne znaš valjda, da konje zalupane
Već je čelična konjica svladala?

Ne znaš: poljima sjaja izgubljena
Ne će trka da vrati, ni dobu,
Kad dv'je Ruskinje stepske, i ljepote izgubljene,
S konjem mjenjaše Kuman,[1]) ko robu...

Drugom Sudba oboji nam bojom, do bijesa,
Žal naš, probuđen štropotom uzduž i skroz;
I za tisuće kila i kože i mesa
Konjskih — kupuju sad parovoz...[2])

SERGEJ JESENIN.

(Preveo: K. R. Volinski.)

[1]) Kuman (Polovac) — Narod u stepama, srodan Madžarima.

[2]) Ovaj ulomak oveće Jesenjinove pjesme, prikazuje simbolički utakmicu prirode (sela) s modernom dobom industrije. Jesenin je pjesnik sela; u tome i jest njegova tragika.

USKRS KOMANDANTA G. P. U.

Senjki Kličkovu se posrećilo. »Čon«[1]-ovi su obično strijeljali »zelene«, koji bi dopali u njihove ruke, i to u svrhu, da prisvoje za sebe njihovu odjeću a naročito njihove čizme. Ali je Senjka bio u dronjcima i obučen u krpice, povezane špagom. »Čon«, kad ga ugleda, promotri ga sumnjivim okom, odstrani pušku i zgrabi revolver.

— »Svako tane nešto stoji Republiku« — reče. — »Idi naprijed, ali nemoj se šaliti. Naganskog metka žaliti ne ću.«

Nalijevo bijaše selo. Dvije su težnje vukle Senjku amo: ljubav i glad, dvije najjače sile. Na selu je stanovala Agaša, kod Agaše — kruh, a i pečeni krumpiri... Ali se pokori i pođe pred »Čonom« puteljkom nadesno, gdje se na brežuljku vidjela negdašnja crkva, sadanji stožer »Četa naročitog određenja«.

Senjka, mršav kao proljetni zec, s praznim trbuhom (nije dva dana ništa progutao, do vode) — išao je laganim korakom. »Čon« u kratkoj bundi, s puškom, naganom i patronskom taškom, teško je išao uzbrdo. — »A da bježim?« pomisli Senjka... Ali opazi još dvojicu crvenoarmijaca — »Na sto posto sam propao!« — pomisli te se pokori sudbini.

Ali mu se posreći i drugi put. Šef je odsjeka, drug Izmajlov dobro danas ručao, dobro se naspavao i popio čaj s medom.

Sklon okrutnosti u lošem raspoloženju, bio je sklon zabavi, kad bi bio u dobrom raspoloženju. Dolazak je pak zarobljenika pružao neku razonodu u monotonom životu šefa »Čona«, koji je imao samo jedan posao: lov za nekolicinom »zelenih«, dosadan lov na ljude po šumama.

— »Zoveš se?« — zapita šef, pušeći lulu i udobno se smjestivši u naslonjaču?

— »Semen Kličkov« — odgovori zarobljenik.

— »Iz sela Sorina?«

— »Tako je, Sorinac sam...«

— »Ali objasni nam, Kličkove, zašto si otišao u »zelene«? Zar je sovjetska vlada tebi nešto zlo učinila? Zar te uvrijedila?«

— »Nije uvrijedila« — promrmlja Kličkov.

— »Zašto si onda otišao? Zar je u šumi bolje nego sa ženom na zapećku? Kaži pravo: možda toplije?«

Kličkov šuti.

— »Onda ću ja kazati, zašto si pobjegao« — nastavi šef. — »Zbog popova si pobjegao, zbog crkve. Tebi bi trebalo, da se u crkvi nalazi zlato i srebro i dijamanti na ikonama, da dugovlasi pop kadi tebi tamjanom. A da crvena vojska treba municije, da te zaštiti od kapitalista i od posjednika, koji te žele opet uzet u kmetstvo — tebi je čisto svejedno. Tebi treba, da tvoj pop bude dvostruko spram tebe deblji, a da su radnici po gradovima gladni — tebi je svejedno! Popu si davao sve, a kad ti dolaze radnici, ti ćeš prije dopustiti, da kruh izagnjije u jami, nego da im ga dadeš, pa gotovo...! Toga nije ništa žao Bogu tvome... a sovjetskoj je vladi svega žao. Sigurno vjeruješ u Boga, Kličkove?«

Kličkov šuti...

— »Odgovaraj, Kličkove!« — strogo rekne šef... »Ja ne brbljam s tobom, ja te preslušavam. Stavljam pitanje: vjeruješ li u Boga?«

[1]) »Čon« — »Časti osoboga naznačenija«, t. j. odredi G. P. U; »Zeleni«-ustaše, seljaci. Prizor se odigrava na granici Estonske.

— »Vjerujem« — odgovara Kličkov.
— »Zašto pak vjeruješ? Jesi li Boga vidio?«
— »Ne...«
— »A ipak vjeruješ? Nisi vidio, a moliš se! I klečiš, valjda? Klanjaš se? Odgovaraj, Kličkove: ja te pitam po zakonu. Moraš sve dokazati. Reci: moliš li se?«
— »Molim se« — reče Kličkov.
— »Eto vidiš« — kaže šef. — »Valjda i voštanice pališ? Eh, onda, kako ti je s molitvama? Dolaze li na adresu? Šalje li ti Bog štogod na tvoje molbe? Odgovaraj, Kličkove, ja moram znati, da li ti Bog šalje ili ne?«
— »Šalje« — izgovori Kličkov.
— »Odlično!« — usklikne šef. — »Evo smo i još jednu važnu točku razbistrili. A što šalje: novac možda ili kakve interesantne darove — pošiljke? Obuće, vidim, nemaš, dakle Bog ti ne šalje; evo i noge su u dronjke omotane. I nisi odjeven kao ljiljani poljski, nego kao plašilo u bašti: tijelo se vidi kroz dronjke. Što ti onda šalje Bog? Reci, Kličkove. Nemoj kriti, jer te preslušavam. Ako ne budeš odgovarao, jedan će ti drug odčepiti usta bajonetom, da postaneš malo rječitiji. Ti samo određeno i konkretno kaži, što ti Bog šalje. Tako i stavljam pitanje: što šalje?«
— »Kruh šalje« — izgura iz sebe riječ Kličkov.
— »Kruh?!« — znatiželjno uzvikne šef. — »Interesantno! Vrlo zanimljivo! Pečeni kruh? Nadasve zanimljivo! Ili možda lažeš, Kličkove? Nekako ne mogu zamisliti, kako ti Bog šalje kruh, pa eto... Te, čini se, sad je prekinuo svoje daće, jesi, brate, tanak kao prutić. Ali interesantna je ta pojava, ako ne lažeš... Meni, Kličkove, Bog ne šalje kruh, nego »Snabarm« (»Snabdjevanje armije«), ali ja se ne molim »Snabarmu«, nego šaljem »zahtjev« pod brojem... Ali ništa, kruh nije loš, pravi je, od raži...«
— »Druže Hrinko« — okrene se crvenoarmijcu, koji je stražario na ulazu. — »Bježi u kuhinju, odsjeci komad kruha i nosi amo. Hoću da pokažem drugu Kličkovu, kakav kruh šalje »Snabarm«.
Sam je spomen o kruhu ponukao zarobljenikove slinove žlijezde na rad. Ali kad je vojnik zbilja donio komad kruha na tanjuru, kruha mekog, toplog, mirisavog — nesretnik je skoro pao u nesvijest.
— »Evo, Kličkove, kakav kruh dolazi od »Snabarma« — nastavi šef. — »Možeš pomirisati, ako ti je drago. Ali ja hoću da znam, koji je bolji: ovaj, ili tvoj, Božji? Hoću da usporedim, koji je bolji. Ako je tvoj bolji, onda ću možda i ja početi da molim. Hajde, pomoli se, Kličkove, zamoli Boga da ti pošalje komad kruha.«
— »Hoću da se molim«... reče Kličkov.
— »Hoću« — reče šef... »Ti, brate, sad odmah moli, jer ja to »hoću«. Mene sad to zanima, da usporedim. Moli se, Kličkove, Bog će ti odmah poslati komad, pa ćemo onda sravniti. Te ćeš mene počastiti svojim, ja tebe svojim, pa ćemo onda vidjeti, čiji je bolji. Možda je tvoj bolje pečen u nebeskoj pekari. Klekni, Kličkove, moli se, pod je čist, ne baš sasvim, ali eto, ni ti nisi bogzna kakav fićfirić. A inače mogu i koju novinu prostrti po podu, da ne zamažeš svoje lijepe »galliffe« — hlače. Hajde, klekni, Kličkove!«
Bajuneta se dotakla Kličkovljevih leđa, te on poklekne.
— »Dobro je« — kaže šef. — »Hajde, moli se, Kličkove! Reci: dragi Božiću, daj mi krušca!«
Kličkov nešto promrmlja.

— »Ne ovako« — doviknu načelnik — »Bog te čuje, Kličkove, ali ja ne. Ponovi glasno: Tko zna, što moliš; možda kažeš: Božiću dragi, pogubi šefa »Čona«. Ti si prefrigani čovjek, Kličkove.«
— »Bože, pošalji mi kruha« — progovori Kličkov stisnutih zubi.
— »Lijepo je, odlično« — reče šef. — »Sad čujem. Samo zašto nisi udario čelom o pod? Tako, kažu, treba. Učini i ti to. Nemoj da se gadiš: pod je u kancelariji čišći od poda u vašoj crkvi. Svake subote babe peru. Hajde, Kličkove! Drukčije ti možda Bog ne će htjeti da pošalje kruha i ne ćeš imati čime da se iskažeš preda mnom.«
Crvenoarmijac na znak šefa gurne puškom Kličkova, tako da je udario čelom o prljavi pod.
— »Evo tako« — razbrbljao se načelnik. — »Sad si se svome Bogu namolio. Onda, gdje je kruh? Nekako ja ne vidim toga kruha, koji si izmolio. Znaš što? Ja ću te naučiti drugoj molitvi, koja je stvarnija. Ustani. Ovo se može moliti na nogama. Reci, brate: druže komuniste, dajte mi komad kruha. Hajde govori Kličkove, moli!«
Kličkov šuti.
— »Što si nesposoban, Kličkove«. — reče načelnik nakon nekoliko trenutaka čekanja. — »Ne možeš da upamtiš tako jednostavnu molitvu! Hajde, ponavljaj za mnom: »Druže komuniste« —
— »Druže — komuniste« — prošapće Kličkov. — »Dajte mi komad kruha!« — Kličkov ponovi.
— »Evo, tvoja se molitva ispunila« — uzvikne načelnik pružajući komad Kličkovu. — »Eto, sad vidiš, da su komunisti moćniji od tvoga Boga! Bogu si se klanjao do zemlje i taj ti Bog nije poslao ništa, a komunistu jedva zamolio — odmah ti je prošnja uslišana. Što onda ne jedeš kruh? Jedi, dobar je«.
— »Nemam želje sada...« reče Kličkov, premda mu je glad prevrtao crijeva, te smjesti kruh ispod pazuha.
— »Nema smisla, Kličkove. Kruh ćeš morati izvaditi...«
Ustane i naloži vojniku:
— »Odvedi lijevo!«
Kličkov je razumio, što znači »na lijevo«. To znači k zidu bivše popove staje, da se strijelja. To znači — S Bogom živote, S Bogom Agašo.
Crvenoarmijac metne ruke na rame Kličkovu i izvede ga na dvorište. Kličkov je znao, da se odmah od vratiju desno nalazi jedan strmi slaz. Više se puta on kao dječak penjao tamo do crkve i spuštao niz ovu provaliju zaraslu oštrom travom, šikarjem i divljom malinom. — »Što ne bih skoknuo« — zamisli on u svojoj glavi. — »Rukom me ne će dohvatiti! Ako bude samo pucao?..«
Proljetni je dan već naginjao večeru i dolje je sve bilo pod maglom. — »Dviju smrti ne će biti, a jedna će i onako doći« — zaključi Kličkov. Još vojnik nije uspio da dođe do sela, a Kličkov je već skoknuo na ogradu, mahne rukama kao krilima i baci se dolje.
U selu su se dolje mnogo čudili, za što su »Čoni« na »popovki« počeli grčevito pucati.
— »Pričini se njima nešto!« — mislile su babe. Agaša je slušala te se krstila. Kada se sasvim zamračilo, Senjka joj pokuca na prozor.
— »Najedi se najprije« — reče Agaša puštajući ga u ljetnu sobu. — »Samo svijetla ne ću paliti. Nemirno je danas. Kruha ima a i krumpira nešto. Sjedi ovdje, ja ću ti zdjelu u ruke metnuti.«

— »Hvala« — reče Kličkov. — »Ne ću jesti. Sit sam.«
— »Sit ? Gdje si dobio.«
— »Bog mi pošalje« — reče Kličkov i zagrli začuđenu Agašu.

* * *

Načelnik »Čona« drug Izmajlov nije, naravno, vjerovao u Boga, ali to nipošto nije njega smetalo, da na Uskrs pojede kolača, pashu[2]), kao i druge tečne stvari. Ujutro na Veliku subotu Izmajlov dobije od svoga druga iz stožera »Čona«, raspoloženog kraj estonske granice, šifrirani brzojav i pregledav prema »kodu« uvidi u njemu, da se u graničnom »Čonu« priređuje luksuzna gozba s kolačima, pashom, estonskom rakijom, pravim francuskim konjakom, revalskim ribicama i ostalim delikatesama. Jednu samo riječ nije znao odgonetnuti u šifriranom jelovniku. Bilo je nešto nerazumljivo, nešto kao »preša« ili »prosac«. »Vaše sedmo nerazumljivo« — brzojavi šifrom. Izmajlov brzo dobije razjašnjenje : »Čitaj — prase, pokušaj, jezik ćeš progutati.«

Drug Izmajlov pozove pomoćnika.

— »Dosadna stvar« — reče — »treba navečer ići prema granici. Šifrom me zovu. Ne znam, kada ću natrag.«

— »A koga ćete sa sobom povesti, druže komandante ?«

— »Ali nikoga« — reče drug Izmajlov. — »Što ćeš ? Stvar je tajna. Ti pripremi za mene separatne saonice. Popovu kobilu neka upregnu : ona dobro trči.«

I davši pomoćniku instrukcije za slučaj, da njegovo izostajanje duže potraje, Izmajlov izađe iz sela, čim se pojave prve zvijezde — pravcem prema graničnoj postaji. Da ga nisu toliko mamile revalske ribice, francuski konjak i prasac (interesira ga, da li je hladan ili je još vruć) drug Izmajlov, tako oprezan, inače sigurno bi opazio, došavši na šumski put, da se bivša popova kobila, obično tako mirna, sada nešto »uzrujava«. Ali Izmajilov je samo vidio pred sobom stol s jelima i pićima, prasca, pashu i veselo društvance. I ovaj mu je horizont zastirao pogled. — »Možda će tamo biti i neke ženske...« — mislio je on, tjerajući kobilu, koja je bila malo tvrdoglava, pa nije opazio čak ni to (čudna i neoprostiva neopreznost za šefa G. P. U.), da je telegrafska žica, ona ista, koja mu je javila radosnu vijest o prascu, bila kod 245. stupa presječena, i njezini su konci visjeli niz stup kraj puta.

Kad je prošla šumica i saonice izašle na ravan put napram granici, kobila pođe brže svladavši svoje živce i drug Izmajlov zapazi prijetnju svjetlost u daščari granične postaje...

— »Nije ružno« — pomisli Izmajlov. Ali najedamput osjeti da se dogodilo nešto vanredno čudno. Kobila se okrenu na stranu, tako da su se saonice skoro prevrnule.

— »Stoj !« začu se glas i netko uhvati kobilu za uzde. Drug se Izmajlov maši rukom za revolverom, ali mu se prije nego je to uspio učiniti, nešto teško i meko spusti na glavu te izgubi svijest.

— »Hajde, druže komuniste, jesi li se oporavio ?« — začuje nad sobom neki već poznati glas.

Šef »Čona« otvori oči teškom mukom. Gdje je on ? Leži na podu u velikoj sobi od dasaka, osvijetljenoj petrolejskom lampom. Na klupama uzduž zidova sjede neki ljudi, drugi ulaze i izlaze van vraćajući se opet. Uđe neki čovjek s velikim svežnjem slame, za njim drugi s malo manjim svežnjem

[2]) Pasha — jelo od sira u obliku usječene piramide i smatra se posvećenim jelom za Uskrs te se sveti u crkvi za polnoćke.

suhih grana. Neki je čovjek nešto naređivao. Sav je ćošak sobe bio zapremljen od velikog stola, koji je bio pun praznih flaša i ostataka jela. Kakvih jela : pasha, kolači, pečenje. »Zeleni !« — najedamput se sjeti šef. — »Graničnu su postaju zauzeli »zeleni ustaše« !

Načelnik »Čona« oprezno počne micati nogom, onda rukom. Opipa sebe. Revolvera nije bilo u stražnjem džepu hlača. Ni novčarke nema... Opipa sebi glavu. Čitava je. Ali s desne strane čela narasao je kao mali žulj. — »Vjerojatno su me nečim udarili. « — pomisli Izmajlov.

— »Hajde, što je ? Jesi li se osvijestio ?« grmi poznati glas.

Šef »Čona« podiže oči na govornika. »Poznajem ga« — pomisli. — I najedamput se sjeti Kličkova !

— »Šta je, načelniče komuniste ?« — rekne Kličkov naklonivši se Izmajlovu. — »Tko mi je onda poslao kruh ? Ti ili Bog ? Ti si me samo dražio kruhom, a Bog eto zaželi, te ti ne dopusti to. A kruh istina nije bio loš. Ja sam ga čitava pojeo, dok sam ležao u šikarju, dok ste vi tamo gore kvarili taneta. Ja sam od toga kruha odmah dobio snage. Kasom sam potrčao onda, kad je zamračilo. Dobar kruh !«

— »Pa šta se ti s njima zabavljaš, Senjo,« — upane u riječ »zeleni«, koji je sjedio na obližoj klupi... — »Vuci ga u dvorište, pa strijeljaj, da ne kvari ovdje zraka !«

— »Začepi gubicu« — reče Kličkov. — »Dogovorili smo se, da je taj čovjek moj. Nemoj da se pačaš u tuđe stvari. Znam i sam, kako ću s njime obračunati !...«

Uđe još nekoliko ljudi, svi ili sa slamom ili sa suhim grmljem. Užasna misao bljesnu kroz mozak šefa »Čona«. Očito je, da oni hoće zapaliti postaju. I naravno njega će spaliti zajedno s kućom !

— »Mudruješ nešto Senjo, zafrkavaš nešto, na grijeh navodiš !...« — nezadovoljno reče čovjek te počne razmetati slamu po sobi.

— »Zbilja, bilo bi bolje, da me strijeljaš« — gluho promrmlja Izmajlov. Kličkov ga pogleda.

— »Strijeljati ?« — reče on. — »Ja te neću strijeljati ! Ja vjerujem u Boga. Nije mi moguće, da te strijeljam. Ja sam se Bogu pomolio, da mi pošalje kruha. I Bog je baš tebe gurnuo, da mi dadeš kruha. Ja te ne ću strijeljati. Ja sam te izmolio od mojih drugova.«

— »Jasno je, da će me spaliti« — pomisli Izmajlov s neizraznom tugom. U sobu uđe čovjek s posudom i metne je na stol.

— »Senjko« — reče on, — »zar nije vrijeme, da se spremamo ?«

— »Nemamo se kuda žuriti« — odgovori Kličkov. — »Kada zvona prozvone onkraj granice, onda ćemo krenuti prema ugovoru. Prije vremena nema smisla praviti gomilu.«

— »Kličkove« — promrmlja šef »Čona«. — »Vjeruješ u Boga ? Onda strijeljaj brže !«

— »Ja sam ti rekao već« — odgovori Kličkov — »da ne ću strijeljati i ne mogu. Ti si mi dao kruha. Možda sam se preko tebe naučio moliti kako treba.«

Čovjek, koji je bio donio posudu benzina, otvorio ju je i počeo sve naokolo škropiti gorivom tekućinom. Vrata se otvore i, uz radosne glasove »Hristos Voskrese«, začu se glas dalekog zvona — s estonske strane. Za čas se napuni soba gomilom naoružanih ljudi. »Hristos Voskrese !«

»Voistinu Voskrese« — zaore »zeleni« ljubeći se i grleći. Kličkov se priključi radosnoj grupi, radeći isto što i oni.

Šef »Čona« osjeti, kako mu se kosa na glavi diže. I najedamput zaurla glasom zvijeri, glasom koji je nadvisio nadvladao žamor uzbuđene gomile.

Kličkov izađe naprijed.

— »Nemoj, komuniste, da zavijaš« — reče on. »Ti ne vjeruješ u Boga, a mi svi vjerujemo. U Svetoj noći ti ne ćemo oduzeti život. Idi!«

Dvojica »zelenih« teškom mukom podignu poludjelog šefa »Čona« s poda i postave ga na noge. Netko mu navuče kapu — šubaru, koja je pala na pod.

— »Hajdete naprijed, braćo« — vikne Kličkov. — »Vodite ga na cestu i dajte mu lijepih šamara, samo lakših, da bi se oporavio.«

Načelnik »Čona« je stajao nepomično i bez snage, uhvativši se za neko stablo, deset koraka udaljeno od kuće, koja je već počela gorjeti, puštajući plamen i dim kroz prozor. »Zeleni« su stali u bojni red, koji je završavao popovom kobilom.

Odonuda, s estonske strane, čuli su se glasovi zvona ; tamo kud su smjerali »zeleni«, poletile su u zrak rakete.

— »Lijevo — desno« — izda netko zapovijed za marš.

— »S Bogom, komuniste!« — vikne Kličkov šefu »Čona«. — »Vidiš, Bog katkada i daje. I tebi, eto, mrcino, dao je život!« Bojni red krene.

VL. AZOV[3])

(Preveo V.)

NAŠ MARŠ.

Lupajte trgom sred buna oklopa,
Gore, oholih glava kret!
Poplavom našeg drugog potopa
Peremo svjetskih gradova red!
Dneva je bik mrk
Spor je ljeta marš.
Naš je bog — trk
Srce je bubanj naš.

Ima li što nebesnije od našeg glasa?
Da l' će nas ubit' oštar kuršum?
Naš je alat — pjesma, što kasa,
Naše je zlato — glasova šum!
Livado legni pak,
Spremaj krevet za dan!
Duge je dug tlak,
Konju, trči van!

Gle! Dosadno zvjezdanom nebu!
Bez njega pjevamo Rad!
Hej, Veliki Medvjede! Treba
Da živi id'mo u Raj!
Radost pij, znaj :
Proljeća je stav.
Srce! Vapaj daj,
Grudi su ko litavar![4])

VLADIMIR MAJAKOVSKI.

(Preveo: K. R. Volinski.)

[3]) Vl. Azov je duže vremena proveo pod vladom sovjeta. Sad se nalazi u Parizu. Spada u grupu narativno-realističkih pisaca; često piše i humoreske.

[4]) Donosimo ovu pjesmu, da se vidi borbeni i navalni ateizam. Pjesma »Naš marš!, apsolutno je agramatička i u originalu. Ipak približno možemo slijediti pjesnikov ritam, hrapav i u originalu. Naglašava se brzina prema tromosti. (Litavar=trublja).

KARLO MARKS

(1818.-1883.)

Pojava Karla Marksa jest također jedan dokaz protiv njegove glavne teorije. On je naučavao, da poviješću ljudskoga roda pokreću jedino ekonomski odnošaji, a ideje su i programi tek njihovi refleksi ili odbljesci. No kad bi to bila istina, ne bi nam bilo jasno, zašto se upravo o Marksovo ime veže jedan između najsnažnijih pokreta novoga vijeka. Ekonomija sama po sebi mogla je da baci na čelo toga pokreta i Lassallea i Bakunjina i grofa Henrika de Saint-Simona i Charlesa Fouriera. Zašto je dakle upravo Marks postao glavnim motorom stogodišnjega nekršćanskoga radničkoga pokreta? Pravi odgovor na ovo pitanje možemo dobiti istom onda, ako priznamo, da cjelokupnim napretkom čovječanstva ravnaju u prvom redu ideje i programi. Marks je među propagatorima nekršćanskih socijalnih teorija pokušao najdublje da zađe u bit socijalnoga pitanja, zato je svojom znanstvenom i poluznanstvenom metodom stvorio najveći idejni kapital za svoje nasljednike. Drugi, koji su slabije izgradili komunistički sistem, morali su da stupe u pozadinu iz idejnih, a ne ekonomskih razloga.

Uvijek će se naći ljudi, koji će kušati da glavne Marksove značajke protumače njegovim židovskim podrijetlom. U istinu, rasa utječe mnogo ne samo na temperamenat i ćud, nego i na mentalne osobine pojedinaca. Židovstvu imade Marks da zahvali bez sumnje svoje praktično promatranje života i zapostavljanje evropskoga shvaćanja nacionalizma. Ali sama rasa ne može još da nam protumači cjelokupnu Marksovu individualnost. Otac je njegov bio već prilično izrođen Židov ili asimilant, koji je g. 1824., dakle kad je Karlu bilo šest godina, prešao s cijelom svojom porodicom na protestantizam. U protestantizmu je daroviti Karlo našao sredinu, koja je prijala nesmetanom razvoju njegovih vrlina i mana. Učeći u Bonnu i u Berlinu pravo i filozofiju napajao se on na istim izvorima nauke, od kojih se nije mogla otkinuti ni ostala njemačka liberalna omladina. Da je bio katolik, možda bi se bio uživio u velike spoznajne sisteme katoličkih mislilaca, koji bi ga sačuvali od lutanja u shvaćanju države, naroda, klase, morala i prava, ali protestantska je konfesija bila prekinula vezu s kršćanskom filozofijom, zato ni njemu kao protestantu nije preostalo drugo, nego da bude učenik Kanta, Fichtea, Schellinga i Hegela.

U početku ga se najviše dojmio Hegel. Po Hegelovu je naučavanju razvoj povijesti ostvarivanje ideje. Najprije nije bilo svijeta, nego je postojala samo ideja. Ta je ideja kasnije postala zorna realiziravši se kao mnogolika priroda. No ideja ne može ostati na ovom stupnju, nego mora nužno ići za tim, da se osvijesti u umjetnosti, znanosti, vjeri i u velikim državama, koje Hegel naziva »nazočnim Bogom«. Dok su neki pokušavali da Hegelov sistem dovedu u sklad s protestantskom vjerom, dotle su ga drugi tumačili u smislu panteizma, a treći su prihvatili samo njegovu dijalektičku metodu preokrenuvši sve ostale tvrdnje na glavu. Najsmioniji je u tom preokretanju bio filozof Feuerbach, koji je g. 1841. izdao glavno svoje djelo »Bit kršćanstva«. U tom i u ostalim svojim djelima postavio se Feuerbach na stanovište : »Der Mensch ist, was er iszt« — Čovjek je ono, što jede. Prema tome osnov svjetskoga razvoja nije ideja, nego materija. Misli su izlučine mozga, a duh je samo iluzija.

Uz ovu nauku pristajao je Marks već onda, kad je g. 1842. stao u Kölnu uređivati »Rheinische Zeitung«. Dakako, potpuno izgrađena sistema nije

tada još bilo u njega. U cjelini se njegovi tadašnji nazori mogu nazvati liberalizmom, u kojem je bilo i anarhističkih primjesa. Mladi je urednik tražio što više slobode i neodgovornosti, zato je negativnom kritikom kušao da što jače prodrma stari poredak. Radi revolucionarnih članaka obustavila je policija njegov list, a on je pošao g. 1843. u Pariz, gdje je u to doba i jedan drugi njemački protestanat, nekadašnji Židov, Heinrich Heine, kovao otrovne strelice protiv Njemačke. U Parizu se započinje novi odsjek Marksova života : on postaje socijalni demokrat i pristaša francuskoga komunizma. Već godine 1844. pridružuje mu se dvije godine mlađi Fridrik Engels, koji je otada njegov nerazdruživi životni suradnik i prijatelj. Francuska je vlada g. 1845. prognala Marksa iz Pariza radi oštrih članaka protiv apsolutizma. Marks je s Engelsom pošao u Bruxelles. U Londonu su obadvojica g. 1848. dali štampati glasoviti komunistički manifest, koji se svršuje riječima : »Proletarci sviju zemalja, ujedinite se !«

Godine 1848. zapala je cijela Evropa u revolucijsko komešanje. Od Pariza sve do Carigrada javljali su se veći ili manji ustanci i revolucije. Marks je kao nepoćudan i opasan stranac bio izagnan iz Belgije, zato je pošao natrag u Köln, gdje je zajedno s Engelsom preuzeo uređivanje komunističkih »Novih rajnskih novina«. No budući da je za vrijeme svojeg boravka u Belgiji bio najavio istup iz pruske države, nije ga više zaštićivalo njemačko građansko pravo, zato ga je pruska vlada izagnala g. 1849. iz Kölna kao tuđinca. On je iza toga pošao u Pariz, a kad je i odatle bio prognan, nastanio se u Londonu, gdje je živio sve do svoje smrti, koja ga je zadesila g. 1883. Bavio se publicističkim i znanstvenim radom, a novčana je sredstva za život namicao neko vrijeme kao izvjestitelj novina, u prvom redu pišući u »New York Tribune«. Marks je kao organizator nastupio u glavnom time, što je g. 1864. osnovao u Londonu socijalističku »Internacionalu« (Internationale Arbeiter-Association). No i to čedo njegove organizatorske djelatnosti nije imalo osobite sreće, jer su iz »Internacionale« bili istupili Rusi pod vodstvom Bakunjina ne mogući podnositi Marksove diktature.

Vodstvo su Marksu u socijalnoj demokraciji osigurali njegovi spisi. On je utemeljitelj t. zv. »znanstvenog socijalizma«. Glavno mu je djelo »Das Kapital«, od kojega je prvi svezak štampao sam on g. 1867., a drugi mu je i treći svezak izdao istom iza njegove smrti prijatelj Engels.

Pozitivna strana Marksove ličnosti jest u njegovoj ljubavi prema proletarijatu. Opazio je jednu neodoljivu potrebu novoga doba i stavio se sav u njezinu službu. Nije se dao slomiti ni izgonima iz različitih država ni rascjepima u svojoj stranci. Fanatički je išao za jednim ciljem, zato je povukao za sobom velik dio evropskog radništva. Dakako, njegovi su učenici pod pojmom marksizma već za njegova života propovijedali često takove nazore, te se kaže, da je sam Marks jedamput izjavio : »Moi je ne suis pas Marxiste«, — ja nijesam marksist. Vulgarni je marksizam često puta bio i odviše slab i protuslovan, zato ga se Marks u svojem interesu morao odricati. No ni izvorna Marksova nauka nije mogla odoljeti dubljoj kritičkoj analizi. Vrijeme je razorilo njegov sistem tako temeljito, te naučno nije ostao od njega ni kamen na kamenu. Werner Sombart tumači u svojem djelu »Socijalizam i socijalni pokret« Marksove i Engelsove tjesnogrudnosti i nedosljednosti ovako :

»Psihologijski se te protuslovne pojave dadu lako razjasniti. Obadvojica, Marks i Engels, ne prestadioše cijeli svoj život da zastupaju hladnom pro-

mišljenošću onaj realizam, što smo ga izljuštili kao jezgru iz njihova nazora o svijetu. Ali nemojte zaboraviti, da su oni zamislili svoje nauke u grmljavini revolucijskih bitaka, da su bili tipovi onih nemirnih plamenih duša, koje su poput svjetskih vjeverica hrlile marljivo od mjesta do mjesta, da u Evropi zapale požar. Promislite, koliko li se ljutine i mržnje moralo nakupiti u unutrašnjosti tih emigrantskih eksistencija, koje u svojem životu nijesu iskusile ništa drugo osim pogrda, rugla, mržnje, prezira i progonstva od svojih moćnih protivnika.«

Još prije izdanja prvoga sveska svojega »Kapitala« mogao je Marks opaziti, kako je u naučnom svijetu srušena zgrada Feuerbachova i njegova historijskoga materijalizma. Borba oko materijalizma bila je najžešća sredinom devetnaestoga vijeka. Za materijalizam su se zagrijavali naročito učenjaci Moleschott, Vogt i Büchner. Vogt je u polemici s Wagnerom ustvrdio, da su misli u istom odnošaju prema možđanima kao žuč prema jetrima ili mokraća prema bubrezima. No većina je filozofa ipak priznavala, da misli nijesu materijalne niti proizlaze iz materije. Najsnažniji je udarac zadao Feuerbachovoj teoriji F. A. Lange svojim djelom »Povijest materijalizma«, koje je izašlo g. 1866. Otada vrijedi za materijalizam ono, što je u svojem »Udžbeniku povijesti filozofije« napisao Windelband : »Materijalizam je time prevladan : on živi dalje u popularnim prikazivanjima, kao na pr. u Büchnerovoj »Sili i tvari«, ili u finijem obliku u Strauszovoj »Staroj i novoj vjeri«, ali on živi dalje i kao životni nazor upravo u takvim krugovima, koji se vole oblizivati »rezultatima znanosti« iz najprijatnije ruke. Za taj poluobrazovani svijet našao je on svoj karakterističan opis u Häckelovim djelima i njegovu t. zv. monizmu«. Ni nakon Langeova djela nije se Marks htio odreći svojega materijalizma, nego je svojemu radničkomu pokretu ostavio žalosnu baštinu bezvjerja i progonstva kršćanstva.

Nije Marks bio mnogo bolje sreće ni sa svojom teorijom o radu. Kao pravi materijalista obazirao se on u svojim zaključcima samo na one vrijednosti, koje stvara radnik u tvornici i rudniku, obrtnik u radionici i ratar na polju. Priroda, koja je pored rada također prijeko potrebita za opstanak društva, ne igra u njegovu sistemu nikakve uloge. A i sam je rad shvaćen tjesnogrudno i nepotpuno. Duševni rad, koji zapravo omogućuje čovječanstvu sav napredak, ima kod Marksa manju vrijednost nego tjelesni rad. A o duhovnom radu i o duhovnim vrednotama nema u njega ni govora. I najzadnjemu je selu jasno, da se bez duhovnih vrednota, poštenja, dobrote, pravednosti, ne može održati nijedna obitelj, nijedna općina, nijedno zvanje. No za Marksa je to bila potpuno nerazumljiva stvar. On je vidio pred sobom samo materijalni rad i materijalne vrijednosti već i zato, da može održati svoju teoriju o višku (Mehrwert), koja se ne može primijeniti na intelektualni i duhovni rad.

Vrlo je lagodno pretpostavljati, da se borba za opstanak u društvu vrši samo preko klasa, i da možemo riješiti socijalno pitanje, ako na jednu stranu postavimo kapitalizam ili buržoaziju kao izrabljivače, a na drugu stranu proletarce kao borce za novi socijalistički ili komunistički poredak. Faktično je struktura društva mnogo zamršenija. U borbi se nalaze ne samo klase, nego i narodi, plemena i druge zajednice, koje proizlaze iz čovječje prirode ili su stvorene historijskim razvojem. U Marksovo je doba bilo besmisleno rješavati socijalno pitanje bez obzira na probuđeni nacionalizam. Marks kao čovjek bez domovine ne samo da je ignorirao nacionalizam, nego

je zastupao očito nepravedne nazore u rješavanju nacionalnoga pitanja. Dok je zajedno s Engelsom sablasnim bojama slikao bijedu zapuštena radništva i išao za tim, da i najzaostalijega proletarca podigne na viši stupanj, dotle je narode dijelio na više i niže tražeći, da »niži« moraju izumrijeti ili postati sastavni dio tuđega naroda. Naročito je mrzio Hrvate, koje je prikazivao u istom duhu, kao što ih je prikazao Schiller u svojem »Wallensteinu«. U neshvaćanju nacionalizma čudio se Marks kako mogu na pozornicu Evrope stupati neki neznatni narodi tražeći i za sebe pravo, da budu priznati ravnopravnim članovima međunarodne zajednice. Šta? klicao je on, zgražajući se. Zar ti ljudi misle, da mi možemo poći tisuću godina natrag i čekati, dok nas oni u razvoju dostignu? Nije dakako mislio na to, da bi s još većim pravom mogli i kapitalisti pobijati ne samo pretjerane, nego i pravedne zahtjeve proletarijata vičući: Šta? Zar ti ljudi traže, da mi obustavimo sav napredak i da se vratimo u prethistorijsko komunističko divljaštvo?

Rupe zijevaju i na svim drugim stranama Marksove misaone zgrade. Vrijeme je pokazalo, da su i njegova predviđanja o slomu dosadašnjega gospodarskoga sistema samovoljna, a i ideal njegove komunističke države pod vodstvom diktature proletarijata, ostvaren u Rusiji, nije donio sreće većemu broju ljudi, nego očito znači stvaranje većeg broja nezadovoljnika i potlačenih. Ipak se proti Marksu i njegovoj doktrini ne može provesti uspješna borba, ako se ograničimo na samu bilo kako poraznu kritiku. Njega će se hvatati svi oni, koji ne nađu uza se pravednih zaštitnika u borbi za svoja prava. Među protestantskim i pravoslavnim proletarijatom zadobio je Marks aureolu proroka najviše zato, jer se tamo nije našlo dovoljno ljudi, koji bi rješavali socijalno pitanje na kršćanskom osnovu. Naprotiv u Belgiji, Holandiji i u Njemačkoj zaustavljen je val marksizma time, što se odgojila cijela generacija dalekovidnih socijalnih radnika, koji su pravedne zahtjeve proletarijata zapisali na svoj barjak i proveli za njih pravednu i žilavu borbu.

PETAR GRGEC.

SOVJETI I OMLADINA

Tko bi samo i za čas posumnjao o ozbiljnom radu sovjeta na boljševiziranju omladine, neka ga uvjere riječi samoga Zinovjeva: »Komunistički pokret među omladinom cijeloga svijeta, to je proljeće svjetske revolucije i temelj budućnosti. Zato treba u prvom redu omladinu osvojiti. Sve naše sile moramo upotrebiti za njihovo boljševiziranje«.[1])

Ovu je borbenu izjavu dao već 1925. godine. I ako pogledamo njihov rad, možemo vidjeti, da su oni to ozbiljno shvatili i da zaista »svim silama« rade na tome. 1925. godine imao je Komsomol[2]) već više od milijun i pol članova. A od 1919. god. prve pa do zadnje svoje konferencije put njihov bijaše bogat uspjehom. Moramo se upoznati ovom velikom mladom zmijom, koja opkoljuje evo već cijeli svijet i čiji branitelji ne žale nikakvu žrtvu samo da skrhaju moć »hrišćanskog« i buržoaskog društva.

Ovo je možda najvještija organizacija svijeta, koja nije propustila ni jednu priliku za širenje svojih ideja: škola, društva, film, kazališta, štampa i dopisujući savezi — sve su to njezina sredstva. Znaju za svaku državu koja je najslabija njezina strana, te rade uvijek pod drugim vidom: u

[1]) Zinovjev: Omladinska internacionala.
[2]) »Kommunističesky Sojus Molodeži«: Komunistički Savez Mladeži.

Francuskoj i Češkoj mame mlade vojnike, u Engleskoj se obraćaju omladini po provincijama, a u Njemačkoj, Kini i uopće na Istoku, cilj im je inteligentna omladina. Ako ne mogu javno, oni rade tajno sa letacima itd. Prisutni su na štrajkovima, demonstracijama i predavanjima i nema takvih društvenih prilika, koje ne bi opazila i iskoristila ova mlada organizacija crvenih začetnika. »A većina evropskih država imadu samo privredne prednosti u očima i prekrštenih ruku gledaju naše ili sasma javno ili nešto skrivenije spremanje« — kaže sam francuski komunistički Bulletin de l' Educateur.«

A koji su to ideali i kakve prilike, kojima hoće da usreće svijet?

ZAPUŠTENA RUSKA DJECA

Da vidimo kakav je duh, kojim su preobražene stare škole u Rusiji, jer taj hoće da raširi po cijelom svijetu. Držat ćemo se same komunističke statistike i citata samih komunističkih vođa.[3]) Sovjetska je škola nekakva klupska tvorevina, mali sovjet, koju vode sami učenici i učitelji. Besplatna je i koedukativna. Zovu je i dječjom kućom, jer hoće na svaki način, da zamijeni porodicu. Škola je zato da izobrazi djecu za stalešku borbu. Djeca od 8—12 godina idu u školu sa četiri tečaja, a od 12—15 u trotečajnu. Ova zadnja se zove i prvi ciklus, a drugi ciklus traje do 17 godina. Ali statistika pokazuje, kako samo 3—4% djece nastavlja nauke. S jedne strane što ni nema dosta viših škola, a s druge opet djeca, koja su lišena porodičnog kruga, odmah idu na rad, da mogu živjeti. A i škola ne daje mnogo znanja; glavna stvar je agitacija: najbolji agitator je najbolji đak. Razumije se, da je ovaj metak, namijenjen drugima, njih pogodio. Već 1926. godine javlja

[3]) Vidi: Gustave Gautherat: »Le communisme a l' Ecole«, Paris, 1929.

komesarijat: »Najveći nam je problem suzbijanje analfabetizma kod djece. Đaci, koji dolaze u više škole ne znaju ni osnove matematike ni zemljopisa, ne mogu izravno pisati; naši su đaci potpune neznalice.« Ali marksizam i Lenjina poznaju dobro, dobri su i agitatori i zato gospodari sovjeta nisu promijenili ovaj sistem ni do danas. Mnoga djeca uopće ne mogu u školu pohađati. Lenjin je obećao, da će kultura države u nevjerovatnom stepenu porasti, a njegova se udovica Krupskaja danas tuži u »Pravdi«, kako država od sedam milijuna raspuštene djece može da smjesti samo osamstohiljada, a ostali lutaju u čoporima i dovode u opasnost ulice i puteve. Možemo zamisliti onda, kako stoje u moralnom pogledu. Po školama i općinama vlada slobodna ljubav, egoizam, pijanstvo, život potpuno bez viših ideala. Rezultati koedukacije strašno se pokazuju. Jedan komunistički uzgajatelj piše: »U našim školama nema nikakvog morala i naša djeca izlazeći u život ne nalaze ništa, što bi ih ikako zadržalo od propasti, te jedno za drugim dolaze samoubijstva i spolne bolesti.« Članovi Komsomola raspačaju među njima cedulje: »Rad!« — stoji na jednoj — »ne! Najglavnija stvar je ljubav! Slobodna ljubav!« U »Glasniku Uzgojitelja« možemo više puta čitati, da su učitelja morali premještati, jer je činio nasilja nad svojim učenicama.

Kada se sije samo grubo sjeme mržnje, egoizma i osvete, kako bismo našli tada plodove prave ljubavi i obzirnosti? Sam je Zinovjev kazao na velikoj smotri komunističke djece u Moskvi: »Uspjet će nam načiniti ih krvnikom svih neprijatelja proletarijata, jer ovoj novoj generaciji nepoznat je onaj glupi sentimentalizam našeg doba«. A »Bulletin de l' Educateur« ovako piše: »U ideologiji proleterskog djeteta mora da vlada staleška borba i na pitanje djeteta treba tako da odgovaramo, da iz našeg odgovora vidi onaj veliki jaz između pojedinih staleža... Ne smijemo samo biti bezbožnici, nego moramo i znati zašto ne vjerujemo u Boga«. »Škole moraju biti svetišta ateizma«. »Nama je potreban stostruki ateizam« itd. I ovi bezbožni »krvnici svih neprijatelja proletarijata« šire se u mnogim državama sasvim javno i nesmetano. Tri organizacije stoje im zato na raspolaganju: »Učiteljska Internacijonala«, »Kulturna Udruženja« i »Komsomol«. Središte Učiteljske Internacijonale je u Parizu, a Međunarodni Biro Komsomola je u Londonu. U Francuskoj imaju listove: »Le Lien« i »Le Jeune Camerade«; u Engleskoj: »The Red Dazon«; u Holandiji: »De Ionge Communist« itd. u Njemačkoj, Norveškoj, Danskoj. U Češkoj im nedavno uspjelo osnovati novi list: »Crvena Tamburica«. Mladi crveni začetnici raspačavali su od 1923. godine do danas 40 milijuna primjeraka svojih novina i od 1927. god. otprilike 10 milijuna letaka na raznim jezicima, po uputama Buharinova i Preobraženskog. Danas već skoro u svakoj državi ima i Crvenih Pionira (u Austriji: Rote Falke[4]) i pored toga radi i Savez djece. Dosta pouzdane mladiće i djevojke odvedu onda od vremena na vrijeme na trošak Kominterna u Moskvu, a tad se vrate kao potpuno izobraženi agitatori u svoju domovinu. Najviše ih ide iz Njemačke i Austrije. Njemački savez komunističke djece ima već 1927. godine 40.000 članova, a ovamo nisu ubrojeni crveni začetnici, niti oni mnogi poluboljševički studenti univerziteta, koji će se prije ili kasnije isto kod Bukharina izgraditi potpuno. Mnogo pomaže crvenim začetnicima i takozvani »Savez Revolucionarnih Pisaca«, kao i »Liga za odbranu ljudskih prava« i »Antimilitaristička Liga«. Na sovjetskom kongresu 1928. godine, na kome je učestvovalo više od 250 delegata, ponovno su odlučno određivali svoj

[4]) Zyrill Fischer: Sozialistische Erziehung, Wien, 1926.

rad, kojemu su i nešto novoga dodali: izazivanje simpatije prema sovjetskom uzgoju i sovjetsko-ruskih prilika. Za glavni svoj organ izabrali su Barbusseov list »Monde«. Osnivač raznih rusofilskih kulturnih društava je Olga Kameneva, a pomagač njezin je norveški poslanik. Gđa Kolontaj gdje je samo moguće, osniva podružnice ovih. U njihovim je rukama i vodstvo ruskog inostranog prometa. Postoji i pravnička sekcija za izučavanje sovjetskog prava (?!). A cijeli ovaj njihov rad nadopunjuju još i »Kulturni savezi« raznih umjetnika, artista i muzičara. Na svim svojim konferencijama obraćaju veliku pažnju omladini i omladinskim pokretima, a dobar dio Evropejaca uzima za živo zlato njihove lijepe riječi o uzgoju i o svojim novim uzgojnim metodana.

Neumorno, lukavo i svestrano rade ne birajući sredstva, a za uspjeh njihova rada možemo zabilježiti, da je danas više od tri i pol milijuna crvenih začetnika u zlim rukama. A čini se, da svijet brzo prelazi preko toga i za momentalne probitke zatvara oči pred crvenom poplavom, koja se sve više i više približuje...

JURAJ JUNGER.

TREĆA JESEN

Jauči, vjetre, Jeseni treće,
Meti Rusije polje i šumu,
Pretresi peći, gdje kruh se peče,
Jadne prosjake ruši na drumu.

Pa se rugaj, plačući strašno,
Videć djela Glada, svog brajke,
Kako čuva u podrumu brašno,
Kako dojenčad davi u majke.

Na zaokretu vozove stigni
Gdje u teretnim kolima ljudi
Vreće brašna krijumčare. Digni
Oblak kletvi i stenjanja ludih.

I u grad (bez fenjera) svrni
Gdje sad Bijeda u kućama pleše,
Pa se vrati pred sjena crnih,
Tu, gdje nekada sjajno bješe...

Tamo, dolje, na sagnutom frontu,
Kuda gomile idu put smrti,
Tjeraj dim po svom horizontu,
Šta dižu ga topovi — nimalo škrti.

Hej vjetre s obale južne,
Oleandrov raj gdje drijema,
Tjeraj s Rusije oblake tužne
Daj na rane — od vatre — melema!

Nego čujmo: kroz zastore dimne
Uza kletve i jauk, u prahu,
Zar ne pjevamo zajedno himne,
Nove himne u jednome dahu?

Ti se s mora na ravan žuriš
Pa na strma brda pod snijegom;
Zar ne vidiš? Već spremna juriš,
Ruska zemljo, pod jednim stijegom!

Al' nad našom Slavom Prosjaka
Svjetlost nigdje ne viđena, gori
Goneć zemlju iz vlasti mraka
K zlatnoj — boljih vremena — Zori!

Hej, vjetre! Pričaj kroz bijede,
U tuči, u prkosu taštom
Zavještanoj Pobjedi grede
Cijela Rusija, prožeta Maštom.

Već je uskrsla njezina slava,
Ona triumfu sigurno brodi,
I, ko krunom vjenčana glava,
*Narode Zemlje vodi!...**

(Preveo: K. R. Volinski.)

VEL. BRJUSOV

* Ova je pjesma posvećena glorifikaciji trogodišnjice oktobarske revolucije. Pjesnik, naravno, ispunjava narudžbu. Ali slika Bijede ostaje ipak jaka. Što se tiče konglomerata patriotizma i boljševizma — vladajuća stranka je to opazila, tek nakon smrti pjesnika, kad je u svom dnevniku Brjusov pokazao svoj pravi lik, svakako vrlo dvojben.

FJODOR MIHAJLOVIĆ DOSTOJEVSKI

I.

U svojim kritičkim člancima god. 1873. napisao je Dostojevski: »Prije će se pronaći perpetuum mobile ili životni eliksir, nego što će Zapad dokučiti rusku istinu, ruski duh, narav i njen pravac«. Kad i ne bi bilo ovo tvrđenje istinito obzirom na ostale Ruse, za samog Dostojevskoga je, svakako, ispravno. Ovaj pisac, toliko prevođen i toliko komentiran naročito poslije svjetskog ludovanja (iza g. 1918.) u čitavoj Evropi, ostao je, ipak, nerazumljivim od ostalih ruskih pisaca ne zato što on ne bi u svojoj duševnoj fizionomiji predstavljao izvjestan rasni i nacijonalni tip, nego baš radi toga što je on, više no ijedan ruski čovjek prije i poslije njega, uobličio u sebi najbitnije i najkarakterističnije osobine čitavog jednog specijalnog i osobitog etosa i etnosa-ruskoga. Odrediti fizionomiju ovoga čovjeka značilo bi, u stvari, prikazati sve one duboke i nerazumljive ponore ruske duše, koja je zapadnjacima, naviknutim na jednostavnost i bistrinu — (katkada to graniči i sa duševnim siromaštvom) — nejasna i nerazumljiva. Pokušajmo tek u najglavnijim i najkrupnijim crtama.

Na prelomu dvaju svjetova, položena između azijatske inercije i zapadnjačke aktivnosti i određenosti, nastavajući na beskrajnim ravnicima, Rusija je nastojala i u prošlosti i u sadašnjosti još više da sačuva svoju osebujnost. Ona, u prvom redu, strogosti logike suprotstavlja raspoloženje i unutarnje gledanje stvari. To unutranje zrenje ima svoje zakone, ali često, naročito na prvi pogled, nerazumljive i nelogične. Rus redovno, barem u svojoj savjesti, suprotstavlja pravu pravdu, koju on određuje po svojim subjektivnim osjećajima i mišljenju. Na taj način možemo razumjeti onu veliku pojavu anarhičnosti kod Rusa, čak i onih, koji, na prvi pogled, predstavljaju najstrože braniče reda i zakona u smislu određenih paragrafa. Prevelika sposobnost doživljavanja i uživljavanja — karakteristično je da su Rusi od svih ostalih evropskih naroda najsposobniji da apercepiraju strane kulture — imala je svoje psihološke posljedice. Ona je, s jedne strane, doprinijela onoj izrazito ruskoj ljubavi prema čovječanstvu, prema patniku, koja je nerijetko samo teoretska, a s druge strane razradila je naročito osjećajnu stranu, zamagljenu i bezvoljnu tako da mnogim Rusima zapadnjački red izgleda zgoljnom materijalističkom pojavom, proizvodom jedne sredine koja nema duše i srca i čiji su duhovni proizvodi odreda zagašeni materijalizmom, neduhovnošću i duševnom siromaštinom.

* * *

U devetnaestom stoljeću je postajao u Rusiji čitavi pokret, koji je razrađivao ovakva mišljenja i koji je na ovakav način gledao na evropsku kulturu. To je pokret slavjanofila, ali, teško da bi pogriješio tko bi ustvrdio, da je takvo mišljenje bilo svojinom goleme većine ruskog prosvjetljenog društva.

Fjodor Dostojevski nije bio pristaša slavjanofila u strogom značenju riječi. On je počvenik, koji odbija evropsku civilizaciju, jer nije po njegovu mišljenju sposobna da odgoji srce; on traži povratak na rodno tlo, jer vjeruje u božansku i čovječansku misiju Rusije. Iako nije, dakle, slavjanofil organizacijski, on je idejno jače od slavjanofila odalečio Rusiju od Evrope i kopao jaz i ondje gdje ga nije bilo.

Duševno izgrađen i formiran na ovom odvajanju Rusije od Evrope, noseći karakteristike ruske duše u najvećoj i pretjeranoj mjeri, Dostojevski je u svojim idejnim gledanjima i nazorima bio skup suprotivština, o kojima se toliko ne govori zato što ljudi, poštivajući njegov umjetnički talenat, misle da bi oskvrnuli njegovo ime, ako bi njegovu krhku idejnu zgradu prikazali onakvom kakva je.

II.

U devetnaestom stoljeću je uopće bila moda da mislioci pojedinih naroda idolatrijski pokliču pred svojom nacijom i da joj daju izuzetne sposobnosti i neke maglovite misije u razvitku čovječanstva. U toj nadutosti su se naročito isticali Nijemci, a za njima su kasali Francuzi. Još i danas ima, inače bistrih glava, koje muku muče dokazujući prednosti svojih nacija pred ostalim, kao da historija nije dovoljno dokazala da je kretanje civilizacije — koje bi visina imala biti mjerilo intelektualnih i moralnih sposobnosti jednoga naroda — u vječitom pomicanju, kretanju, i da je rijetko koji narod zadržao civilizatorno prvenstvo za dulji niz stoljeća. Uzmimo za slučaj suvremenu Evropu: ona je pokazala više razbojničkih instinkata nego ijedan kraj svijeta prije. Dvanaest milijona ljudi je ubijeno samo zato da se nešto preinači geografska karta i da se mogu održavati svečane parade pred »neznanim junacima« i slaviti »junačke vojskovođe«, koji su iz toplih vagona davali naredbe kako se imaju što uspješnije ubijati »neprijatelji« i radi ničega drugoga — iako mnogi govore o savršenstvu opće evropske civilizacije. Vjerojatno će nas iza deset tisuća godina smatrati najordinarnijim divljacima, koji su izmišljali sprave kako da jedan drugoga ubije — i to radi ničega, ili radi takvih sitnica (gledamo s historijske perspektive) koje se mogu izjednačiti s ništicom. Ili, uzevši samo Rusiju: potoci krvi ruske revolucije nijesu li očitim dokazom kako se mnogo dragocjenih života uništava za problematične uspjehe, ili čak za teoretske eksperimente. Teško je, dakle, poslije zvjerstva ruske revolucije, koja je i slijepcima opovrgla nekakvu labavu misao o slavenskoj golubinjoj ćudi, vjerovati u svečovječansku misiju Rusije, o kojoj je Dostojevski pisao i govorio kad i ona prolijeva potoke krvi za svaki i manji napredak u civilizaciji.

Ideja Dostojevskoga o posebnoj i općečovječanskoj misiji Rusije je u najblažu ruku presmiona i ohola; neprihvatljive su i mnoge druge njegove ideje, jer je, naprosto, gledao na stvari i prilike oko sebe mutno. On na pr. drži da u Rusiji civilizacija nije stvorila staleže, nego naprotiv da je ruska civilizacija išla za uglađivanjem i slivanjem staleža.

Uopće su Dostojevskijeve ideje slabunjave i po njima on kod razboritih ljudi ne bi nikada došao do imena. Pun je protivuriječnosti. On, na pr. traži, da crkva bude demokratska, a država, naprotiv, ne treba demokratskih institucija. Njegova raspredanja o odnosu Rusije i Zapada su pretjerana i površna. Njegovo gledanje na katolicizam je sektarsko i zasukano, u koliko nije bilo posljedica neznanja. Mrzilac Zapada rado boravi na Zapadu, protivnik katolicizma prijateljuje sa Solovjevim; negator individualnih prava, sa svojim djelima stvara revolucijonare; zagovornik morala i ljubavi, ljulja temeljima morala i dovodi mnoge svoje čitatelje do moralne anarhije. Sanja o svjetskom miru i govori, povodom rata između Rusije i Turske, o prednostima rata, o njegovim eugeničkim posljedicama, kao da je u najmanju ruku po znatu ratnik, i, nedokučivom logikom, tvrdi da rat doprinosi širenju ljubavi i svečovječanske solidarnosti! Oduševljeno piše o potrebi

slobodna razvitka Srba i Bugara, ali Česi, Hrvati, Slovaci, nemaju za nj nikakva značenja; niti se na njih osvrće; ljubitelj slobode gleda očima Josipa Jurja Strossmayera na Poljake i svaki znak posebnog poljskog života smatra za — nezahvalnost prema Rusiji.

Njegovo slavensko osjećanje bila je, u stvari, borba za ruski duhovni i politički upliv nad pravoslavnim Slavenima. Onaj čas, kad je posumnjao da bi na te Slavene mogli imati upliv i ostali evropski narodi, počeo je govoriti o »crnoj nezahvalnosti« ruskih štićenika. Slavenstvo mu je usko spojeno s pravoslavljem, a sudbina pravoslavlja je nerazdruživo združena s duhovnim razvojem čovječanstva; pravoslavlje i Rusija imaju nadomjestiti hladni i materijalistički katolički i protestantski Zapad. On je čak tvrdo uvjeren da će za kratko vrijeme doći do obnove čitavog svijeta po ruskoj misiji.

* * *

Najkarakterističnije je za Dostojevskoga kao mislioca svakako činjenica da je on bio bez kompromisa za carski apsolutistički režim, iako ga je taj režim bio osudio ni za što na najteže na što čovjeka mogu osuditi: na strijeljanje, a malo prije nego će ga početi strijeljati, pročitali su mu carevo pomilovanje. Zatim duge i teške godine zatvora i službe u Sibiru s najgorim lopovima i razbojnicima. Sve je to ništa prema Matjuški Rusiji!

Taj život uz prirođeni njegov karakter, zatim nemila bolest epilepsija slomile su i onako njegovu slabašnu narav. Njegova je volja bila slaba; neprestano se kolebao između snova i realnosti, bez energije da kritički i objektivno posmatra svijet i ljude oko sebe, prepušten unutranjem, osjećajnom — golemom i beskrajnom — promatranju ljudi i stvari. Dostojevski je imao nesreću da je živio u vrijeme kad su književnici bilježili ne samo svoje umjetničke snove i doživljaje, nego kad su nastupali i kao borci za izvjesne ideje i za njih se publicistički zalagali. Da je Dostojevski živio u vrijeme Shakespeareovo, kad nije bio običaj da pisci izdaju svoje žurnale u kojima raspravljaju o svim pojavama dnevnog života, jednodušnije bi ga priznavali svi nezavisni duhovi. Ovako je za izvjesne duhovne romantike prorok, učitelj posebnog nacijonalizma, žrec pravoslavlja i njegov najveći branič; za trezvene je elemente idejno prelomljen čovjek, koji gleda u misiju Rusije očima predpetrovskih kaluđera, s istim, po prilici mentalitetom, i s istim nadama. I da ne bude bez paradoksa, poštivao je Petrov Petrograd i u nj je bio dječački zaljubljen.

III.

Ali, ako ne možemo bez rezerve primiti Dostojevskoga kao mislioca i idejnog vođu, kakvim ga kod nas i vani mnogi promatraju, moramo uočiti kod njega jednu sposobnost veću, nego je iko prije ili poslije njega imao: sposobnost ulaženja u ljudske duše, razumjevanja najtamnijih ljudskih poriva, najtanjih treptaja; u tome mu nitko nije ravan. Dok drugi ruski pisci vole, kao i njihovi evropski drugovi, opisivati na široko detalje vanjskoga svijeta, Dostojevski, na užas realizma suvereno prelazi preko analize vanjskog svijeta; vanjski su mu događaji bez ikakva značenja, ulazi samo u ljudsku psihu, raskida je i lomi, vodi je od grijeha pokajanju, gleda njene treptaje i zanose, kao i svakdanje padanje. Već je stara i poznata činjenica, da je on pomoću intuicije išao daleko ispred oficijelne psihologije; da je, dakle, pomoću svojih umjetničkih sposobnosti riješavao zamršene psihološke pojave posve tačno, iako do tada nauka nije takve i slične slučajeve ispitala, niti je on po svome zanimanju bio psiholog. Naprotiv, njegova izobrazba bi ga upućivala na pozitivizam — (učio je inžinjersku školu), — odnosno

na detaljno analiziranje vanjskih pojava i socijoloških i socijalno društvenih pojava. Možda je jedva potrebno istaći činjenicu da je Dostojevskijeva prodorna snaga u psihološka stanja i zbivanja bila ipak, u neku ruku, jednolična. On je genijalno ulazio u stanja prepolovljenih ličnosti; osoba, dakle, koje bilo s kojih razloga nijesu živjele redovnim duševnim životom nego su se odvajali od svoje normalne sredine.

Golema galerija njegovih tipova, na prvi pogled toliko različitih, u stvari se mogu svesti, kao što je davno vrlo bistro opazio Skabičevski, na nekoliko u suštini srodnih tipova, koji se mogu označiti jednim jedincatim imenom: abnormaliteti. Normalni su ljudi kod njega većim dijelom površno ocrtani; oni su nesigurni i nedovoljno jasni tako da često kod ovakvih ljudi opazite manjkavost psihološke karakteristike. Ali tipovi, koji imadu defekte, intelektualne ili psihičke svejedno, naprosto nabujaju od snage autorova prikazivanja. Oni su u detalje izrađene figure i uprkos često komplikovanog moralnog i intelektualnog stanja, autor ih pred nas iznosi pune krvi i mesa. Ta punanost nije posljedica nekog naročito izabranog i jakog stila, koji bi imao otkrivati dubine pjesnikova gledanja. Naprotiv, Dostojevskijev je stil često neugodan; njegovo je opisivanje razvučeno i ispunjeno s mnogo epizoda; dialozi i monolozi su njegovih osoba, nerijetko, beznačajni i nikako ne otkrivaju bit ličnosti. Riječ mu je opora i nagla; bez umjerenosti pušta maštu da razapinje njega i lica, koja opisuje, i čitače. Intelektualna svađanja koja vode njegova lica često su površna. Okolina je samo nabačena; u stvari, dakle, tek materijal za studiju. A ipak nema pisca na svijetu, koji bi svoje osobe učinio da žive, da se bore, da se s vama hvataju u koštac kao što je slučaj sa licima iz bilo kojeg Dostojevskijevog romana.

Uz ovu oskudnost vanjskih sredstava postići toliku psihološku uvjerljivost mogao je samo pisac, koji je, doista, živio sa licima koja iznosi, ili još bolje mogao je postići čovjek, koji je svojom genijalnom sposobnošću autopromatranja znao uočiti sve interesantne pojave na sebi, i prenijeti ih na papir. Jer, živost Dostojevskijevim licima daje prije svega i nada sve to što je on u svojim licima dao po jedan dio svoje neobično složene i raznolike ličnosti. Kod toga zaprepašćuje činjenica što su raznoliki, barem u nebitnim stvarima, tipovi Dostojevskijevi doneseni tako kao da su ih opisivali različiti pisci. Nevjerojatno je, naime, na prvi mah, da je Dostojevski jednako s uspjehom i možda čak s jednakom ljubavlju dao jedan dio sebe u tipu Raskoljnikova, a s druge strane u Aljoši, ili knezu Miškinu, iz Idiota. Ali ipak je tako u stvari: složenost moralnih i intelektualnih osobina, njihovu živu i čestu divergentnost kod istih osoba, nije zar nitko tako majstorski iznio kao Dostojevski, a možda ju je, s druge strane, rijetko kada tko osjetio na tako uzbudljiv i težak način baš kao on.

Ali ima još jedna stvar, koja Dostojevskoga uzdiže nad ostale svjetske veličine književne, što mu daje — (iako to danas mnogima izgleda naivno) — izuzetno mjesto. Dostojevski, više no ijedan znatniji svjetski pisac živi i osjeća sa svojim licima. On, dakle, s njima zajedno živi i proživljava njihov životni tok: njihovo veselje i radost. Malko je pretjerano reći da literatura svršava gdje Dostojevski počinje, kao što je prošlih dana rekao jedan naš mladi publicista, ali je jedno stalno: Dostojevskijeva su lica živa, njegovo srce za njih kuca, za njih se bori. On ih je, dakle, zadahnuo svojom ličnošću i besmrtnošću. Braća Karamazovi, knez Miškin, Roskoljnikov (da ne brojimo dalje), nijesu samo figure od jednoga dana; oni su uvaženiji i o njima se više diskutuje nego o istinskim historijskim licima, koja su, inače,

bila u komedragu pogledu utjecajna i odlučna za čovječanstvo. Mnogima je Aljoša životvorniji lik, nego pravi njegovi srodnici iz života.

Ovo zajedničko življenje autora sa licima koja stavlja u svoj roman imalo je i jednu drugu ne malu osobinu: autor, na konačnoj vagi u pitanju dopuštenoga i nedopuštenoga, krivnje i nekrivnje, dolazi — (kažu radi slavenskog bolećivog srca) — do, na prvi pogled simpatičnih, ali u stvari zlokobnih zaključaka o neodgovornosti čovječjoj za tok događaja i čina. Nakon čitanja Dostojevskijevih romana, mnogi čitač žali bilo koju kaznu za prestupe: tako je malo, po Dostojevskome, čovjek odgovoran za svoje čine i tako malo ima slobodne volje, koja bi jedina uvjetovala odgovornost za čine i prestupke. Veliko autorovo srce je našlo ispriku za svaki prestup. Dok Tolstoj propovjeda pasivno neprotivljenje zlu iz filozofsko-etičkih zasada, dotle je Dostojevski, možda i nesvijesno, spjevao najljepšu i najzamamniju pjesmu ljudskoj neodgovornosti za čine, onoj koja graniči sa neprotivljenjem zlu, jer je, eto, tako usađeno u čovječje srce, tako je negdje zapisano. Tko bi na pr., mogao mirne duše baciti kamen na jednog Raskoljnikova odmah nakon čitanja romana, ma da je očito kako je njegov prestup u stvari prljav? Na tako jak način Dostojevski zna naći opravdanja za čovječje prestupe i zla djela. Samo je kod toga zanimljivo pitanje: Šta bi bilo s Dostojevskijevim prestupnicima i s efektom njegovih djela na čitače, da je on izradio opširno s istom simpatijom i intuicijom i ona lica, kojima prestupnici škode? Da je, recimo, izradio babu iz Zločinstva i Kazne s istim simpatijama kao što je izradio Raskoljnikova i da je za nju jednako osjećao kao za njenog ubojicu? Ovako, na žalost, ostaje to zastrto tamom: baba je više predmet nego osoba; mi uopće ne osjećamo pulsiranje života kod nje, niti nam ikada daje impresiju živa čovjeka. Sva je prilika da ni Dostojevski nije smatrao babu previše živom, jer njegovo osjećajno i vrlo uzbudljivo srce ne bi vjerojatno moglo dopustiti da se preko staričine ličnosti pređe kao preko neke ideje o kojoj se teoretski raspravlja, i da je, radi kušnje savjesti i problema, utuče. Ili se i ovdje nalazimo pred onim zagonetnim razmimoilaženjem Dostojevskijevih pogleda i života kao i kod mnogih drugih slučajeva? Možda nemaju krivo koji Dostojevskoga optužuju da je, svijesno ili nagonski svejedno, iznosio samo prepolovljene ljude, one koji su imali brdo grijeha na sebi. Takvo mišljenje može, istina, ozbiljno uzdrmati činjenica što je Dostojevski stvorio grandiozne figure Aljoše, Zosima i Myškina. Ali bilo s ovom stvari kako mu drago, ostaje zajamčena historijska činjenica da je kod Dostojevskoga bilo nešto neobično tamnoga i mutnoga u sklonostima prema prestupnicima iz lične pobude i vlastitog slučaja. On se kod neobičnih ljudi osjeća najbolje, kod njih se raspjeva i kod njih gradi svoju lijepo sazidanu, ali nesolidnu, pjesmu praštanja i razumijevanja.

IV.

Dostojevski je više no ijedan veliki ruski pisac nastojao u svojim djelima dokazati neophodnost status quo-a u Rusiji i poricao je svaku opravdanost potrebnim težnjama u Rusiji oko socijalne reforme i poboljšanja gospodarskih i socijalnih odnošaja među ljudima. Individualno usavršavanje u bilo kojoj formi će popraviti ljudski rod, a sve su kolektivne i prisilne tendencije oko popravka odnosa među ljudima dijelom beznačajne, a još većim dijelom štetne. Naročito je strepio od socijalizma. Na nj baca sve zlo, koje će zateći svijet. On mu je produkt evropskog materijalizma. A opet, tko je u Rusiji doprinio širenju anarhičnih misli kao Dostojevski? Patetika zla, koja

se valja po njegovim knjigama i onaj samilosni pogled pisca, pomiješan sa njegovim vječnim ritornelom: nitko nije kriv, prilike su takve (još jednoć, Ano Grigorjevna, još jednoć mi pošalji, pa neću više nikada igrati), učinili su mnogo za širenje destruktivnih sila, a naročito su stvorili više odmetnika od njegove patrijarhalne Rusije nego privrženika. Kad je sve to, iako nesvijesno, blato: a ko ima smjelosti da poveća broj te trule, bezvoljne i trome Rusije? Njegova lica su do duše prepuna unutarnjih poriva i bujnog duševnog života, ali korak kojim napreduje njegova Rusija previše je trom da bi mlađa generacija pošla njegovim putevima. Ona radije, baš na temelju Dostojevskijevih djela, slijedi njegove, nedužne griješnike. Oni su joj zamamniji od njegovih nekolikih pozitivnih figura, koje se nalaze u izuzetnim staležima: među kaluđerima i među skrahiranom i degenerisanom aristokracijom. I ako je tačno što neki vole navoditi, da je Dostojevski bio prorok obzirom na rusku revoluciju, treba odmah do toga nadodati, da je on još više bio njen potstrekač. On je sam negdje napisao, da je uvijek hotimice prelazio mjeru; ništa, možda, nije poučnije za upliv Dostojevskoga od ove rečenice. On je prelazio mjeru u iznošenju onog tipično ruskog padanja iz ekstrema u ekstrem, označujući trajno lijevi ekstrem aktivističkijim i djelotvornijim, pa bilo i u zlu, od desnoga koji je, kao sve pozitivnosti kod Dostojevskoga, pasivan i vječno u diskusiji.

Dostojevski je kod nas ili potcjenjivan, ili precjenjivan. Rijetko je bilo pokušaja da se prema ovom velikom i silnom umjetniku, osrednjem i maglovitom filozofu, patničkoj i neurednoj naravi, koja je imala velike strasti, a malo sredstava da ih zadovolji, zauzelo objektivan stav. Jednima je prorok, novi Mesija, a drugi gledaju na nj očima Uptona Sinclaire-a, i promatraju njegovo umjetničko djelovanje sa stanovišta historijskog materijalizma i socijalizma. Razumije se samo po sebi, da na taj način dolazi do očitih nepravda prema velikom ruskom i svjetskom piscu. (O njegovu sveslavenstvu nema govora promatrali ga bilo s kojega gledišta; promatrali ga, dakle, po njegovim simpatijama prema slavenskim narodima, — kad je poznato, da je neke slavenske narode blago rečeno gledao prijekim okom — ili ga, dalje, promatrali po njegovu radu i oživotvorenju sveopće slavenskog, koje nije isključivo rusko, nego obuhvaća sve vrednote i pojave kod raznih slavenskih naroda. I idejno i po svojim težnjama, a naročito po svojim karakteristikama, slavenski narodi, koji su bili bliže Zapadu nego Istoku, daleko su od onoga, što je Dostojevski stvorio). Ovaj slabunjavi čovjek, sa zažarenim očima, ponešto polegnutim leđima, vječno uplašen pred epilepsijom, neizmjerno velikih strasti i čežnja, duševno rastrgan na stotine suprotnih komadićaka, vječno uzbudljiv i sitničav, gorostas u svojim snovima, a običan i često nemilosrdan i neubrojiv čovjek u svojem dnevnom životu, sa mnoštvo djetinskih sitničavosti, vječno na granici dobra i zla, boreći se sad za jedno sad za drugo (nesvijesno) nemaran za sve oko sebe osim za čovjeka, sa predrasudama ruskog slavjanofila o Zapadnoj Evropi, na mahove sa primitivističkom vjerom ruskog seljaka, stavljajući drugi put rafinovane nevjerice u usta svojih lica, krijući se sam iza tih nevjerica, trajno zaokupljen vječnim pitanjima, uspio je da dade niz genijalnih slika iz ruskog života, da stvori djela, koja i po dubini shvatanja životnih događaja, kao i psiholoških činjenica, tvore najdublje i najveće što je ikada koji čovjek napisao. On je pobratim Shakespeareu, a životniji je i obuhvatniji od Dantea i Goethea: ali nema njihove smirenosti i dubine filozofskih misli. Bio je odviše Rus i živio je u previše uzburkano vrijeme da bi to imao.

M. UJEVIĆ.

CARICA

Nad čelom — pram u boji bronze,
I oštrije od mača — oči.
U Tibetu za tebe bonze[1])
Ložahu vatre cijele noći...

Kad Timur-Lenk u mlakoj zlobi
U neizvjesnost horde baci
Našahu te po pijesku Gobi
Na štitu gordi mu junaci.

I ušla si u tvrđu Agri[2])
Sva — svjetlost, bajna ko Lilita[3])
I tvoji radosni onagri[4])
Zveckahu zlatom od kopita.

Bje večer mirna. Šutnja pala
Na lice zemlje. Cvijeće diše.
I iznad zelena kanala,
Gle, kukac lebdeć krila njiše.

Ja pratih sakriven za stupom
Svak pokret na licu ti i tijelu
I, klečeć, čekah s patnjom tupom
U ružičastom žreca velu.

Šareni, napet luk, ko duga
I zaštitnik slobode braći —
Znam, ne će luk da izda druga
I strijelica će tebe naći...

I onda doći će sve staro;
Dolazak kraljev, bučno vijeće,
I sveti ples pod stablom,
I dani lova, bajne sreće ...

No usta, isječena, stroga
Otkriju takav bezdan muka —
Da već u tebi vidim — boga,
I, zbunjen, puštam držak luka.

Gomila roblja razbješnjena
Prijeteć trči k meni bahata,
A ti se smiješ, mirno lijena,
Čeličnoj sjekiri dželata.[5])

(Preveo: K. R. Volinski)

NIKOLA GUMILEV

[1]) Budistički svećenici. [2]) Agra, indijski grad. [3]) Lilit, biblijska mitička kraljica. [4]) Konji.
[5]) U ovoj pjesmi auktor prikazuje indijskog princa, koji pripravlja atentat na mongolsku vladaricu, nakon osvojenja Indije od Timurlenkovih horda. Sjajno je prikazana borba dviju strasti u princevoj duši.

BOLJŠEVIČKE REFORME I POLOŽAJ RADNIČKE KLASE

Kapitalistički privredni sistem, koji još danas preteže u ekonomskom životu većeg dijela svijeta, donio je sobom tešku bijedu i bespomoćnost brojnih radničkih masa u svim, a osobito u industrijskim zemljama. Taj je sistem učinio čovjeka-radnika prostim sredstvom, oruđem za proizvodnju. S toga stanovišta jedino ga i uzima u obzir. Takav čovjek tu je zato, da služi produkciji, množenju kapitala i dobitka. Za njegovu tjelesnu i duševnu dobrobit se sam kapital, odnosno njegovi posjednici ili predstavnici ne brinu, nasuprot nikad ne prežu pred time, da se njime koliko više mogu okoriste. Formalno, radnik je po postojećim načelima liberalizma i individualizma slobodno biće, koje slobodno uređuje svoje socijalne i ekonomske odnošaje. Stvarno, radi svoje teške bijede i bespomoćnosti, radnik je postao ekonomski rob kapitala na čiji diktat mora uvijek pristajati, a socijalno je ostao zapostavljen i zapušten.

Socijalne i ekonomske doktrine i pokreti koji su se pojavili tokom prošlog stoljeća protiv kapitalističkog privrednog sistema, a od kojih je najradikalniji socijalistički odnosno komunistički, naučaju, da će što uslijed neumitnog povjesnog ekonomskog i socijalnog razvitka što uslijed revolucije obespravljenog proletarijata, koju će taj razvoj sobom donijeti, nestati kapitalističkog ekonomskog sistema, privatnog vlasništva, izrabljivanja proletarijata sa strane kapitalističke buržoasko-militarističke državne sile. Da će se roditi novo slobodno društvo, koje će uzeti u zajedničko, kolektivno vlasništvo sva produkcijska sredstva, u kojem će s v i raditi i dobiti, što im je potrebno za život. U kojem će nestati izrabljivanja jednih po drugima, jer u njem uopće više ne će biti različitih klasa, a čitav međusobni život bit će uređen po načelima jednakosti i pravednosti.

Pokreti i organizacije strukovne i političke osnovane na osnovu socijalističkih doktrina, do danas su u većini zemalja vanredno ojačali. Osim Rusije nijesu još nigdje pokušali ili barem nijesu uspjeli izvršiti nasilni revolucionarni prevrat u ekonomskom i socijalnom životu. Ipak izvršuju velik utjecaj na ukupni život društva. Pod tim su utjecajem izvršene važne socijalne reforme, a naročito je pružena neka socijalna zaštita radničkoj klasi. Pod tim utjecajem, pa i nužnim razvitkom prilika, došlo je već i do socijalizacije mnogih za neke zajednice važnijih poduzeća. No ipak, može se reći, da je taj rad i taj utjecaj socijalnih pokreta imao dosad u glavnom evolucioni, reformistički karakter, i da će se takov pravac rada u utjecanja i u budućnosti zadržati, u koliko kakvi nepredviđeni događaji gdje ne skrenu čitav razvitak prilika revolucionarnim putem.

Sticajem mnogih i najrazličitijih okolnosti, tim putem je pošao razvitak u Rusiji. Tamo je srušen stari socijalni i ekonomski kapitalistički poredak nasilnom revolucijom, uza sve to, što je Rusija, prema doktrini Marksovog socijalizma, imala najmanje preduvjeta za provedenje te revolucije i uvođenje komunističkog društvenog uređenja. Jer marksizam naučava, da revoluciji i prevlasti proletarijata mora da prethodi potpuni razvitak buržoaskog kapitalističkog sistema i njegovo iživljavanje te izvlašćenje i proletarizovanje pretežno golemog dijela društva odnosno naroda. Međutim u Rusiji svega toga nije bilo. Stvaranje kapitalističke privrede bilo je do pred revoluciju tek u počecima. Seljaštvo, koje je sačinjavalo daleko veliku većinu

pučanstva, živjelo je još pretežno u feudalno-kmetskim odnosima. Broj radništva prema ostalom pučanstvu bio je neznatan. Pa ni sav taj broj radništva nije bio jače prosvjećen niti upućen u socijalističke doktrine. Takva radnička klasa nije bila kadra da sama provede revoluciju. Ona i nije provela revoluciju. Pogodno tlo za revoluciju dalo je golemo nezadovoljstvo širokih slojeva naroda izazvano krutim carističkim režimom sile, šikane i ograničavanja lične i političke slobode. Revoluciju su izveli zajedno: zemlje žedni seljaci, političke slobode željni intelektualci i nemirna ulica, a predvodili su ju i upotrijebili za svoje ciljeve fanatici socijalne i ekonomske revolucije s Lenjinom na čelu.

Svakako vođe boljševičke revolucije i današnji vođe boljševičke Rusije uveli su i uvode jošte u ruskom ekonomskom i socijalnom životu sistem, koji predstavlja najradikalnije provođenje svih glavnih ideja socijalističkog programa u najradikalnijoj formi. Privremena diktatura proletarijata (i ako to nije diktatura proletarijata u smislu Marksova naučanja, jer ono bi bila diktatura većine, dočim je ovo diktatura manjine) ukidanje privatnog vlasništva, uvođenje kolektivne privrede, ukidanja staleških razlika, ali i ukidanje religije, obitelji i t. d. I tako vidimo, da se u današnjoj Rusiji zbiva jedan golem proces ekonomskog i socijalnog preobražavanja. Proces, čiji će rezultati biti od sudbonosnog značenja ne samo za Rusiju, nego i za cijelu Evropu, cijelo ljudsko društvo.

Prvo u ekonomskom pogledu. Nakon neizbježnog kaosa prvih godina poslije revolucije i nakon nekoliko godina ekonomskog vrludanja i laviranja, uveo je sovjetski režim napokon u svojoj privrednoj djelatnosti jedan stalniji sistem zacrtan u grandioznom petgodišnjem gospodarskom planu. Na osnovu kolektivne privredne organizacije i djelatnosti hoće sovjeti da u tom roku (1928.—1933.) podignu u golemom opsegu produktivitet svih grana privrede. Osobito da pojačaju industrijalizaciju zemlje i mogućnosti prometa. S tim hoće da postignu gospodarsku neovisnost od kapitalističke privrede oštalih zemalja, da ustale svoj režim, a napokon da tako organizovanom ojačanom kolektivističkom privredom, premoćni u konkurenciji, obore kapitalistički poredak u ostalom svijetu i provedu potpunu svjetsku ekonomsku i socijalnu revoluciju.

Taj plan je istom u trećoj godini provođenja, i mišljenja o dosadašnjem njegovu uspjehu su vrlo različita, kao i podatci i izvještaji, na koja se ta mišljenja oslanjaju. Dakako, konačni će se sud o uspjehu petgodišnjeg plana moći izreći tek, kad prođe vrijeme za koje je njegovo sprovođenje predviđeno.

Ipak sakupivši sve dosadašnje podatke i mišljenja, ne mogu se zanijekati izvjesni pa i znatni uspjesi. To je imala uostalom već prilike da iskusi privreda pojedinih evropskih zemalja uslijed nenadane pojave jake ruske konkurencije.

Jednako je teško već sada reći kakav siguran sud o socijalnom položaju radničke klase u tom novom ekonomskom sistemu, jer jasno je, da će o daljnjem razvitku ekonomskog sistema ovisiti i socijalni položaj radničke klase. Ipak možemo donekle promatrati barem položaj radništva u sadašnjim prilikama, i možemo barem predmnijevati, kakav će biti položaj radništva u boljševičkoj kolektivističkoj privredi u budućnosti.

I glede socijalne preobrazbe društva odnosno glede uređenja klasnih odnošaja sprovodi sovjetski režim dosljedno najradikalnije komunističke ideje. Njihovo sprovođenje osigurano je diktaturom proletarijata. Po komunističkoj doktrini nakon revolucije potrebno je to privremeno razdoblje

diktature u svrhu odstranjenja ostataka starih klasnih odnošaja. O kakvoj samostalnoj klasi kapitalista industrijskih i trgovačkih danas već i ne može biti govora. Ona je razbijena i polako je nestaje. Feudalni zemljoposjednici su uništeni. Danas još imademo samo radničku i seljačku klasu. Broj industrijskog radništva u god. 1930. iznosio je 13,684.000. Dakle neznatna manjina u odnosu prema ukupnom pučanstvu od oko 160 milijuna. No zato sovjeti metodom prisilne kolektivizacije poljoprivrednih gazdinstava nastoje da povećaju broj radništva. Već u god. 1930. okupljeno je u kolektivnim seoskim gazdinstvima preko 24% svih seljačkih gospodarstva. Prema petgodišnjem planu imao bi se već u godini 1931. taj postotak popeti na 50%. U istom razmjeru opast će naravski broj samostalnih poljoprivrednika, koji će se pretvoriti zapravo u najamne radnike poljoprivrednih kolektivnih gazdinstava. To je također jedna od glavnih svrha petgodišnjeg plana. Treba postepeno posve ukloniti stvarno privatno vlasništvo i samostalne individualne ekonomske jedinice, koje bi inače mogle postati opasne za daljnje očuvanje plodova revolucije.

Spomenuli smo već, da revolucija ne bi bila mogla uspjeti bez pomoći seljaštva, koje je težilo za zemljom, i koje si je zemlju odmah po revoluciji stvarno prisvojilo. Sovjeti nijesu odmah imali snage ni hrabrosti, da seljacima uzimlju zemlju. Za to su posluživiši se jednom fikcijom proglasili svu zemlju kolektivnim vlasništvom, a seljacima ostavili zemlju na uživanje. Tek provođenjem petgodišnjeg plana počeli su nasilnim metodama i progonima uništavati bogate seljake (kulake), koji su činili najveću smetnju sprovođenju njihovih ekonomskih i socijalnih reformi, a onda siliti ostale seljake da ulaze u kolektivna seljačka gospodarstva. Tako hoće da izbrišu iz društvenog sklopa seljaštvo kao poseban samostalni stalež, da seljaštvo po uvjetima života i socijalnom položaju izjednače s ostalim radništvom i tako osiguraju daljnje uspješno sprovođenje svog socijalnog i ekonomskog nacrta. Uspije li u cijelosti petgodišnji plan, uspije li i dalje razvijati ekonomski i socijalni život po tim smjernicama, nije isključeno, da bi boljševici uspjeli stalešku strukturu posve pojednostaviti t. j. stvoriti od svega pučanstva jedan jedini golemi radnički stalež.

Stvarni momentani položaj radničke klase u boljševičkoj Rusiji u duhovnom i materijalnom pogledu možemo prema svim podacima nazrijeti samo u glavnim konturama.

Istina je, da je politički privilegovana samo radnička klasa t. j. politička prava imadu samo oni, koji produktivno rade. No to još ne znači, da ima možda veća politička prava nego radništvo u kojoj kapitalističkoj državi. Njezina politička prava u Rusiji mogu biti samo relativno veća s obzirom na druge klase odnosno njihove ostatke, koje imadu ili manja ili nikakva politička prava.

Kolika može biti lična sloboda radništva u boljševičkoj Rusiji, bit će nam jasno, ako uočimo značaj boljševičke diktature. Tko ima u rukama političku vlast i tko vrši diktaturu? To nije sve radništvo t. j. svih onih 13 milijuna radnika. To nijesu ni radničke sindikalne organizacije, kojih članstvo dosiže do 10 milijuna. Političku vlast ima i služi se njome diktatorski komunistička stranka s nepunim milijunom članova, potpomagana svojim pouzdanim i izvršnim organima, sovjetima (odbori pouzdanih komunističkih lica kod pojedinih radničkih organizacija, u tvornicama, u selima i td.). Zapravo sva vlast usredotočena je u rukama centralnog odbora komunističke stranke. Tim pravim diktatorima, njihovim namjerama, naredbama, smjer-

nicama i planovima ima da se sve pokori, prijalo to kome ili ne. Zato nas ne čude progoni tolikih radnika, masa osuđenih na prisilni rad, pojave sabotaže u pojedinim industrijskim preduzećima, streljanja u progonstva u Sibiriju. I pojedince, koji ne pokažu samo dovoljno solidarnosti i svijesti za planove revolucije i komunističkog društva izvrgava se najtežim osudama. Pravna nesigurnost je isto velika, jer su stari pravni pojmovi porušeni i pobrkani, a novo kakvo jedinstveno pravno shvaćanje komunističke države i kolektivističkog organiziranja nije stvoreno ni ustaljeno. Ako uzmemo u obzir još i nasilno istrijebljivanje religioznih osjećaja i religije uopće te nametanje svijesnog bezbožništva, razaranje obitelji i oduzimanje roditeljima vlasti nad djecom, onda vidimo, da je krug ideja i htijenja, unutar koga može pojedinac da se slobodno kreće, vrlo ograničen, daleko više od onoga kojega radnika u kojoj zajednici s kapitalističkim uređenjem.

Uostalom tome se ne možemo čuditi. Rekli smo već gore, da je boljševička revolucija niknula na tlu, u socijalnoj sredini, koja nije nimalo bila pogodna za jedan svijesni organski društveni preobražaj; jasno da onda moraju fanatici revolucije i novog ekonomskog i socijalnog poretka nastupati silom i terorom, ako hoće da provedu svoje ideje i planove. Materijalni položaj radništva u boljševičkom ekonomskom i socijalnom sistemu nije ni mnogo bolji ni mnogo gori od onoga, što ga ima radništvo u kojoj kapitalistički organizovanoj državi.

Glede nadnica tvrde boljševici, da su nadnice boljševičkog radništva iznosile već god. 1928. u razmjeru s onima 1913. god. 130%. U prve dvije godine provođenja petgodišnjeg plana da su se povisile poprečno za 12%. Ukupno bi se imale povisiti potpunim provođenjem petgodišnjeg plana za 70%. Ali malo znademo o tome, kolika je kupovna moć tih nadnica. No općenito se čuju tužbe, da je još uvijek nivo boljševičkog radnika vrlo nizak, a osobito da je u kroz posljednje dvije godine baš uslijed kolektivizacije na selu njihovo odijevanje, ishrana i stanovanje vrlo slabo. Nabavljanje životnih namirnica ceduljama kod kooperativa i stanovanje u skupnim kućama i stanovima zadaje potrošačima mnogo nevolje.

Socijalna zaštita osobito osiguranje za slučaj bolesti, nesreće, uglavnom je uređeno dobro, i ako ne mnogo bolje nego u kojoj drugoj državi sa naprednim socijalnim zakonodavstvom.

Uzakonjen je radni dan u trajanju od 7 sati, koji je u praksi izveden tek u teškoj industriji i rudarstvu. Petgodišnjim planom je predviđeno, da se trajanje radnog dana u nekim granicama industrije još više skrati, sve do 6 sati, a trajanje radnog dana u kolektivnim poljoprivrednim gazdinstvima da se ograniči na 8 sati. Uvedena je petodnevna radna nedjelja. No postoje tužbe, da osobito intelektualni radnici i petog dana, kad bi imali počivati, ipak moraju da rade: da posjećuju prisilno predavanja u organizacijama, da podučavaju djecu, eventualno da rade i za svoja nadleštva u formi prekovremenog rada.

Teškoće radništva prema onima u drugim zemljama manje su naročito radi toga, što nema besposlice. Uslijed intenzivnog provođenja petgodišnjeg plana potreban je sve veći broj radništva osobito kvalifikovanoga. Samo za god. 1931. predviđa se potreba daljnjih 2 milijuna industrijskih radnika.

Uočimo li sve što smo naveli, izlazi, da položaj radnika u boljševičkom sistemu nije bolji od položaja radnika u državama s kapitalističkim privrednim sistemom. U pogledu lične slobode on je relativno slabiji, jer mu ni formalno nije zagarantirana onolika sloboda, koliko mu je formalno zagarantirana u jednoj kapitalističkoj državi. U materijalnom pogledu je položaj ruskog radnika bolji uglavnom uslijed toga, što nema besposlice pa mu je zagarantiran neki minimum eksistencije. Ali onoliko, koliko bi on htio i trebao, i koliko mu je komunizam obećavao nema. I opet ima samo najnužnije.

Po marksističkoj teoriji o nadvrijednosti, izrabljuje kapitalista radnika na način, što mu za rad plaća manju vrijednost, nego je radnik svojim radom proizveo. Po svim okolnostima nameće nam se pitanje, nije li isti slučaj i sa boljševičkim radnikom? U kapitalističkom sistemu dobiva najnužnije za život, a višak vrijednosti ide u korist kapitaliste. U boljševičkom ekonomskom sistemu dobiva također samo najnužnije, a kuda ide višak? U korist kolektivne privrede u korist uspješnog provađanja ekonomskog plana, u korist svjetske revolucije. Ni tu nije čovjek-radnik cilj privredne djelatnosti, taj je cilj izvan njega, čovjek-radnik je i opet samo sretstvo, slično kao i u kapitalističkom sistemu. On mora da se žrtvuje za cilj, koji su postavili fanatici svjetske socijalne revolucije.

Pitanje je dakako, hoće li ta žrtva ruskog radnika biti jednom nagrađena i hoće li ikad doći vrijeme, da prestane potreba daljnjeg doprinošenja te žrtve. To ovisi o uspjehu sovjetskog plana ekonomske preobrazbe Rusije i svjetske revolucije. Pa da i dođe do te svjetske revolucije, veliko je pitanje, da li bi time bila bitka za ruskog radnika i njegove vlastodršce dobivena. Pitanje je, ne bi li time i ono, što su u Rusiji svojim eksperimentom postigli, bilo stavljeno u opasnost.

Uza sve to, što ne možemo da odobrimo tako drastične metode ukidanja privatnog vlasništva, i uza sve to što možemo misliti da su baš za Rusiju dosad bile najmanje nužne forme kolektivne privrede, kakva se tamo uvodi, ipak ne trebamo a priori uopće nijekati, da se gospodarstvo dade urediti na kolektivnoj podlozi i da se na toj osnovi dade urediti jedan snošljiv socijalni poredak. I po kršćanskoj nauci ne može se braniti neograničeno privatno vlasništvo, nasuprot za slučaj nužde mora se priznati potreba njegova ograničenja. U skrajnoj nuždi, ako drugog mogućeg izlaza ne bi bilo, morala bi se odobriti i kolektivizacija vlasništva važnijih produktivnih sredstva, a da se ipak privatno vlasništvo u punom opsegu ne bi moralo ukidati. Pretpostavimo dakle, da će plan gospodarske preobrazbe u boljševičkoj Rusiji potpuno uspjeti. Da će se industrija razviti do najvećih mogućnosti, i da će ona, a tako i poljoprivredno kolektivno gospodarstvo, dati maksimum produkcije. Ne može se poreći, da je za Rusiju za dugo vremena moguć ogroman razvitak produktivnih sila i potrošačkih mogućnosti, radi goleme površine, radi vanrednih prirodnih bogatstava zemlje, radi velikog broja pučanstva, koje se i dalje brzo množi. Ipak za daljnji razvitak prilika ima u boljševičkom ekonomskom planu i momenata, koji mogu da zastrašuju. Forsira se u svim granama privrede proizvodnja na veliko, traži se osobito izgradnja, zasad i uvažanje velikog broja strojeva i uvođenje istih i proces proizvodnje. Ne čini li tu boljševizam pogrešku, koju je učinio i kapitalistički sistem proizvodnje: pretjerana industrijalizacija i racionalizacija! Ne će li i tu mašina, kad se njome privreda zasiti, izbacivati silom prilika iz procesa proizvodnje živu, ljudsku radnu snagu? Ne će li i tu u isti mah nastupiti hiperprodukcija, uslijed koje danas toliko trpi svjetska privreda? Ne će li se onda i u boljševičkom društvu pojaviti legije besposlenih? Onda bi se boljševički gospodarski i socijalni poredak našao s poteškoćama na istoj liniji kao i kapitalistički uređena privreda. I opet bi bila potrebna reforma, a radnik bi uz dotada doprinesene žrtve morao doprinijeti daljnje i još teže.

No hoće li razvitak teći tim ili drugim pravcem, u to se ne možemo sada upuštati, jer je to pitanje budućnosti i odnosa s privredom ostaloga svijeta kao i uopće gospodarskog i socijalnog razvitka u ostalom svijetu.

Svakako, kad bi plan gospodarske preobrazbe u boljševičkoj Rusiji uspio, te stvorio osnovicu za barem donekle sređene socijalne odnose i za zdravu materijalnu eksistenciju društva, bilo bi to od velikog uticaja na razvitak prilika u ostalom svijetu. Tim više što u današnjoj velikoj svjetskoj ekonomskoj krizi kapitalistička privreda ne pokazuje volje, da poduzme kakve radikalnije mjere za svoje ozdravljenje i za poboljšanje teških prilika velikog dijela pučanstva na svim kontinentima. Uspjeh pokusa — da tako kažemo, — koji se sada vrši u Sovjetskoj Rusiji, dao bi u skrajnjoj nuždi bez sumnje, poticaja vladama pojedinih država, da jače zahvate u privredne odnose i nametnu potrebne reforme eventualno i protiv volje pojedinih privrednih faktora.

Nego da završimo s konstatacijom jedne od glavnih zabluda u čitavom planu boljševičke preobrazbe ekonomskog i socijalnog života. To je goli, najradikalniji m a t e r i j a l i z a m, koji daje glavnu značajku svim boljševičkim reformama. Glavna pažnja skoncentrirana je na obnovu i razvitak ekonomskog života, a nikakova pažnja nije posvećena pravoj duhovnoj obnovi samoga č o v j e k a. Što više, direktno se otklanjaju i potiskuju sve etičke, moralne vrednote, na kojima može da se izgradi i odgoji čovjek. Iz svijesti svojih podanika hoće sovjetski režim da iščupa sve što je u vezi s kakvim dubljim duševnim životom i shvaćanjem.

Takve metode, iako su u dubokoj protivnosti sa samim prirodnim nagnućima čovjeka, ipak mogu imati uspjeha u periodama socijalnih perturbacija te barem za neki period vremena iskvariti moralno shvaćanje masa. I nesvijesno otežavaju na taj način vođe revolucije u izvođenju svojih reforma. Prodrmano socijalno ravnovjesje moći će se što prije uspostaviti samo uz dragovoljno doprinošenje žrtava sa strane pojedinaca na korist zajednice. A pojedinci zatrovani materijalizmom ne će nikad dobrovoljno pristati na kakve žrtve. Zato i jest potrebna sila. Kruto materijalističko shvaćanje života donosi sobom isto takve metode: despociju, diktaturu, neprestanu borbu između socijalnih grupa, između vlastodržaca i podanika, nasilja i td. A uz takvu borbu ne može se zamisliti a kamo li stvoriti skladan socijalni poredak.

A ako su žrtve potrebne, onda moraju oni, koji ih podnose znati, zašto ih podnose. Da za drugoga, za zajednicu dobrovoljno podnese žrtvu, osobito onu materijalnu naravi, moći će samo onaj, koji za tu žrtvu ima neko više opravdanje, ako nju doprinosi za neke više duhovne nematerijalne ciljeve. A uzeti nekome religiju, vjeru u sve što je duhovno, idealno, znači oduzeti mu dotično opravdanje žrtve i učiniti ga nesposobnim za svijesno i dobrovoljno doprinašanje bilo kakve žrtve.

Uostalom na materijalističkom shvatanju života izrasle su sve mane kapitalističkog društvenog sistema. Fatalno je, da su i doktrine i praksa marksističkog socijalizma i komunizma uzele isti pogrešni materijalistički princip za podlogu svojih reformi u svrhu liječenja socijalnih zala izraslih iz materijalističkog kapitalističkog sistema.

Tu je pogrešku učinio i boljševički sistem i to je glavni razlog, da moramo ozbiljno da sumnjamo u njegov konačni uspjeh u provođenju reformi za pridizanje radničke klase i uopće stvaranja zdravog i skladnog socijalnog poretka.

DR STJ. PODOLŠAK.

STALIN

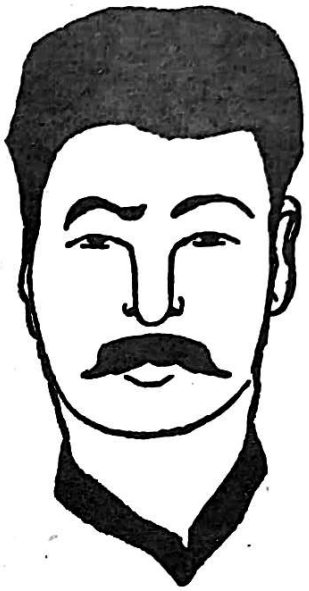

Nakon što se Rykov povukao, zatim iza borbe protiv Buharina i t. zv. desničarske opozicije, pobudio je sve veći interes Stalin, generalni sekretar komunističke stranke. On je stvarno najmoćniji čovjek u Rusiji, diktator, ali i to je premalo, da se definira njegova ličnost: — On je gospodar nad životom i smrti miliona ljudi. Jedan vrlo kulturni i ugledni Rus dostavio nam je nekoliko vrlo značajnih karakteristika Stalinovih, koje donosimo u izvacima. Rus piše:

Stalin je najmoćniji čovjek u današnjoj Rusiji. Čovjek, koji izvrsno znade ocijeniti važnost momenta te sanja o vlasti nad čitavim svijetom i svaki svoj korak upravlja prema tomu, da ga doista osvoji, zove se zapravo Džugašvili. Rodio se prije pedeset godina u jednom od najdivljih krajeva Kavkaza. Otac mu je bio radnik u tvornici cipela, a Stalin je želio da postane svećenikom. Zato se smjesti u neki crkveni seminar, gdje je i započeo svoju karijeru. Htio je, dakle, da bude duhovnik i da propovijeda ljudima zapovijedi Kristove, ali nedostatak sposobnosti da služi Bogu, bio je uzrokom, da ga otpuste iz seminara. U seminaru je stekao i opću naobrazbu, koju je kasnije popunjavao jedino proučavanjem marksističkih djela, koja bi učio i napamet.

Stalin ne govori nijedan evropski jezik, ne pozna nijedne druge zemlje osim Rusije, ali i to je poznavanje Rusije vrlo ograničeno. Za politički život ostalih država doznaje on jedino iz izvještaja svojih prijatelja iz Treće Internacijonale. Do 1917. god. bio je vrlo često zatvaran po različitim tamnicama. Nakon te godine dobije najprije slobodu da se kreće među ljudima, a sam je priuštio sebi ovlast, da svakoga, koji mu stoji na putu, baci u tamnicu. I otada je postepeno stvarao sebi jaki položaj, koji mu sada osigurava vlast nad cijelom Rusijom i daje mogućnost, da kao upravljač ruskog udesa čvrstom rukom i policijskim sistemom drži u nijemoj poslušnosti čitavi ruski narod.

Nijednog časa nije se plašio Stalin, da dade silom, na ramenima čekista iznijeti iz stana svemoćnog Trockoga, koji se protivio da slijedi njegove naputke. Nije se žacao, da ga rastavi od žene i djece i nasilno kao psa baci u zatvorena kola te bespomoćnog pošalje u progonstvo, u predio, sasvim tuđ. On je i druge moćne ljude, koji su stvorili komunistički sistem uklonio streljanjem i progonstvom i nema sumnje, da bi jednaka sudbina stigla i Lenina, da je još živ. Stalin je sada najmoćniji čovjek u Rusiji. On će to i ostati, dok god će se ruski narod mučiti glađu i strašiti agentima Čeke.

Svi istaknuti komunisti sude vrlo oštro o Stalinu, ali to njega ništa ne smeta. On imade golemi broj i svojih odanih ljudi, koji s njime idu i gorom i dolom. Jedino on imade punomoć, da gleda u kartoteku stranačkih pristaša a di je ispravlja. On stavlja u nju i zapiske od kojih ovisi udes života pojedinih komunista.

Tako upravlja u Rusiji Stalin, zastupnik istočnog despotizma, sa svojim slugama, koji od njega mogu biti imenovani i svakog časa opet skinuti, prognani i ustrijeljeni. Oni ga podupiru svim silama, jer vole vlast i stupaju u njegovu službu. Ni Stalin ne preza pred nikakvim sredstvom, da se održi. Stoga sugerira svima, da bi jedna navala slomila SSSR i srušila komunizam, kad bi njega maknuli sa sadašnjeg položaja. S tim istim sredstvom borio se i Rasputin protiv toga, da ga uklone sa dvora.

Takova je slika Stalinova u sve oštrijim potezima pred očima suvremenog društva. On je azijatski diktator, koji se po volji igra sa životom i egzistencijom Rusa. Nitko ne zna, kako će još dugo trajati njegovo vladanje. Ljudi opet čeznu za Leninom, koji je slabo znao, da zagleda u suvilost stvari, i da se njima prilagođuje. SH.

TROCKI

Boris Bajanov napisao je prošle godine u »Revue de France« članak, koji vrlo dobro karakterizira ovu, uz Lenjina, glavnu ličnost ruske revolucije, pa ga stoga prenosimo.

Od posljednjih zasjedanja političkog biro-a kod kojih sam bio nazočan uočio sam veliku razliku između talenta Trockijevog i drugih. Trocki daleko nadmašuje Staljina, Zinovjeva i Rykova. Dakako, da on nije na svim područjima jednako sposoban! U Trockom se sretoše vanredne odlike ali i slabosti. U svakom slučaju, on je čovjek velikog stila.

Trocki rado navodi Buffonove riječi: »Stil je čovjek«. Kod toga on prije svega misli na sebe. On se trudi da bude upravo tako duhovit i sjajan kao i njegovo pero. Samo se po sebi razumije, da on nastoji, da mu oblik bude dotjeraniji od sadržaja. Njemu je više do toga, kako će što reći nego do toga što će reći. On je više glumac nego ozbiljan i pronicav političar.

Staljin se gubi u skrovitoj strasti za moću i htio bi je trajno uživati. Trocki pozira! Trocki hoće silom postati političar, jer je politika pozornica, na kojoj se na veličanstveni način može ispoljiti i zablistati. Ovo je jedna od njegovih glavnih crta!

Njegova je umjetnost — govor. Ipak se za Trockoga ne može kazati ono, što se kaže za običnog velikog govornika. Njegov govor nije rijeka, koja majestetično šumi. Njegov je govor plamen. On nije zato stvoren, da se u parlamentarnim debatama pokazuje na svoju korist. Na govorničkoj tribini svakog bi ga časa pozivali da miruje.

Svojim glasom, koji prodire i reže, zna on upravo majstorski oduševiti. On zna, kako se buntovne ljude umiruje, zna dati kratak i precizan nalog.

— U svojim djelima propovijeda »vječnu revoluciju«. To nije čudno. On je sam neprestano u uzbuđenju i zaokupljen revolucijom. Zahvaljujući njegovom snažnom lirskom zanosu pokazao se u časovima krize neuporediv. U momentima državnog sloma u novembru 1917. držao je Trocki pred kongresom Sovjeta snažan govor, koji ga je odmah uz Lenjina, uveo u redove velikih vođa. A kad se godine 1923. pokolebaše temelji Sovjetskog režima poviče Trocki: »Mi ćemo poći, ali ćemo za sobom tako vratima udariti, da će cijeli svijet od toga zadrhtati.«

Trocki nije zadovoljan time, da samo drži govore. Kao revolucionarac iz dubine duše, ako riječi ne uspiju laća se posla; a u tom je neumoljiv.

Za vrijeme građanskog rata poslao je u Petrograd brigadu crvene vojske. Bilo je to u jesen, a brigada niti je imala dovoljno odijela niti jednog para čizama... A kad je nastupila zima, budući da nisu imali čizama, zadrža ih studen dugo u kasarnama. Takav je položaj tražio pomoći. Trocki je brzojavio: »Brigada mora odmah na frontu otići!« Ali brigada nije htjela marširati. Nato odasla Trocki ultimatum: »Ne ode li brigada kroz 2 sata, topništvo će na nju otvoriti vatru«. Baterije se odmah svrstaše pred kasarnama. Položaj je bio ozbiljan. Pobunjenici rekoše: »Mi bi vrlo rado marširali ali brigada nema ni jednog jedinog para čizama, a studen je velika.« Trocki osta neumoljiv. Namakao je konačno 30 pari čizama i podijelio ih tridesetorici ljudi iz brigade, koji su kolima na kolodvor otpremljeni. Čim su ovi smješteni u željeznička kola skinuli su čizme i poslali drugoj tridesetorici koji su na isti način otpremljeni put kolodvora To se opetovalo dok se nije cijela brigada našla u vlaku. Tako su vojnici bosi bili poslani na jug. »To ne smeta ništa«, reče, Trocki. »To se mora pohvaliti. Bar ne će moći putem pljačkati.«

Nadarenost njegova pomože mu, da se popeo do velike visine. Ali mu je nedostajao smisao za mjeru. Njegova je nesreća, da mu je poziranje prešlo u krv. On je pozirao u povijesti i ondje, gdje je nije bilo. On je spremno činio veličanstvene geste, makar se radilo o tom, da sjedne na stolac ili da izvadi mali rubac iz džepa. U jeseni god. 1923. zaključio je triumvirat: Zinovjev-Kamenev-Staljin, da se Trocki makne iz crvene vojske. Cijeli je svijet znao, da se položaj Trockoga potkapa. I on je sam to znao. A što je činio Trocki? Kao veteran revolucije tražio je od centralnog odbora da smije odložiti sve svoje sovjetske činove i znakove časti i kao obični vojnik, da bude na raspoloženju njemačkoj revoluciji, koja je trebala planuti. Napokon je izjavio, da se nada, da mu bar to ne će odbiti. Ove riječi zbuniše triumvirat. Zinovjev zatraži da i njega pošalju u Njemačku kao zavjerenika — — —

Drama je postala komedija. Staljin izjavi vrlo ozbiljno, da mu centralni odbor ne može toga udovoljiti, jer da neće dva tako značajna čovjeka predati sudbini. Nijedan od vođa ne smije otići u Njemačku. Centralni je odbor ovaj prijedlog zagovarao s mnogo zauzetosti.

Izvana podsjeća Trocki na Mefistofela. Najupadnija na njemu je držanje glave. Način kako on zabacuje glavu tipičan je za njega. On je veliki organizator. Ali organizator na koga uplivišu njegove strasti. U kritičnim časovima on je velik čovjek, ali za normalni svakodnevni rad ne vrijedi.

Najslabija strana Trockoga je možda nedostatak originalnosti njegovih ideja. Trocki je ovisan o mislima Lenjinovim. Zato je on, unatoč odličnoj darovitosti, pravio greške, koje upravo začuđuju zbog svoje naivnosti. To dokazuje njegova borba sa Staljinom. Njegove su metode bile zastarjele i nije ga bilo teško nadvladati.

Danas je Trocki zatočen. »Apostol vječne revolucije«, snaga crvenog terora živi na jednom od otoka Mramorskoga mora pod budnim okom Kemalovih žandara. Njegov uticaj na mehanizam Sovjetskoga režima pao je na ništicu. Ipak to ne znači, da je Trocki za uvijek nestao za političkog poprišta. Protivno je mišljenje u inozemstvu, da Trocki uopće u političkom životu Rusije ne bi mogao zauzeti nikakvog učešća, bar ne dotle, dok se ne izvrše važnije promjene. Dogodi li se, možda, što od većeg značenja, mogla bi se slika nenadano izmijeniti. To bi se zbilo, ako bi između Rusije i njenih susjeda planuo rat. Rat bi tražio neiscrpljivo vrelo snage, kojemu Staljinova klika nije dorasla. Staljinova bi se ništetnost odmah ispoljila: Svaki je od boljševika uvjeren, da Staljin u času krize nije u stanju voditi zemlju. Staljinu danas kade a Trockoga grde, već zato, jer je to najsigurnije sredstvo da se postigne karijera. Ali kod prvoga poraza može se to promijeniti. Kad bi mnoštvo kao što je vojska, brzo izjavila, da je samo čovjek velike darovitosti koji je za to stvoren, u kritičnim prilikama u stanju rukovoditi i spasiti režim, Trocki bi bio pozvan natrag. Sam Trocki zna to vrlo dobro. God. 1927. za vrijeme zasijedanja centralnog odbora, to je on i pokazao, fiksirajući Staljinovu grupu: »Kad neprijatelj bude samo još 100 kilometara daleko od glavnog grada učinit ćemo ono, što je Clemenceau u svoje vrijeme učinio. Srušit ćemo vladavinu, koja nije kadra ni jedne pobjede izvesti. Ali se ne ćemo zadovoljiti samo tim, da se domognemo vlasti, kao Clemenceau. Mi ćemo Vas sve na zid objesiti. Vi biste to zaista i s nama najvolili učiniti, ali se ne usuđujete. Ali mi ćemo se na to morati usuditi, jer će to biti preduvjet pobjede.«

Trocki je čovjek, koji će svoju prijetnju izvršiti. On će zaista Staljina objesiti — — ako sam još bude na životu. Ali hoće li ga Staljin pustiti tako dugo na životu? Staljin ne pozna nikakvih moralnih razmišljanja. Da se riješi Trockoga on će ga na svaki način tajno pogubiti.[1]) On zna, da je upotreba gilotine zarazna bolest kao i gripa. On isto želi, da dođe da pri tom ne svrati velike pažnje na sebe. Trocki je bio najprije zatočen u posve samotnom kraju Centralne Azije. Zbog njegove bolesti želuca, bilo je mnogo vjerovatno, da će tamo umrijeti. Ali on je preživio svoje progonstvo. U zemlji kamo ga je Staljin poslao mogao je lako postati žrtva neprijatelja komunizma i agenata G. P. U.

General Vrangel podleže nagloj tuberkulozi i to u času, kad su se Sovjeti plašili rata, u kojem bi Vrangel mogao igrati glavnu ulogu. U njegovoj bolesti pokazaše se tipični simptomi u njegovoj utrobi. Ali tko bi se bio usudio reći, da su boljševici Vrangela otrovali? Ne zna se zapravo, zašto Staljin nije prihvatio metodu koja toliko odgovara njemu i njegovom narodu. Tako je konačno moguće, da Staljin drži, da bi smrt Trockoga njemu bila dobit, ako ne umre u sovjetskoj državi, nego u inozemstvu.

[1]) Značajno je, da je nedavno izgorila na neobjašnjeni način Trockova vila na Prinkipo-otoku, pri čemu se Trocki za obitelju jedva spasio. Op. ur.

FEUILLETON

NOVI SMJER CARIGRADSKOG PATRIJARHATA

U zadnje se doba događaju neki vrlo značajni događaji, kojih je središtem ekumenski patrijarhat u Carigradu. Fotije II. sadašnji patrijarh istupio je kao posrednik u sporu među crkvenim oblastima u ruskoj emigraciji i u Rusiji.

Naime, nakon pada carske vlade u Rusiji i rasula Austro-Ugarske monarhije nastale su nove državne tvorevine, kao Poljska, Češkoslovačka, Letonska, Litva, Estonija i Finska. Na području tih država niču samostalne pravoslavne crkve, koje ne mogu iz političkih razloga biti u vezi s Rusijom (koja je u rukama komunističke stranke) i s ruskom crkvom, koja je sada vezana u svim svojim istupima, te tim manje može istupiti kao zaštitnica nekih drugih crkava. Međutim, potreba nekog središta ispoljavala se snažno. Ove se novo stvorene crkve obraćaju na ekumensku patrijaršiju, da ona dade svoje auktoritativno priznanje i kanonski pristanak na njihovo osnivanje.

Tako ekumenski patrijarhat obnavlja svoju kanonsku vlast nad nizom autokefalnih crkava. Osim toga je u samoj Turskoj nastao niz promjena, koje su prouzrokovale reorijentaciju patrijarhata u smjeru od usko-nacionalnog (grčkog) do opće-evropskog i svjetskog. Vjernici turske države sele se, prema ugovorima od god. 1923., iz Turske u Grčku i druge zemlje. Patrijarhatu ostaje skup od 300.000 carigradskih Grka, a i taj se broj smanjio na dvije trećine nakon prvih seoba. Dakle Fanaru ostaje vrlo maleni broj vjernika, ako se uzme u obzir samo neposredan teritorij Carigrada i okolice. Iz toga bi mogle slijediti kobne posljedice za značaj patrijarhata. Međutim se dogodilo baš nešto sasvim oprečno. Grci, koji se sele iz Turske, nastanjuju se u Evropi i Americi. Za Grke se osnivaju posebne parohije u Sjedinjenim Državama Amerike, u Beču za Istočnu Evropu, u Londonu pak za zapadnu. Pod Beč spadaju parohije Istočne Njemačke, Austrije, Ugarske i Italije, pod London pak parohije iz Engleske, Belgije, Francuske, Holandije i Švicarske. Dakle se na taj način direktna upravna vlast Carigrada širi na mnoge nove oblasti. Ali prema tumačenju kanona halcedonskoga koncila, pod carigradsku patrijaršijsku stolicu morale bi potpadati i eparhije, koje se nalaze van dohvata nacionalnih autonomnih i autokefalnih crkava. Ovo pravilo nije bilo nikad dosad primjenjeno, jer je ruski Sveti Sinod držao sve one parohije (»tacito consensu« patrijarhata) pod svojom upravom. I zbilja, nije bilo oportuno za Carigrad kvariti svoje odnose s Rusijom careva, radi parohija, koje su stvarno bile samo kapelice za putujuće ruske odličnike i aristokrate.

Sasvim je druga stvar s emigracijom ruskih masa poslije 1917. godine, kad su s emigracijom došli i mnogi episkopi i svećenici i kada se broj Rusa u Evropi povećao do impozantne brojke od blizu pola milijona, ako ne i više. Ali i sada patrijarhat nije zahtijevao primjene halcedonskih kanona, ponajviše iz obzira prema ličnosti pokojnog patrijarhe Tihona i iz razloga razumljivog očekivanja, da će ruska emigracija prestati i da će onda biti uspostavljeno staro stanje, pri čemu nije bilo oportuno, da se stvaraju točke razilaženja među Fanarom i Rusijom.

Naročito se tolerantnost Carigrada očitovala 1920. godine, nakon stvaranja više crkvene uprave za odcijepljene pokrajine Rusije i za rusku emigraciju. Carigrad je tolerirao i stvaranje crkvenog središta u Evropi na čelu s ruskim metropolitom Eulogijem u Parizu, koga je imenovao patrijarh Tihon. Od toga su nastale nezgodne posljedice. Prva je ta, da su u nekim gradovima unatoč kanonu nastale dvije pravoslavne episkopije. Onda metropolit Antonije bivši kijevski vladika sa sjedištem u Srijemskim Karlovcima nije htio priznati auktoritet Eulogijeva centralnog ureda. Svaki je od njih htio tumačiti toleranciju Carigrada u svoju korist.

Vjerojatno je pak, da je patrijarh Fotije čekao općepravoslavni kongres na Atosu, da onda poduzme delikatnu akciju sa svrhom da se dokrajče ruske razmirice i da eventualno proširi vlast ekumenske patrijaršije na ruske eparhije u Evropi.

Evo u čemu se sastoji razmirica među Antonijem i Eulogijem. Eulogija je imenovao patrijarh Tihon. Njegov faktični zamjenik mitropolit Petar nalazi se u Sibiru, a njegov subzamjenik mitropolit Sergije, valjda, prema zahtjevu sovjetskih vlasti, zatražio je odstup Eulogijev, jer je potonji sudjelovao u molitvi za žrtve režima, što je u Moskvi smatrano političkom manifestacijom kontrarevolucionarne naravi. Eulogije nije poslušao naredbu zato, jer je izdana od prostog »vršioca dužnosti«. Sav kler pristane na to, a i Antonijev sinod odobri to stajalište. Onda je sa strane Eulogijevaca bilo riješeno, da se stvori autokefalna episkopija u duhovnoj vezi s Moskvom, ali sa administrativnom autonomijom, poput one, koju je Tihon dao baltičkim crkvama.

Ali, ma da je u principu bilo prihvaćeno ovo rješenje, Antonije se usprotivi, jer je smatrao, da prioritet pripada njemu, kao starijemu. Eulogije se onda obrati na ekumenskog patrijarha, da riješi spor.

Ovaj korak bijaše odlučan. Fotije II. potvrdi Eulogija na stolici, te ga imenuje u skladu s kanonima, za čuvara središta ruske crkve van Rusije, ali u svojstvu »predstavnika ekumenskog patrijarha u vremenitoj misiji«, što znači, da pravo daljnjih imenovanja Fanar prisvaja sebi, čisto kanonski ispravno. Konačno rješenje pripada predsaborskom kongresu na Atosu, koji će, bez sumnje, potvrditi patrijarhovu odluku.

Poznato je, kako su istočne crkve ljubomorne za svoju nacionalnu nezavisnost. Sami izgled federativne veze čini se njima već nekim znakom podjarmljenosti. One smatraju, da je priznavati jedan nauk dosta za jedinstvo crkve.

Dosada su carigradskom episkopu priznavale ipak neko pravo prvenstva, iako dosta neodređeno.

Po novom je stanju ova neodređenost pretvorena u juridički supremat Carigrada nad mnogim crkvama. Možemo predviđeti, da će u budućnosti ovakvi slučajevi pozivanja na sud Carigrada slijediti sve u većem i većem broju.

A kada se stanje u Rusiji popravi, vjerojatno će ulogu miritelja između nastalih pojedinačkih crkava preuzeti isti carigradski patrijarh.

Prema tome, izvan svakog očekivanja, moć carigradskog patrijarha, nesamo da se ne smanjuje, već naprotiv, raste. Patrijarhat gubi mnoge svoje brige za profane stvari, za grčke prilike u Turskoj; obrnuto, mora voditi računa o događajima i duhovnom životu svojih vjernika u Evropi, zatim Rusa i Grka. Sve veće i veća penetracija zapadnih ideja u sredinu ovih grupa vjernika zahtjeva stanovitih promjena, u načinu mišljenja, nalaže dužnost odgoja stanovitog broja visoko kulturnih duhovnika, koji bi imali mnogo diplomatskog takta i mnogo učenjačke tradicije kod rješavanja zapletenih problema među crkvama, kada bivaju pozvani kao arbitri.

Francuski publicist g. D. Mille, koji je posvetio ovim stvarima duži članak u »Journal des Debats« (iz kojeg i mi ovdje crpimo mnoge podatke) misli ipak, da utjecaj Zapada nipošto ne prejudicira mogućnost subordinacije Carigrada Rimu: narodi, koji stoje pod zastavom Patrijarhata, veli on, suviše su stari, da bi tu zastavu napustili. Mislimo, ipak, da je traženje središta u istočnim crkvama dobar znak.

OECUMENICUS.

KNJIGE I LISTOVI

DR FRAN GRIVEC: FJODOR M. DOSTOJEVSKIJ IN VLADIMIR SOLOVJEV. Ob 50 letnici smrti Dostojevskoga. Ljubljana 1931.

Jedan od najboljih poznavalaca istočne crkve, Rusije, te stručnjak u pitanjima crkvenog jedinstva Dr Fran Grivec, sveučilišni profesor u Ljubljani, napisao je nedavno na slovenskom jeziku vrlo interesantnu studiju o Dostojevskomu i Solovjevu osvjetljujući odnos i veze između ove dvojice najvećih Rusa posljednjih decenija. Učeni pisac najprije obrazlaže zašto je poduzeo da napiše ovu raspravu, te ističe kako se katolička teologija mora upoznati s Dostojevskim, koga kao pjesnika-proroka uzimlju njegovi štovatelji kao najčišćeg predstavnika ruskog pravoslavlja. Svakako ova brošura zahvaća umjetnost Dostojevskoga s idejne strane. Prof. Grivca, kao katoličkog teologa, najviše zanima idejna intelektualna osnovica, koja je zajedno s čuvstvom stvorila onako divna djela prvoklasne vrijednosti. Istina, prof. Grivec se pozabavio u krupnim potezima s životom Dostojevskoga, osvrćući se i na umjetničko značenje njegovih beletrističkih produkata, koji se odlikuju koliko profinjenom dijalektikom, toliko i psihologijom (pod ovim terminom g. prof. zacijelo misli iznošenje unutarnjeg života ljudi). Dostojevski je u patnjama i poniženjima, našao utjehu u pravoslavnom kršćanstvu i okrijepio se u njegovoj ljubavi i milosrđu. Po svom vjerskom uvjerenju pripadao je struji slavenofila i ruskih narodnika, te je pod utjecajem ove struje žestoko napadao katolicizam jer je smatrao crkvu u prvom redu kao organizam slobode i ljubavi, pod ravnanjem monaha, ali bez određene hierarhijske organizacije.

S takvim se on idejama upoznao s poznatim pobornikom crkvenog jedinstva filosofom Vladimirom Solovjevom, te ga je ubrzo zavolio. Oni su dvojica postali najbolji prijatelji, te je ovo prijateljstvo trajalo od 1873. do 1881. godine t. j. sve do smrti Dostojevskoga. Dostojevski je ovom svom najdražem prijateljstvu podignuo neumrli i vječni spomenik, kad je u svom glasovitom djelu »Braća Karamazovi«, opisao Solovjeva kao Aljošu. Ana Grigorjevna, druga žena Dostojevskoga izjavila je nakon smrti svoga muža, da je starac Zosim (u romanu »Braća Karamazovi«) za Solovjeva rekao »da mu je Aleksija Bog poslao kao putokaz, kao opomenu i kao svijetlo posljednjeg dijela njegova života.« Pod utjecajem Solovjeva Dostojevskij je ublažio svoje stanovište prema katolicizmu i katoličkom zapadu, što se najbolje opazilo u njegovom govoru o Puškinu (1880 godine).

Dr Grivec drži, da je vrhunac svog umjetničkog stvaranja i ideja postigao Dostojevski u romanu »Braća Karamazovi« i to u Velikom inkvizitoru, koji izgleda jedna strahovita karikatura katolicizma i žestoki napadaj protiv papinstva. Papa je tu prikazan kao Antikrist. Zanimljivo je pak, da Ljubimov u svojim memoarima kaže, da je Dostojevskij u

ovome poglavlju dao antikatoličku formu pod pritiskom stroge ruske cenzure a na savjet i izričitu želju Katkova, urednika lista »Ruskij Vestnik«, u kojemu je Dostojevski objelodanio »Braću Karamazove«, jer je, po njegovom sudu, ovo poglavlje bilo napereno protiv svake crkvene hierarhije uopće. Međutim se vidi po pismu, koje je Dostojevski poslao ovom istom Ljubimovu (koredaktoru »Ruskog Vjesnika«), da Veliki inkvizitor nije napisan protiv katoličke crkve, već protiv ateističkog ruskog socijalizma, koji da svoj korjen vuče sa katoličkog zapada, a koji je nastao kao reakcija protiv katoličke crkve, što je i sam Solovjev mislio. Dakle Veliki je inkvizitor bio strašna persiflaža ruskog liberalizma i socijalizma; pa kad ga se tako promatra »Veliki inkvizitor« gubi mnogo na svojoj oštrini. Dostojevski je skoro proročki predvidio i opisao aktuelni bezbožni ateizam, ali se prevario u tome, što ga je vezao uz sasvim oprečni svijet kao što je — katolicizam i papinstvo, koje danas predstavlja drugi pol, oko kojega se skuplja u borbi s komunističkim bezboštvom sve ono, što pozitivno i religiozno misli.

Vladimir Solovjev govorio je na grobu Dostojevskoga i napisao je kasnije o njemu tri studije (u god. 1881, 1882, 1883.). Po ovim se studijama najbolje vidi, kako je, nesamo Solovjev utjecao na Dostojevskoga, već i Dostojevski utjecao i na Solovjeva. U trećem traktatu već Solovjev otvoreno zastupa ideju izmirenja Istoka i Zapada.

Duboko unutarnje srodstvo i Dostojevskoga i Solovjeva jest beskrajna ljubav i vjera u Krista, te uvjerenje, da je u Kristu jedini spas i Rusije i čovječanstva. Obojica vjeruju u mesijanističku misiju ruskoga naroda u obnovi čovječanstva. Solovjev je shvaćao ovu misiju kao iskreni rad na sjedinjenju kršćanskog Istoka i katoličkog Zapada. Dostojevski pak nije mogao da spoji nikako svoje ideje vodilice: ljubav i kršćansku slobodu, sa hierarhijskom crkvenom organizacijom, osobito pak sa hierarhijskom i veličanstveno discipliniranom organizacijom katoličke crkve. On je stoga napadao katolicizam i veličao pravoslavlje, dok je Solovjev od početka, nastojao u svojim člancima biti pravedan prema katoličanstvu ističući, da se pogreške ljudskog elementa nalaze jednako u pravoslavnoj crkvi kao i u katoličkoj. Stoga je tražio slobodu, da može javno kritizirati neke nedostatke ruske crkve u korist nje same. Izjavio je bio, da je restrinkcija vjerske slobode i štetna i pogibeljna za narod državu i rusku crkvu, koja se polako udaljila od ideala prave crkve Kristove. Od Dostojevskoga je preuzeo ideju teandrizma (Bogočovječanstva), te je iz ove ideje, neumoljivom logikom zaključio nužnost ujedinjenja crkava. Iz iste je ideje izveo ideju o crkvi kao mističnom Tijelu Kristovu, te je pomoću ove divno dokazao, da je hierarhijska organizacija crkve u skladnoj harmoniji s pravim duhom kršćanstva.

Međutim je i Solovjev kao i Dostojevski, jedan vrlo kompliciran ruski karakter, jer je on pod pritiskom cenzure morao da sakriva svoje misli, te je u njegovim djelima ostalo mnogo zagonetaka. Solovjev je kao i Dostojevski ostao potpuni Rus. Kolikogod je bilo mnogo toga što je dijelilo Dostojevskoga i Solovjeva, a naročito u pitanju karaktera, ipak je njih vezala jedna duboka veza prijateljstva, koja je na prvi mah i neshvatljiva. Ova prijateljska veza je i simbolička i proročka, jer se temelji na onome, što je bilo za ednićko i Solovjevu i Dostojevskome, i pravoslavlju i katolicizmu, a to je — Krist, vjera u Njega i preporod u Njemu. Krist je onaj, koji ujedinjuje u sebi najrazličitije narode, klase i karaktere.

Ovo bi bio uglavnom sadržaj ove interesantne brošure. — U današnje vrijeme, kad se mnogo govori o Dostojevskomu kao filozofu, dobro je, da je odlični poznavalac pravoslavlja prof. Grivec analizirao osnovne ideje Dostojevskoga i proveo u tom pravcu zdravu i objektivnu kritiku. Ove filozofske ideje nisu kao takve umjetnost, i nije u njima glavna vrijednost Dostojevskoga, ali ih je ipak vrijedno promotriti, jer se na njih kao na intelektualnu osnovicu nadovezuje onaj veličanstveni plastičko-pasionalni svijet velikog umjetnika Dostojevskoga. Ova idejna kritika stoga ima svoju vrijednost i dr Grivec je dobro učinio što ju je proveo.

— ILE —

KRALJEVSTVO BOŽJE. Glasilo Apostolata i bratovštine Sv. Ćirila i Metodija. Ljubljana, Napoleonov trg br. 1. Cijena dinara 12.—.

Već petu godinu izlazi u Ljubljani izvrsno uređivani časopis »Kraljevstvo Božje«. Ovaj je časopis najviše pridonio popularizovanju ćirilometodske ideje među Slovencima i dao joj snažnu djelotvornu snagu života jednog pravog pokreta, a osobito je pridonio svojim interesantnim načinom prikazivanja neku privlačljivost ovom gibanju, bez koje se ne može nijedan pokret pravo širiti. Ne bi čovjek vjerovao, kako ovaj časopis sa tako skromnim izgledom može zadovoljiti sve krugove čitatelja, počev od akademski naobraženih ljudi, pa do prostog puka. Sretna sinteza je sretno nađena i riješena, te je časopis »Kraljevstvo Božje« u svom smjeru izvrstan časopis za puk (pod pukom mislim sve slojeve naroda pa i inteligenciju). List je od svoga izlaženja veliku pažnju posvetio Rusiji, kao najvećoj pravoslavnoj zemlji, a osobito iza posljednjeg Papinskog apela za Rusiju na cijeli kulturni svijet. Dragocjeni se podaci o ruskom kulturnom i vjerskom životu nalaze skoro u svakom broju ovoga časopisa, pa smo se i mi s njime poslužili. Osim toga list budno prati sve pojave na pravoslavnom istoku, te je pun izvještaja i vijesti. Preporučujemo ga svakome, tko se interesira uopće aktuelnim kulturnim i vjerskim životom, posebno pak onima, koje naročito zanima, praktički i teoretski, ćirilometodska akcija. — J. J. —

FJODOR GLADKOV: CEMENT, ROMAN. Izdanje Bi-no-za. Preveo iz XIII. ruskog izdanja Stjepan Kranjčević. (Naslovna slika ing. F. Mayer: Romantika industrije.)

Ako hoćemo da konstatiramo umjetnost u ovom Gladkovljevom djelu, to možemo mirne duše učiniti bez ikakvih predomišljanja i poteškoća, jer kolikogod se na prvi mah čini, da je djelo potpuno na realističkim osnovima, gotovo potpuno objektivnim, ipak je ono u srži romantično, romantično po svom glavnom junaku Gljebu. Detalji su plastično dani, zapažanja su frapantno nova i svježa. Psovka se za psovkom niže kroz čitavo djelo od početka do kraja; kojiput se to i doimlje i pobuđuje zanimanje, a zatim takvo blato i samo blato pomalo i dosađuje. — Inače sama tendencija djela umanjuje njegovu umjetničku vrijednost. Izgrađuje se komunističko društveno uređenje. Gladkov hoće da bude pjesnikom te izgradnje i u ovom poemu »Cement« opisuje najprije žalosno stanje jednog primorskog grada neposredno iza revolucije. Frazira se i psuje u ime stranke na sve strane, samo nitko ne radi; stanovništvo čeka glad i zima bez drva. Uto se vraća poslije završenog građanskog rata Gljeb, vojnik iz crvene armade i bivši radnik u tvornici cementa, koja ne radi nego, se malo pomalo sve više uništuje njezina imovina. Gljeb je glavni junak, pravi nadčovjek i potpuno uvjereni komunista, koji je iz crvene armade poslije završenih krvavih borbi došao doma, da u industrijskoj izgradnji države bije drugu, i možda još težu borbu na ekonomsko-gospodarskom frontu. U svim institucijama novog društvenog uređenja vlada nered, slaba volja a pomalo se uvodi i birokratizam. S jednom neiscrpivom i nadljudskom snagom i voljom bivši bravarski radnik Gljeb pokreće sav ovaj aparat, stavlja u gibanje radne sile, pokreće rad u tvornici, dobavlja drva i spašava čitav jedan kraj. U tom je svom radu za obnovu rada u tvornici cementa nailazio na mnogo zapreka, ali on ih svojom nesavladivom voljom neposrednim uvidom u stvar strahovito ruši, i ne samo to, on sa svojim pouzdanjem i vjerom u vlastitu snagu i snagu radnog naroda s nekom intuicijom i neslomljivim pregnućem prelazi k djelu i ostvaruje ga bez obzira na rezoniranja i razumska kalkuliranja. Dakako, da ovaj roman završuje velikom svečanošću otvaranja tvornice i to bi imala biti druga velika pobjeda komunizma, pobjeda na ekonomskom polju. To je bila glavna tendencija Gladkova; on je dovoljno istaknuo to i previše dosljedno tu tendenciju do kraja proveo. Usput je u romanu ocrtan sav život komunističkih društvenih institucija, sav zamršeni društveni uređaj, i vjerujemo ne bez izvjesno jakih sarkastičkih žalaca, što će bolje osjetiti svaki onaj, koji je iole upućen u prilike suvremenog državnog i društvenog uređenja sovjetske Rusije. Drugo je pak pitanje, koja je tu pobjeda, i kolika je to pobjeda, ako se prikaže, da je nekomu silom uspjelo ono, što je kapitalistima uspjevalo novcem, naime da je kroz stalno vrijeme proradila jedna tvornica, koja je bila neko vrijeme zapuštena, a koju su, nota bene, nekada »kapitalisti« izgradili? Gdje je tu pobjeda komunizma? I kolika je tu zasluga? Gdje je tu čovjek kao centar svega, koji podiže revolucije za sebe a za ništa drugo na svijetu?

Ali iz ovoga se romana vidi nešto strahovito čudno, tako da bi čovjek posumnjao, da je Gladkov radije htio napakostiti komunistima, nego li da bude slijepo sredstvo njihove propagande i što će negativno za komuniste djelovati kod svakoga čovjeka na zapadu, koji pročita »Cement«. A to je potpuna kriza čovjeka pojedinca, čovjeka u obitelji, kriza morala i svega onoga, što je najbolje i najsvetije u čovjeku. Sve se to strahovito ruši, ruši se do jada vrtoglavo, do bola se korumpira sve, što je činilo čovjeka čovjekom, što ga je uzdizalo nad mrtvu stvar, nad običnu životinju. Komunizam sa svojim idejama ruši ljepotu i dostojanstvo žena (Daša!); strahovito destruktivno djeluje na nje i pravi iz njih sve drugo, nego što ih po Božjem i prirodnom zakonu ide — da budu dobre, uzorne — supruge i majke djece. Komunizam ruši osjećaje, koji su napunjali čovjeka, koji su mu olakšavali i razveseljavali život, čežnje koje su u nj biološki duboko i prirodno usađene u čovjeku ne nalaze svojih naravnih postignuća I dok auktor opisuje s jedne strane tendenciozno, romantički ideal snage, koja svojom neposrednošću rješava sve probleme izgradnje novoga društva, s druge strane opisuje krizu njegove duše (Gladkov je ne priznaje!) i njegove porodice. Njegova se žena Daša za vrijeme njegovog izbivanja potpuno promijenila; ona ga voli, zadršće u njoj mnogo puta ona topla nekadašnja Daša, kojoj u »očima igraju potočići«, ali ona sada studira knjige marksističkih ideologa; strana mužu i obiteljskom životu s poljuljanim moralom I njezin preljub sasvim naravno (Gladkov bi rekao laž, kad bi napisao, da se to ne tiče zakonitog muža) boli, jako boli Gljeba. Daša doduše još voli muža, komunističko je uvjerenje od njega odalečuje, voli kćerku Njurku — marksizam je od nje rastavlja, daje je u zajedničko odgojilište. Lom je potpun i kriza više nego očita!

Ova duševna kriza prikazana je vjerno i jako, tako da je prikazivanje ove krize (u zajednici s cijelim djelom) i spasilo djelo kao umjetninu. a to s toga, što je ova duševna kriza zbilja ono pravo i istinito, što danas muči i zlostavlja religioznu rusku dušu. Ona je tu i Gladkov je zahvatio i sretno znao iznijeti.

Nema sumnje, djelo je kao umjetnina, isključivši ono što treba isključiti, uspjelo. Daša je dana vjerno i jako, a ostale ličnosti Gljeb, ing. Kleist, Badjin, melanholični Serjoža, Polja itd. dani su plastično, iako ne u onakovoj mjeri,

kako su to crtali svoje junake Gogolj, Dostojevski, Tolsti i drugi neumrli ruski klasici. Ako se ovo djelo forsiralo i kod nas iz sasvim drugih razloga, nego što su to literarni, promašit će, jer istina, koja je tu na umjetnički način donesena, iako svijesno okrnjena, strahovito više protiv komunizma i njegovih načela.

Htio bih završiti ovu kritiku s jednim značajnim mjestom, koje u ovoj knjizi neće mnogima upasti uoči, a to je ono prozračno i pročišćavajuće, što se zbiva u Dašinoj duši, kad su je pobunjeni ustaše zarobili i htjeli da objese na osamljenoj omorici u visokim gudurama. Onda je zadrhtalo u Daši ono što ne može nitko pa ni najveća pokvarenost i najveća sila na svijetu spriječiti, pa da joj svi vragovi iz pakla u pomoć dođu, a to je — duša, zadrhtala je u Daši duša. Ona je jasno to osjetila: »I čudila se, zašto je tako vuče k sebi ona osamljena omorika na stijeni, kod samog vrhunca gore (oh, kako visoko!)?... Zašto vidi ona prvi put tako gust zrak nad obroncima gora i zašto se on — ljubičasto prelijeva? A nije ovdje važna omorika, niti zrak, nego nešto drugo duboko, krilato i čemu ona ne može naći imena...«

»Glava je Dašina tako svježa, nema misli, a mjesto misli — ljubičasti preljevi zraka. I sve je tako jasno, prozračno i krilato. A radi toga, što ju je ruka gnječila kao mrtvo tijelo i što ju je omorika mamila k sebi na visinu, htjela se Daša nečega sjetiti i nikako nije mogla: mora se sjetiti nečega vrlo važnoga, neodgodivoga, što je puno golema smisla. Kako je zrak divan — proljeće!... A omorika sva u poletu — nagnula se nad provalijom i raširila krila (oh, kako visoko!...)«

I ovaj nam karakteristični odlomak dokazuje, da ruski narod nije izgubio dušu. On čeka na svoje uskrsnuće, koje će biti jedno od najveličanstvenijih slavlja povijesti čovječanstva. Nadajmo se, da će se i zavedeni, kad se pravedni zahtjevi radne klase ispune, ne na način klasne borbe i diktature proletarijata kako, to marksizam traži, već na pravednom principu solidarizma i suradnje svih staleža, sjetiti nečega, što je puno golema smisla i vinuti se sa skrušenjem k nebu, oh, kako visoko! Kako će onda biti zrak divan — novo proljeće silne i divne slavenske Rusije.

— ILE —

IDEJE I POKRETI

RAD OKO BOLJŠEVIZIRANJA KOLONIJA I ORIJENTA. Boljševička vlada troši goleme svote novaca na podmuklu komunističku propagandu na cijelom svijetu, gdje se svuda nalazi nezadovoljnih radnika kao i potkupljivih intelektualaca (slučaj s Henri Barbusse-om i Sinclair Lewisom kojima je sudbeno dokazano, da su primali boljševičko zlato!). Zlato, bilo ono kojegod provenijencije, još nije izgubilo onu sugestivnu i privlačljivu moć. Više manje u svim državama postoje jače ili slabije komunističke stranke pomoću kojih misli, danas, sutra moskovska internacinoala, iskorišćujući bijedni socijalni položaj radničke klase, podignuti svjetsku revoluciju i skršiti dosadanji društveni poredak. Ovi imaju u Moskvi posebne institucije, koje vode ovu propagandu. Naročito je sovjetska vlada bacila pogled na Orijent (Indija, Kina) i na kolonije gdje bez sumnje, očajno stanje urođenika, krajna eksploatacija sa strane bijelaca i loše njihovo postupanje daje kolosalan materijal za subverzivnu komunističku akciju. Kakve su posljedice ovog stopostotnog negativnog rada, kojim se samo žele izazvati krvoprolića i trzavice. Iskoriste sve, što im može pomoći, da bilo gdje dođe do neke pobune ili komešanja. Tako na pr. komunisti, koji su inače krajni internacionalci, te koji ništa ne drže do nacionalizma, obilno podupiru indijski, kineski nacionalizam, te nacionalizam holandskih, britanskih i američkih kolonija na Sundajskom arhipelagu, te u francuskoj Indokini, jer im to služi kao odlično sredstvo za stvaranje nemira. Ali ne samo na Istoku, ova je agitacija postala u zadnje doba vrlo živa i u afričkim kolonijama, te u Siriji i Palestini. Za agitaciju ustanovljena je u Parizu posebna Internacijonala prosvjetnih radnika. Nedavno je glasilo ove internacionale publiciralo nekoliko izvještaja o njezinoj akciji za boljševizaciju kolonija, po kojima se vidi, da Moskva ne žali zlata za agitaciju, te da njezini napori nijesu bez uspjeha. Zadnji je kongres internacionale prosvjetnih radnika ustanovio općenite direktive u tom pogledu, od kojih donosimo nekoliko izvadaka:

»Akcija Internacionale prosvjetnih radnika, njezinih sekcija i grupa za revolucionarno kretanje u kolonijalnim i polukolonijalnim zemljama mora da bude zaista aktivna i praktična. U prvom redu su naravno obvezane na ovu akciju one sekcije i grupe, koje se nalaze u glavnom gradu one zemlje, u čijoj se zavisnosti nalazi kolonijalna zemlja, u kojoj se želi djelovati. Organizacije Internacionale prosvjetnih radnika u Engleskoj, Francuskoj, Japanu, Sjedinjenim Državama Amerike imaju stoga veliku odgovornost i važnost za revolucionarni pokret u kolonijama tih država. Internacionala prosvjetnih radnika i njezine organizacije moraju podvostručiti već u materi zemlji kontrapropagandu kolonijalnoj, imperijalističkoj akciji dotičnih država, a osobito se mora pobijati misionarska akcija katoličke crkve te drugih sličnih organizacija... Uski kontakt se mora uspostaviti sa studentima iz kolonijalnih zemalja, koji studiraju u metropoli.«

»U kolonijama i u polukolonijama rad Internacionale prosvjetnih radnika mora biti podeseterostručen. Internacionala prosvjetnih

radnika i njezini sumišljenici imaju za cilj, da organizuju i vode ekonomske bitke, da podučavaju potlačene narode da preuzmu svoja prava, koja su mu vlastodršci oduzeli, te da se orijentiraju prema revolucionarnoj borbi. Treba raditi bez prestanka i to sistematski na organizaciji mase i povući je u revoluciju. Stoga treba organizirati u kolonijama sve vrsti komunističkih organizacija, povećati dosadanji broj grupa »Prijatelja internacionale prosvjetnih radnika«, i boriti se za ustanovljenje i legalizaciju sindikata, te konačno unositi revolucionarni duh u sve organizacije...!«

»Konkretni plan rada bit će izrađen čim prije po »Generalnom sekretarijatu«, koji će koncentrirati sve snage na glavne kolonijalne ili polukolonijalne zemlje i to na Kinu, Indokinu, jednu i drugu Indiju, južnu Afriku i latinsku Ameriku...«

»Da se planovi prema ovim direktivama provedu u život, odredio je ekzekutivni Komitet Internacionale prosvjetnih radnika, koji ima sjedište u Parizu, druga Vernochet-a »kao posebno odgovornoga za taj rad sa zadatkom, da izabere sebi suradnike za tu akciju kao i ljude, koji će mu biti uopće potrebiti.« — Posebno se naglasilo »da je kolonijalno pitanje jedno od najglavnijih pitanja, koje svraća na sebe posebnu pažnju Generalnog sekretarijata. Naredni kongres Internacionale prosvjetnih radnika mora da izvijesti o uspjesima rada u tom smjeru.«

Osim toga, uz druge zaključke, odlučila je južnoafrička grupa Internacionale prosvjetnih radnika, da izdaje bilten »Africa«. Također se javlja, da je već u smislu ove propagande i uz izdašnu potporu Moskve već osnovan Institut proleterske pedagogije u Tokiju. Upada naročito u oči boljševička aktivnost u Kini, gdje razbojničke horde s crvenim zastavama naprosto pljačkaju do čega dođu. Nije slučajno, što je sovjetska štampa nedavno objavila i program dobro organizovane komunističke partije Indije, u kojima se čitaju i ove tačke:

1. Potpuna nezavisnost Indije kao države, koja se mora postignuti pomoću nasilnog prevrata i to na način, da se englesko gospodstvo zauvijek zbaci.

2. Uspostava sovjetske moći... Uništenje indijskih kraljevstava i kneževina... Proglas Federativne sovjetske republike seljaka i radnika Indije.

4. Konfiskacija i davanje na upotrebu radnom narodu čitave zemlje, šuma i svih dobara.

Boljševizam, kako se vidi, ne miruje, on je velika opasnost za čitavu zemlju i za njezinu duševnu i materijalnu kulturu. Međutim u svim kolonijama opasno vrije... — ILE —

SOCIJALNO GOSPODARSKI PREGLED

POJAVA RUSKOG »DUMPINGA«. Riječ »dumping«, koja se do nedavna spominjala samo u stručnim časopisima, danas je postala vrlo popularna uslijed ruskog dumpinga. Kod nas je ta riječ još i danas novinska senzacija poput onih o rekordnom sviranju na tamburici i o biranju »miss« po varošicama.

Tako se desilo, da i sada mnogi ne znadu za značenje pojave, koja se krije pod tim imenom. Dumping je pojava modernog gospodarstva i jedan oblik svemoćne konkurencije, koju je kapitalistički gospodarski sistem proglasio kao najboljim regulatorom međusobnih gospodarskih odnosa. Ali upravo pojava dumpinga je dovela do toga, da su mnogi već davno posumnjali u vrijednost načela neograničene konkutrencije. Zar se može dozvoliti, da industrija jedne države uništi slabiju industriju susjedne države, na taj način što će prodavati industrijske produkte uz niže cijene, nego njezin slabiji konkurent, pa morala spustiti cijene produkata i ispod nabavne cijene? Dakako, da se takve pojave nisu mogle opravdati nikakvom sofisterijom pristaša slobode konkurencije, pogotovo u slučaju ofenzivnog dumpinga većeg značenja. Takvih pojava smo imali i prije rata, ali najveći dumping u povijesti kulturnih naroda je današnji ruski dumping.

Na prvi pogled stvar je vrlo jednostavna: Rusi izvoze u Evropu pšenicu, drvo, vino, cement, rude i prodaju ih uz znatno niže cijene nego što vladaju na svjetskom tržištu i tako ugrožavaju narodno gospodarstvo čitavih država. To je činjenica, koju svatko vidi i dotle se svi slažu. Ali ako dalje pokušamo analizirati ove događaje, tada se susrećemo sa mnoštvom poteškoća, radi kojih se do danas ne može tačno znati, kakovi su motivi ruskog dumpinga, što više, ne može se pouzdano kazati niti to, da li je ruski dumping uistinu dumping. Naime treba znati, da se u nekim zakonodavstvima (na pr. u Engleskoj) dumpingom proglašuje tek onakva konkurencija uslijed koje se roba prodaje uz cijene, koje ne podmiruju troškove produkcije. A kad se uvaži da predstavnici sovjetske Rusije i njihovi prijatelji tvrde, da se ruska roba ne prodaje po cijenama, koje su ispod produkcionih troškova, već da je ruska racionalizacija uspjela u tolikoj mjeri, da su produkcioni troškovi tako maleni, da ruske cijene mogu konkurirati cijenama država sa najrazvijenijim gospodarstvom tad stvar izgleda sasvim drukčije.

Teško je kazati, koliko ima istine u ovim navodima. Svakako stoji činjenica, da su cijene nekih ruskih produkata tako niske da je skoro nevjerojatno, da se tu ne radi o dumpingu. Istina, mi možemo vjerovati, da Rusi mogu uz neobično niske cijene prodavati drvo, jer znademo, da uz ruske rijeke leže goleme šume, da treba drveće samo oboriti, formirati splavi i je uz minimalni trošak vodenim putem

dovezeno na sva primorska tržišta. Ali kad se u Trstu nudi vino uz cijene manje od jednog dinara po litri, ili kad se cement nudi uz cijene koje su dva do tri puta manje od cijena, koje postoje na svjetskom tržištu, tad je opravdana sumnja, da se uistinu radi o dumpingu.

Iz ovoga, što smo kazali, dade se izvesti i to, da će motivi ove pojave biti dvostruki. U prvom redu će ruskim vlastodršcima biti stalo, da dođu do novca, da bi se tako mogla prilivom stranoga zlata održati ruska valuta. Oni obaraju cijene, da bi mogli rušiti konkurenciju i tako naći obilnu prođu svojoj robi. Njima je to moguće, jer imaju velike mogućnosti produkcije. U prvom redu treba upozoriti na neiscrpljivo bogatstvo ruske zemlje, na njezine nepregledne šume, na neiscrpne rudnike, na goleme mase radne snage, a zatim i na činjenicu, da je u Rusiji provedena etatizacija čitave produkcije, te da država nastupa kao trgovac, koji izvozi robu. Dakako, da pored ovih, recimo, financijskih razloga sovjeti imaju na umu i to, da će se ovakovim sredstvima ugroziti i evropska privreda, stvoriti nove mase nezaposlenih i tako »obraditi« teren za subverzivnu propagandu crvenih agenata. Konačno i borba, da se dođe do novaca je potrebna i radi toga, da bi se tim novcem mogla podržavati dobro organizovana komunistička propaganda na svijetu, a osobito u Srednjoj Evropi i azijskim zemljama.

Dakle bez obzira na to, što ne možemo tačno vidjeti sve uzroke i rezultate ovakove pojave ipak nam je i iz ovoga što znademo, dovoljno jasno, da je plan sovjetskih funkcionara, zaklетih neprijatelja današnjeg poretka u svijetu, vrlo vješto zamišljen, iako izgleda tako jednostavan, tako da od njega prijeti pogibelj čitavom svijetu i današnjoj kulturi, jer bi se u slučaju, da se izvrše želje začetnika toga plana, cijeli svijet mogao najedamput naći poplavljen komunističkom revolucijom.

Nažalost ovako pesimističke pretpostavke nisu sasvim neopravdane, ako se pogleda, kakova dezorijentacija danas vlada u svijetu a propos ruskog ofenzivnog dumpinga. Uslijed premalenog solidariteta kulturnih država svatko pazi samo na svoje interese ne obaziruči se na interese cjeline. Tako na primjer u susjednoj Madžarskoj isto kao i kod nas ogorčeno protestuju protiv žitnog dumpinga, jer se na taj način ugrožavaju interesi madžarskih poljoprivrednika, dakle većina madžarskog pučanstva, ali se ujedno donosi odluka, da se ničim neće sprječavati dumping u trgovini drvom, jer Madžarska i onako uvozi drvo, pak joj konvenira, da jeftino rusko drvo istisne skuplje drvo iz susjednih država. Italija opet vrlo dobrim okom gleda na žitni dumping, dok ogorčeno protestuje i uvodi oštre mjere protiv dumpinga u trgovini vinom, jer taj dumping ugrožuje jednu od najrazvijenijih grana talijanskog narodnog gospodarstva, dok joj drvni i žitni dumping nisu nesimpatični, pošto se tako može jeftinije opskrbiti tim artiklima, a nije ju briga, što će uslijed toga stradati poljoprivredne države. Takovih primjera bismo mogli nabrojiti više. Stara Evropa ne pozna solidariteta i tako gura sama sebe u propast.

Nije čudo, da su upravo katolici prvi uvidjeli kamo vodi sve ovo, pa su istaknuti katolički javni radnici u Njemačkoj odlučno protestirali protiv toga, što se u Njemačkoj radi časovitih koristi pogoduje ruskom dumpingu, a pri tom se zaboravlja na to, da je akcija ruskih komunista opasnost za čitav svijet. Ovakovi glasovi nijesu osamljeni, ali ima malo izgleda, da će se vlade evropskih država naći na zajedničkoj

VASNECOV: SV. VLADIMIR

bazi za spriječavanje dumpinga. Više izgleda imaju oštre mjere pojedinih vlada. Tako su već u Francuskoj zavedene jake kontrolne mjere, koje će se još i pojačati. Italija jednostavno dekretom zabranjuje prodaju ruskog vina, itd. Na taj način će se spriječiti mnogo zlo, ali će neke države uza sve to stradati. Tako je na pr. naša poljoprivreda kao i drvna industrija znatno pogođena dumpingom, pa imademo poljoprivrednu krizu, kao i krizu drvne industrije. Vinska kriza je već kronična, a sada se treba bojati, da ćemo imati krizu u industriji cementa kao i u izvozu žive marve.

Dokle ćemo se boriti sa ovim poteškoćama i da li će Sovjetima uspjeti, da iz temelja prodrmaju evropsko i američko gospodarstvo,

to je još pitanje vremena. To će ovisiti o snazi dvaju protivnika. Istina, evropsko gospodarstvo je i bez dumpinga proživljavalo krizu, ali opet je to gospodarstvo pokazuje tendencije napretka i znakove da se približavalo vrijeme konjunkture, pa postoji opravdana nada, da bi se moglo uspješno i bez naročite organizacije oduprijeti ruskom ofenzivnom dumpingu. To će ovisiti i o ruskim mogućnostima, jer se ne smije zaboraviti, da su i te mogućnosti ograničene, te da i sama Rusija ima i te kako velikih gospodarskih poteškoća.

Ali uza sve to ruski dumping je trajna prijetnja Evropi i Americi, te kad uvažimo sve mogućnosti, osjećamo tešku istinu, da budućnost krije događaje, koji mogu biti oprečni onome, što mi danas uopće možemo naslućivati, te da sada neki osjećaj teške nesigurnosti pritiskuje cijeli kulturni svijet.

B.

LIKOVNI PREGLED

DVA RUSKA CRKVENA SLIKARA NOVIJEGA VREMENA. Religiozna crkvena umjetnost kod Rusa je tako stara kao i kršćanstvo. Poznato je, da Rusi uvelike štuju svete slike i ikone kao nijedan drugi narod na svijetu. Kao i ostale crkvene slike na istoku, tako je i ruska crkvena umjetnost oduvijek bila pod utjecajem bizantinske crkvene umjetnosti, te iz toga okvira nije nikada izašla, ali zato je onim ukočenim crtama bizantijskih madona i ikonostasa udahnula živu rusku dušu, duboku pobožnost i onu veličanstvenu melankoliju ruske mistike. Mnogo ih je znanih i neznanih ruskih crkvenih slikara ali mi ćemo se ovdje ukratko osvrnuti samo na dvojicu najistaknutijih ruskih crkvenih slikara novijega doba, i to na V. M. Vasnecova i M. V. Nesterova.

Viktor Mihajlović Vasnecov je rođen 1848. godine u guberniji Vjatka, u sjevernoj Rusiji, a otac mu je bio pravoslavni svećenik. I sami Viktor je svršio duhovno sjemenište u Vjatki, a zatim je učio slikarstvo u petrogradskoj akademiji umjetnosti, a zatim u Parizu. Po povratku iz Francuske nastanio se u Moskvi, gdje je brzo došao na glas zbog svojih neobično svježih slika iz ruske povijesti. Njegove su slike na auktora svrnule opću pažnju, jer otkrivaju veliku snagu izražaja, dubinu, izvornost te visoki zamah koncepcije.

Međutim se Vasnecov najviše proslavio svojim crkvenim slikama u crkvi Sv. Vladimira u Kijevu. Tu golemu crkvu, koja je sagrađena kao veličanstven zavjet ruskog naroda na uspomenu 900-godišnjice pokrštenja Rusa, slikao je Vasnecov punih deset godina (od 1885.-1895.). Skupa sa svojim pomoćnicima naslikao je Vasnecov 4000 četvornih hvati dijelom slikama, a dijelom ornamentima.

Sam je Vasnecov kao ličnost bio duboko religiozan i pobožan. Uvijek se prije slikanja pomolio Bogu, a i za vrijeme slikanja njegove su usne molile, vječito molile, stoga nije nikakvo čudo, da su njegove slike tako produhovljene, da iz svakog poteza kista odiše duboka pobožnost i neki veličanstveni mir. Sam je govorio, da je sa svojim vjerskim slikama »htio darovati Gospodinu Bogu priprostu svijeću... da bi gorila na čast Božju.« Svijeća je ova, nastavlja Vasnecov možda od priprostoga voska, ali darovana od svega srca. I to je živa istina.

U crkvenom slikarstvu Vasnecova opaža se veliki napredak ruskoga slikarstva. Našao je zlatnu sredinu. Zazirao je od krajnjeg slikarskog realizma i talijanske težnje za vanjskom ljepotom, te se razvio u samostalnog ruskog crkvenog i ruskog narodnog umjetnika. Uvijek pri tom ozbiljno nastoji sačuvati okvir bizantijskih crkvenih tradicija, ulijevajući u stare oblike novi duh.

Rusi naročito štuju njegovu golemu Bogorodicu, koja se nalazi u crkvi Sv. Vladimira, a koja je visoka devet metara. Ova slika ima također golemu umjetničku vrijednost. U ikonostasu je naslikao manju Bogorodicu, punu nježne ljepote i tihe pobožnosti. Divna je slika: »Tako je Bog ljubio svijet«. Nije moguće ukratko opisati njegove vjerske slike Boga Oca, Krista, Bogorodice, proroka i svetaca, jer svaka od njih zaslužuje posebnu studiju.

Osobite je vrijednosti njegova slika u crkvi sv. Vladimira, koja prikazuje pokrštenje Rusa. Tu sliku donosimo i u »Luči«. Na slici se vidi u sredini ruski knez sv. Vladimir, koji je naložio narodu, da se mora dati pokrstiti. Narod stupa u rijeku Dnjepar kod Kijeva. Nekojima se na licu čita otpor, a drugima živa vjera. S jedne strane kneza Vladimira nalazi se njegova žena Ana, a s druge pak strane metropolit sa sjajnom pratnjom svećenstva, svetim slikama i pjevačima.

Vasnecov je doživio grozote boljševičke revolucije u Moskvi. Umro je tamo 23. travnja 1926. godine. S velikom je boli promatrao komunističko divljanje, koje je njegovo životno djelo s crkvom sv. Vladimira pretvorilo u bezbožni muzej, i koje je proganjalo crkvu, svećenstvo i narod. U duhu je gledao trpećega Krista s trnovom krunom na glavi, koji živi tajanstveno u crkvi, pa je narisao staračkom rukom svoju posljednju sliku — trpećega Isusa! U ovoj se slici vidi sva duboka bol velikoga slikara. Ovu je sliku pokojni slikar poslao svome sinu, koji je pobjegao iz Rusije i naselio se u Pragu. Ovaj je s velikim poštovanjem primio sliku svoga izmučenoga oca, te je umnožio u nekoliko primjeraka, od kojih je jedan primjerak darovan i Sv. Ocu Papi u znak priznanja njegovom zauzimanju za Ruse.

M. V. Nesterov. Nesterov je pored Vasnecova najznamenitiji ruski crkveni slikar

novijega vremena. Rođen je bio godine 1862. u Ufi od trgovačke porodice. Učio je u Moskvi i u Petrogradu. Nekoliko je vremena živio i u Italiji, gdje je posebno proučavao i zavolio slike fra Angelica da Fiesole, Boticelli-a te drugih slikara 14. vijeka. Kod njih je naučio, kako slikar treba da izrazi dušu, smirenost, molitvu i pobožna čuvstva. U njegovim se slikama ogleda duh one kršćanske ere, kad se u slikarstvu više gledalo na izraz svetih čuvstava, a manje na vanjsku preciznost oblika i tehnike. U slikarskim školama je dobro naučio slikarsku umjetnost i tehniku, ali on navlaš zanemaruje izvanjski oblik, da bi mogao tim bolje izraziti ljupku priprostost i nedužnost svetih duša. To je slikar duše, to je pjesnik, koji najrađe slika one poteze, koje nije moguće naučiti u nijednoj slikarskoj školi, već koji se moraju roditi u pobožnoj pjesničkoj duši.

Zato je sasvim ispravno ustvrdio ruski pisac V. Rozanov, kad je u svojoj studiji o Nesterovu kazao, da Nesterov ima čudnovatu sposobnost da izrazi rusku molitvu: »Umjetnik je iz srca ruskoga čovjeka izvadio molitvu i inkarnirao ju u historijske boje. U njegovim se slikama osjeća poznata Kristova opomena: »Ako ne budete kao djeca, ne ćete doći u kraljevstvo Božje. Poniznost, skromnost, nježnost, nedužnost, pobožnost, lirizam, misticizam to je karakteristična crta Nesterovljevih slika; tjelesa njegovih junaka i svetaca uranjaju u duhovni svijet. To je onaj Božji dah, koji se prikazao proroku ne u gromu i vihoru, već u lakom vjetru, koji ugodno razblažuje umorne ljude. Nesterovu najbolje uspjevaju nježni svetački likovi i prizori. Manje mu uspjevaju krepki muški značajevi. Zato se u njegovim slikama opaža često neka jednoličnost, a koji put jednostrana, pretjerana nježnost i mistika. Ipak njegove su slike uza sve sitne nedostatke, umjetnost prvoga reda.

Slikar se Nesterov u zapadnoj Evropi proslavio po svojoj slici »Sveta Rusija«; to je Rusija, koja u tihoj, poniznoj molitvi, ljubi i moli Krista. Godine 1922. posjetio ga je u Petrogradu boljševički pisac N. Jevreinov. O Nesterovu je napisao, da njegova »Sveta Rusija« spada u prošlost i živi još samo u uspomeni, koja se neće više nikada povratiti. Vjerni su pak Rusi tvrdo uvjereni, da će se Rusija, koja je rodila Nesterova, opet preporoditi i zasjati u žaru »Svete Rusije«.

K. B.

SUVREMENA LIKOVNA UMJETNOST U RUSIJI. Mark Šagal Aleksandar Arhipenko, Kandinskij, Rentulov, Burljuk, Malević, Grigorjev i još neki drugi su vođe današnjih modernih struja u umjetnosti mlade Rusije. Svi njihovi radovi, iako opće moderne tehnike, odišu nečim specifičnim ruskim. Današnja je umjetnost u traženju nečeg novog, savršenijeg i boljeg što prečesto prelazi u traženje tek nečeg osebujnijeg i originalnijeg. Traženje tog novog ide tako daleko, da se u Rusiji nalazi umjetničkih struja čiji zastupnici grade umjetnička djela iz starog gvožđa, pokidanih sanduka, otpadaka papira i krpa koje lijepe na platno ili dasku. To bi trebala da bude nova umjetnost. Neki se od njih odriču svake forme i svakog sredstva izražavanja, kao što su to kod slikanja n. pr boje. Malević je jedan od tipičnih slikara, koji ima svoju vlastitu struju t. zv. »suprematis-mus«, koji nije ništa drugo, nego logični razvitak Kandinskija u potpunu apstraktnost. Ta apstraktnost polazi tako daleko, da on odričuć se svih sredstava, slika bijelo na bijelom, tražeći tako nešto »više«. Kandinskij je začetnik apstraktnoga u slikarstvu. On je uopće jedan od prvih zastupnika nove umjetnosti. On je tražio ono bespredmetno da s tim izrazi bitno. Boje su njegovo polje, njima on izrazuje sve što ima reći. On slika događaje, modele, osjećaje bez forma, samo u bojama. Jedan od njemačkih kritičara Fritz Karphen veli za Kandinskoga po prilici ovo: Njegove težnje treba znati usvajati, da se razumije posebni fluid, koji izlazi iz njegovih slika. Kandinskijeve su slike nova umjetnost, i, ako se za Arhipenka može reći, da je glasnik nove umjetnosti, onda se može reći za Kandinskoga, da je on nova umjetnost.

Mark Šagal, Arhipenko i Kandinskij su tri glavna predstavnika nove ruske umjetnosti.

Oni su bez sumnje stvorili nešto novo, ali ipak ostaje nejasno, da li je to novo prava umjetnost. Svakako ju se ne može zanijekati, iako nam je često nerazumljiva i strana. Promatrajući njihove radove mora se čovjek čuvati samo jednog ne tražiti ničemu objašnjenja. Nova umjetnost stvara iz podsvjesnog, iz unutarnjeg čuvstvenog života umjetnika, kojemu su tehnika i genijalnost samo oruđe i materijal. Današnji pravi umjetnik mora stvarati iz duše slijedeći neki nepoznati imperativ, a logični je slijed toga, da se ti radovi moraju tako i primati. Njihove se slike ne smiju gledati tek okom i hladno prosuđivati (ili bi iznenađeni odakle je ime Šagal moglo postati toliko slavno i zbog čega ga toliko hvale), te slike treba gledati sa svim sjetilima, mi ih moramo osjetiti i doživiti zajedno s umjetnikom. Nažalost treba priznati, da je to prečesto i odviše teško, mnogo mnogo puta skoro nemoguće. Često se rad ovih umjetnika gubi u težnjama za originalnošću, često je to samo artizam koji iskorišćuje sve pa i najmanje mogućnosti simbolizma. Gledajući njihove slike čovjek se sa zapanjenošću mora pitati: Ta zar to može biti nova umjetnost, može li se to uopće smatrati umjetnošću.

Pa i ako je ime Šagal ili koje drugo toliko slavno, i toliko hvaljeno treba reći istinu. Ili te slike imaju širina, koje su za »obične smrtnike« nedokučive, ili pak ostaje druga mogućnost, da ih one uopće nemaju kao što im još i mnogo drugog toga nedostaje.

Dobro može stajati što neki tvrde, da je današnja umjetnost prevrat, revolucija, suprot-

stavljanje, buna, težnja za višim, ali zar da se to očituje u tome, da se slikaju mačke s ljudskom glavom, ljudi koji horizontalno lete preko ulice, čovjek koji visi u zraku ili čovjek koji s obe strane glave ima lice, i bezbroj tih drugih kompozicija bez perspektive, bez reda, bez smisla i bez umjetničke dubine? To priznati umjetnošću se ne može ni s najboljom voljom. I nepojmljivo je, da ima ljudi, kao što je to na pr. Fritz Karpfen, koji veli za Šagala: Njegova umjetnost označuje smjer ne samo za rusku, nego i za cijelu evropsku umjetnost sadašnjosti. Njegovo je djelo jedno od najvećih umjetničkih fenomena sadašnjosti. Karpfen je izdao 1921. prvu knjigu svojih knjiga »Umjetnost sadašnjosti«. U toj prvoj knjizi govori on o ruskoj umjetnosti i izražava se skoro o svima više no pohvalno, samo što kopija slike tih umjetnika stoje u kontradikciji s samom kritikom. Ako se može govoriti pohvalno o kojem od ovih ruskih umjetnika, onda je to Grigorjev, On daje u svojim djelima, pogotovo u crno bijelim crtežima nešto čisto rusko, ne samo u predmetu svojih radova, nego u linijama, obliku, izražaju, bojama i zato su njegovi radovi možda najtipičnija umjetnost današnje umjetnosti u Rusiji. Vrlo dobra je njegova slika: »Rus«. Predstavlja jednog mladog Rusa, čije lice nosi u sebi nešto revolucionarno, nepovjerljivo, grubo i ružno. U crtama se tog lica nalazi ono nešto čisto rusko, što se ne da točno determinirati. Nešto, što u isti mah privlači i odbija i ne da raspoznati što se krije iza tog navoranog lica i smrknutog čela.

Treba reći još nekoliko riječi o Arhipenku. Njegovi su radovi nejednake vrijednosti kao što su i rađeni nejednakom tehnikom. Ima slika, u kojima se čovjek ne snalazi i ne shvaća što ta slika zapravo predstavlja i da slučajno pod njom nema naslova vjerovali bi, pogotovo na reprodukciju da su dvije slike nizane jedna preko druge, kao što nam se čini kad gledamo njegovu sliku: Žena na stolcu.

No ima i drugih slika, crteža, koji u nekoliko linija vrlo spretno i s ukusom prikazuju žensko tijelo. Ima i skulptura koje nijesu bez vrijednosti kao na primjer žena, rađena u terrakoti ili vaze rađene u obliku ljudskog tijela. No unatoč tome ne može se ni Arhipenku priznati drugo, nego da je na putu traženja, da je možda jedan od predglasnika nove umjetnosti. Možda je istina, da mi imamo još odviše mnogo realističnog i empiričkog naziranja u krvi i da se u zadnjoj epohi izgubio na svim poljima smisao za nenaravno i neobično, no sigurno je, da se u nenaravnom, neobičnom i neshvatljivom ne nalazi umjetnost. Sve te nove struje, tatinizam (prozvan tako po Tathinu, umjetnost prodata, strojeva, tvornica koja ne zazire od nikakvog materijala pa bili to i čavli, otpatci, krpe i drugo, koje proglašuje staru umjetnost mrtvom i hoće da stvori nešto sasvim drugo, nego što je to dosad umjetnost bila), suprematizam, imaginizam, tektonski primitivizam, traže još i ne stvaraju ništa veliko dok oni misle, da su našli ono najbolje i dali u svojim radovima bit nove umjetnosti.

Svakako se ne može reći kao što to veli Karpfen, da će ruska umjetnost sadašnjosti u dalekoj budućnosti biti spomen kamen koji će svojom monumentalnom veličinom biti sveto mjesto za sve one, koji vjeruju. G.

GLAZBENI PREGLED

NEKOLIKO RIJEČI O MODESTU PETROVIĆU MUSORGSKOM I NJEGOVIM SUVREMENICIMA.

U spomen 50. godišnjice smrti.

Za glazbenu i literarnu romantiku najizrazitiji je biljeg nastojanje da se nepatvoreni nacionalni elementi, koji imadu uglavnom izrazitu vrijednost tek za narodnost, kojoj pripadaju, uvedu u glazbu i literaturu kao umjetnost. Ova je tendenca u Rusiji došla do naročitog izražaja, gdje se kao prvi istakao Mihajlo Glinka (rođen 1. lipnja 1803. kod Smolenska, umr'o 15. veljače 1857. u Berlinu), koji nije bio zadovoljan s prilikama u domovini, te je god. 1834. pošao na dulji put u inostranstvo. Obje njegove opere »Život za cara« (1836.) i »Ruslan i Ludmila« (1842.) početak su ruske nacionalne glazbeno-scenske, operne, tvorbe. God. 1844. upoznao se Glinka s Berliozom, koji je na Rusa imao vidnoga utjecaja, što se među ostalim opaža na pr. iz ouverture »Jedna noć u Madridu«. Aleksandar Dargomižski (1813. do 1869.) komponirao je opere »Esmeralda« (1839.) i »Rusalka« (1856.), dok je treća »Kameni gost« komponovana po Puškinovom »Don Juanu«, završena tek nakon njegove smrti. Dargomižski pristajao je uz Wagnerove reforme, i to je dokumentirao vlastitim instrumentalnim djelima. U njegovoj se kući sastajahu Mladorusi, među kojima Musorgski, Borodin, Rimski-Korsakov i drugi, koji se oduševljavahu glazbenim idejama i nastojanjima Schumanna, Berlioza, Wagnera i Liszta. Modest Musorgski (1839. do 1881.), na kojeg ću se zbog njegovog ovogodišnjeg jubileja nešto pobliže osvrnuti, izraziti je kompozitor opera, među kojima se nalazi ponos Rusa »Boris Godunov« (1870., negdje stoji 1874.). Aleksandar Borodin (1834. do 1887.) polučio je s operom »Knez Igor« (1890.) iako nešto okasno, ali ipak potpuni i snažni uspjeh. Odlikovao se napose kao instrumentalni komponist (2 simfonije i dr.). Zasebno mjesto »petorice« zauzima Nikolaj Rimski-Korsakov (rođen 21. svibnja 1844. u Tihvinu, umr'o 21. lipnja 1908., u Petrogradu, danas Lenjingradu). Na petrogradskom je konservatoriju bio profesor komponistike, dok opera

»Sadko« simfonija »Antar«, simfonijska pjesan »Šeherezada« i dr. prikazuju Rimskog-Korsakova kao zrelog muzičara. Napokon da napomenem najmlađe Aleksandra Glazunova (»Orijentalna rapsodija« i dr.); Antona Orenski se istakao sa svojim operama i djelima komorne glazbe, a Sergej Rahmaninov orkestralnim i komorno-muzičkim kompozicijama.

*

Kako je teško reći nešto nova i u ovom skučenom prikazu iznijeti nešto svoga, neka posluže riječi Kurta von Wolfura, koji je Musorgskoga prikazao po prilici ovako:

Rodio se 9. ožujka (neki drže 16. ožujka) 1839. u Karevu; dva mu brata umriješe, te je ostao s tri godine starijim bratom Filaretom, koji je Modesta preživio za skoro dvadeset godina. Sa sedam je godina mali Modest svirao omanje Lisztove skladbe, a otac je marljivo nastojao, da se sin valjano muzički izobrazi. U drugoj polovini 1849. god. putuje otac s oba sina u Petrograd, gdje je Modesta upisao u gimnaziju. Bio je veoma talentiran, dobar učenik, te je za dvije godine naučio njemački i latinski, a odprije je znao ruski i francuski. Nakon dvogodišnjega polaženja u gimnaziju, Musorgski se upisao u vojnu akademiju, gdje je ostao četiri godine i za to je vrijeme učio klavir kod Antona Herkea. Otac mu je umr'o god. 1853., a tri godine kasnije apsolvirao je Modest vojnu školu i bio primljen u Preobraženski pukovniju. U bolnici se upoznao također s uvaženim komponistima Dargomižskim, Cuiom, Balakirevom i Aleksandrom Borodinom, kojih je vođa bio Balakirev, no on je, unatoč upravo fenomenalnom pamćenju i sposobnosti improviziranja, slabo bio upućen u nauku u harmoniji i kontrapunktu, te je držao da to ni drugima nije potrebno. Od takvoga utjecaja trpio je Musorgski. Na sastancima spomenutih muzičara, gdje se veći dio vremena provodio u muziciranju, istakao se Modest kao univerzalan umjetnik: komik, deklamator, pijanista, glumac i pjevač. Nakon trogodišnjeg boravka u Preobraženskoj pukovniji bi premješten u Petrograd, no već god. 1859. napušta vojsku.

Vojnički je život bliz alkoholu, a kako je bio slaba zdravlja, alkohol mu je vidno škodio. U Petrogradu je nakon istupa iz vojske živio s majkom i bratom, tražio je nove prijatelje. Balakirev se ljutio, korio ga »s nevjere«, no Musorgski je slabo mario — njegov je duševni život tako nalagao, a on se nije mogao oduprijeti. Nakon bezbrige za dnevni život nadolazi briga za nj, jer je izgubio imetak, od kojega je živio. Bio je prisiljen primiti se službe. S Balakirevom, Rimski-Korsakovim, Cuiom i Borodinom sačinjava moćnu petoricu (god. 1865.) no komponira malo, a kad mu je iste godine umrla majka, koju je jako volio, udarac je bio težak i bolan. Musorgski zamišlja i skicira sve svoje opere, stanuje kod prijatelja Opočinjina, jer je imanje krivnjom brata Filareta posvema izgubljeno Kod Opočinjina je stvorio svoje remek-djelo »Borisa Godunova«. Tri je godine živio kod prijatelja. Opočinjinova ga sestra potajice ljubila. Modesta nagovarahu, neka se ženi, no on je odgovorio: »Ako budete jednoć čitali u novinama da sam si prostrijelio glavu ili da sam se objesio, onda znajte, da je dan prije toga bila moja — svadba.« »Borisa Godunova« je svršio god. 1870. nakon naporna rada. Carska opera odbija izvedbu iz smiješnih motiva, da imade premalo ženskih uloga. Krasan primjer drugovanja pružio je Musorgski živeći u jednoj sobi s Rimskim-Korsakovim. Svaki je od njih dvojice radio svoje djelo; jedan je instrumentirao, drugi je komponirao uz klavir. Musorgski komponira »Hovanščinu«. God. 1873. uz jedan čin Wagnerovog »Lohengrina« izvode se u carskoj operi pod dirigovanjem Čeha Nepravnika tri scene iz »Borisa Godunova«; uspjeh je bio spontan. U međuvremenu je napisao krasne dječje pjesme i »Slike s jedne izložbe«. »Boris Godunov« je mnogo puta bio izveden s velikim uspjehom, no neprijatelji Musorgskoga se pobrinuše, da uspjeh zataškaju, a najveći ruski komponista uživa s novim prijateljem Naumovom alkohol bančeći noći u gostionici; najveći bi mu tada bio užitak, ako je koji gost, pa i konobar, zapjevao koju ariju iz »Borisa Godunova«. God. 1880. nakon triumfalne turneje po južnoj Rusiji s pjevačicom Leonovom napušta namještenje i sada ga nalaze najteže materijalne nevolje. Osjeća zadnje časove i grozničavo dovršava »Hovanščinu«. S Leonovom otvara glazbenu školu, no uspjeh (materijalni) nije bio potpun. Kako je živio neka nam svjedoči ova sličica: na jednom dobrotvornom koncertu (za takve je bio predestiniran) trebao je pratiti pjevača Ravellija, no kako je Musorgski bio pijan, nije se mogla održati niti jedna proba. I na dan je koncerta bio pijan, no ipak su ga doveli u dvoranu, gdje je unatoč jadnom stanju besprijekorno pratio na klaviru, štoviše na nekim mjestima pratnju i preudesio na bolje.

Tijelo mu je uslijed alkohola jako oslabilo; jedne ga večeri, kada se zbog materijalnih teškoća uzrujao, udarila kap; brzo ga prevezoše u bolnicu. Tu su ga njegovali, no sve uzalud. Posjetio ga je i brat Filaret, dao mu nešto novaca, za koje je Musorgski kupio rakije i napio se do besvijesti. Smrt se sve više navlači na tijelo velikoga Rusa; dolazi slikar Rjepin i portretira ga. Razbašurena kosa, divlji neodređeni pogled, prozirna duga brada, razgaljena prsa zaogrnuta u rusku košulju odaju sliku čovjeka patnika Dojučerašnji protivnici pletu vijenac za njegov odar, Rjepin kupi novac za nadgrobni spomenik, a Rimski-Korsakov će naslijediti rukopis i nedovršeno dovršiti. Na dan 16. ožujka 1881. posljednji je put zaokružio pogledom po jednostavnoj sobi vojničke bolnice, dva put glasno zavikao, uzdahnuo i pao nauznak. Bilo je pet sati ujutro kada mu dva bolnička vojnika zaklopiše oči. Z. D.

KAZALIŠTE I UMJETNOST

TRI MUZIČKA NOVITETA. *A. Boito »Mefistofele«.* — *P. Konjović »Koštana«.* Nakon što se Gounodov »Faust« stalno nalazi na repertoaru, gotovo sigurno možemo reći, svih boljih i najboljih opernih kazališta svijeta, Boito je nasuprot melodioznoj muzici Francuza suprotstavio glazbu, koja u sebi nosi mnogo izrazitih elemenata bayreutskoga velikana, reformatora Richarda Wagnera. Koja je muzika bolja, teško je reći, no ne ćemo učiniti krivo, ako utvrdimo, da je Gounod dao glazbu pristupačniju i širem krugu ljubitelja opere, njegova je glazba dopadnija, lakša, ljupkija, no uvijek zato bez sumnje vrijedna i to trajno vrijedna. Boito je međutim htio svojom glazbom biti bliže Goetheu i misteriji njegove fabule, Boito je napisao ozbiljnu, uzvišenu muziku, koja već svojim vanjskim efektima i zamršenošću, koja nas sili na razmišljanje i traženje veze između glazbe dramsko-scenske radnje, jer ta veza postoji i njoj je posvećena naročita pažnja, uznosi i pokreće našu unutrašnjost. Dok je Gounod uzeo za dramsku radnju proširenu epizodu o Margareti, Boito je obradio cijelu fabulu, stavio u početak prolog, koji je sa scenama u vrtiću i u tamnici, te naročito efektnom završnom scenom najuspjeliji, i dao nam jednu zaokruženu snažnu cjelinu. Da jedno ovakvo solidno djelo, i obzirom na dramski problem i obzirom na snažnu muziku, mora požnjeti zasluženi uspjeh, razumljivo je. Ni pojedina slabije uspjela mjesta, a tih iskreno govoreći imade nekoliko, ne znače naročito umanjenje neosporne vrijednosti. Glavne uloge pjevali su gđe Nožinić i Vilfan-Kunc te gg. Šimenc i Grif (u alternaciji g. Križaj). Napose nam valja priznati veliku pjevačku i uopće glazbenu kulturu gđe Nožinić, koja s ulogom Margarete bilježi jedan od najvećih svojih uspjeha uopće, ona se ovdje kvalificirala kao bez sumnje naša najinteligentnija operna pjevačica s izraženom glumom, frazom i osjećajem one uloge koju glumi i muzike koju pjeva. Inscenacija vrlo dobra: originalna i svježa, što služi našem kazalištu na čast. Dirigirao je g. Baranović spremno i dobro.

Druga praizvedba jedne domaće opere ove sezone (nakon Širola-Deželićeve »Citara i bubanj«) bila je 16. travnja narodna opera g. Petra Konjovića »Koštana«, kojoj je dramski zapletaj izrađen po istoimenoj kazališnoj igri Bore Stankovića. Svakako je g. Konjović, koji je inače naš, kako u domovini tako i u inozemstvu, priznati kompozitor, mnogo doprinjeo upoznavanju naše nacionalne i glazbe i običaja i nošnje i podosta drugog, čega sve u »Koštani« nalazimo u izobilju, no ipak imade pojedinosti, koje su istina u današnje vrijeme suvremene, ali koje ipak ne mogu dati operu onakvu, kakva bi bila da recimo imade malo više melodike uz pripovijedanje glumaca. Za operu pjevači premalo pjevaju (tek Koštana je u svom elementu), a glazba je dosta monotona što je čudno, kada se znade, da je naša narodna pjesma (tu ne mislim Gedicht nego Lied) itekako melodiozna, a iz te narodne pjesme skoro svi naši komponisti najviše crpu, pa tako i g. Konjović. Uza sve valja priznati, da je g. Konjović s ovim svojim djelom lijepo uspio i stekao priznanja.

Koštana je ciganka, koja svojom pjesmom zanosi cijelo selo, osobito muškarce, te je u gđi Misiti našla prilično adekvatnu pjevačicu. Svakako je gđa Misita za takve uloge u našem kazališnom ansamblu jedina, premda glasovno kao o p e r n a pjevačica ne može potpuno zadovoljiti. Gosp. Bukšeg je ovaj puta bio slabiji no inače, g. Križaj vrlo dobar, g. Mirković iznio je originalni dobro shvaćeni tip balkanskog predsjednika općine, dok je g. Vičar glumački dobar, glasovno slabiji. Djelo je uvježbao i dirigirao g. Baranović spremno, pjevalo se ekavski, posjet osrednji. Na svršetku valja napomenuti, da je »Koštana« primljena na izvedbu (ove sezone) u beogradskom ljubljanskom kazalištu.

U opereti je najnovija senzacija Benatzkoga revue-opereta »Tri mušketira«, no kako su dosada za sva prikazivanja ulaznice bile gotovo razgrabljene, to naše uredništvo još nije »došlo na red«, te ćemo se na mušketire osvrnuti drugom zgodom.

*

Gospoda od zagrebačke operete obdariše nas opereticom (ili muzičkom k o m e d i j o m — to bi barem trebalo biti !) Benatzkoga »Moja sestra i ja«. Francuskoga je podrijetla (napisali komediografi Verneuil i Berr), a jer je glazba popularnoga Benatzkoga, koji je zacijelo pošao na utrku za novcem, bila je valjda obveza nakon senzacije broj 1 u obliku »Tri mušketira« servirati nam i ovu posvema bezvrijednu i neefektnu stvarčicu, koja je slično prošla i u izvedbi. Srž radnje trebala bi biti skromnost »njega« prema »njoj«, koja je princesa, a on je voli vidjeti kao prodavačicu cipela, no ipak pristaje ljubavi za volju, da ostane princesa — to je eto ta famozna komediografska radnja. Finalni poljubac ne manjka, jer i to je jedan efekat, ali danas već posvema izlizani. Imade nekoliko uspjelih šlagera. Naši su se glumci i operetni pjevači organizirali da kazališnoj blagajni za volju što uspjelije iznesu ovu muzičku komediju. Uspio je tek g. Cilić i njemu bi sva tri autora trebala reći: »Hvala !«, jer da nije bilo briljantne komike g. Cilića, krah bi bio upravo katastrofalan.

G. Binički je iznio nekoliko lascivnih »viceva« želeći usrećiti malobrojnu i neraspoloženu publiku (premijera !), gđa Dubajić je i plesala u »unterklajdu«, a svi su zajedno pjevali, radije kažimo: modulirano govorili. Glavni su akteri

bili gđa Popović-Mosinger i g. Majhenić. Za operetu imadu oboje tek figuru i donekle glumu, glas je za — dramu. Gđu Popović-Mosinger se u mnogim glasovnim položajima uopće ne čuje, a g. Majhenića možemo čuti tek kad orkestar svira pianisimo. Valja pogledati operetne pjevače i pjevačice u drugim gradovima, recimo u Beču (na pr. Hans H. Bollmanna, Anny Coty i dr., a i Margarete Slezak se sjećamo), pa ih uporediti s našima. Tada će nam, vjerujte, biti jaz očit; on nije malen.

Dirigirao je g. Vaić početnički. Inscenacija uvjerljiva. Prikazivanje je bilo u Malom kazalištu u Frankopanskoj ulici, gdje je akustika vrlo dobra. Ukratko: »Svadbena noć« u drugom pokvarenom izdanju. ZLATKO DUJMOVIĆ.

NJEMAČKO OPERNO GOSTOVANJE *Wolfgang A. Mozart: »Die Entführung aus dem Serail« i »Cosi fan tutte«.* Oko jednostavnih fabula spleo se niz epizoda, minuciozno izdjelanih po autorima i gotovo savršeno izvođenih po odličnim njemačkim gostima. Nakon što je proteklo gotovo stopedeset godina od prve izvedbe ovih opera, oba su djela ostala svježa, zanimljiva, vrijedna i dopadna, premda su, kako rekoh, radnje jednostavne, a glazba isto tako pisana u stilu Mozarta, koji nije poznavao mnoge instrumente, kojih danas imade u svakom opernom orkestru, a koji uzdižu vrijednost muzici (tj. to bi barem trebali). Konačno kako ove opere tako i cjelokupno Mozartovo stvaranje priznato je ne jednoć, te je zaista suvišno ta priznanja ovdje napose isticati.

U ponedjeljak 20. travnja čuli smo »Die Entführung aus dem Serail« (igra s pjevanjem — Singspiel — u tri čina, glazba Mozarta, libreto Ch. F. Bretznera u preradbi Gottlieba Stephanie, proizvedba 16. lipnja 1782. u Beču), a 22. travnja »Cosi fan tutte« (igra s pjevanjem — Singspiel — u dva čina, glazba Mozarta, libreto po Abbateu de Ponte, praizvedba 26. siječnja 1790. u Beču).

Svakako je prva predstava bila i zanimljivija a i bolja, (druge možda radnja suviše razvučena), napose što se tiče slavnoga g. Karla Norberta, bas-bufa Državne opere u Beču. G. Norbert je prvoga dana zagrebačkoj publici, tada mnogo malobrojnijoj no drugoga puta, pružio takav dotjeran pjev i uvjerljivu igru, što se tako često, gotovo nikada, ne čuje i ne vidi na pozornici hrvatske Opere. Ovaj bečki pjevač je umjetnik visoke kulture, prožet čistom umjetnošću, koju on ne glumi, nego proživljava i spontano osjeća. Na predstavi »Cosi fan tutte« nesamo da je uloga g. Norberta (naročito što se pjeva tiče) bila mnogo neznatnija, nego je te večeri bio nahlađen, promuklost se usprkos majstorskom ušutkavanju s njegove strane očito zapažala, no baš to je razlog (jer je i te večeri g. Norbert svoju ulogu s uspjehom dokončao), koji nas sili po prvoj predstavi ocjeniti g. Norberta onakvog, kakav on kao zrio pjevač i glumac uistinu jest; druga je predstava tek dokaz rutine, solidnosti i ponovno svjedočanstvo mišljenju odprije stečenom. Komorni pjevač g. Max Hirzel, član Državne opere u Dresdenu, je pjevač sa solidnom školom, bez aspiracija na svjetski glas, ali s umjesnim izgledima na razvoj i puni uspjeh. Gg. Guttmann (Gradska opera, Berlin) i Laufkötter (Državna opera, Berlin) izveli su svoje manje, ali zato isto tako važne uloge sa svake strane na potpuno zadovoljstvo. Dame zauzimaju zasebno mjesto. Sve četiri (gđe Perras, Frind, Forbach i Pfahl) izjednačenih su glasovnih sposobnosti zamjerne umjetničke vrijednosti, svaka prvakinja u svojoj, da tako kažem, struci, a sve — to valja napose naglasiti — posjeduju zvonke i svježe glasove, ugodna timbra, izjednačene u visokim kao i u niskim registrima. Dužnost nam je naglasiti precizno izvedenu i čisto intoniranu koloraturu gđe Perras, koja je rodom Grkinja, te ljupkost, prpošnu naivnost, koja ne prelazi u operetno-kabaretnu blezgavost i umišljenost, naravnu glumu uz vrlo dobar glas gđice Anny Frind. Zaista za mnoge uloge repertoara naše opere, pa i operete, trebali bi ovako sposobnu interpretkinju. Ukratko: njemački su gosti ugodno iznenadili. To je i publika priznala, jer nakon prve do više od jedne trećine nerasprodane predstave, druga je bila skoro posvema rasprodana; naime ovaj put je došla publika, koja se obavijestila, da su kvalitete gostiju zaista prvorazredne. Ako je ta bojazan bila zbog štednje, jer valja priznati, da su se Zagrepčani već nekoliko puta s gostovanjima pod zvučnim reklamama grdno razočarali, onda je takav postupak zaista pohvalan.

Ovaj bi kratak referat bio nepotpun, kada ne bismo napomenuli dirigenta g. Maxa Reitera iz Berlina. Ovaj nam je mladi veoma spremni dirigent rijetkih sposobnosti poznat s koncerata Zagrebačke filharmonije, kojoj je dirigirao, kada je pratila slavnoga guslača Josepha Szigetija, a i prošle nas je godine posjetio g. Reiter također s guslačem velikog imena prof. Fleschom. G. Reiter je s nekoliko proba naš orkestar pomladio, dao mu poleta i svježine, što je sve tako potrebno naročito kod Mozartove muzike. Tempo je bio idealan, veza orkestra s pjevačima isto takva, a vrhunac užitka bili su pjevački kvarteti, kvinteti itd., kojima Mozartova scenska djela naročito obiluju. Tu je g. Reiter pokazao svoju sigurnost i zrelo, upravo zavidno, muzičko shvaćanje. Zborovi (orkestar i zbor je bio od našega kazališta) su bili u stilu, pokoravali su se željama ljudi, koji se »razumiju u posao«. Obje ove izvedbe uspješno je režirao po intencijama g. dra Kurta Singera, intendanta berlinske Gradske opere g. Karl Holy, nadredatelj berlinske Državne opere.

Resumé: jedno gostovanje rijetko izrazitih umjetničkih kvaliteta, jedno dostojno sjećanje na ovogodišnji Mozartov jubilej, gdje su Njemci pokazali, kako iskreno cijene svoje velikane.

ZLATKO DUJMOVIĆ.

ĐAČKI SVIJET

OVOGODIŠNJI FERIJALNI TEČAJ HRVATSKOG KATOLIČKOG NARODNOG ĐAŠTVA. Na svim posljednjim sjednicama J. K. Đ. Lige raspravlja se o ovogodišnjem ferijalnom tečaju našega đaštva. Već je uglavnom i skiciran program, koji će se objelodaniti u našoj katoličkoj štampi i u narednom dvobroju »Luči«. Ne treba ovdje isticati od kolike su važnosti za nas ovakvi tečajevi, jer smo svi, koji smo dosad učestvovali na ferijalnim tečajevima, svijesni onih blagodati, koje smo crpili iz onog niza predavanja, odluka i zacrtanih smjernica za rad preko cijele jedne školske godine. Đački ferijalni tečajevi znače instancu, pred kojom se referira o radu i uspjesima kroz prošlu školsku godinu, kako su se praktički provele u život odluke i smjernice, koje su dane na prijašnjem tečaju, te da se na temelju iskustva stvore novi zaključci, zacrtaju nove smjernice. Uz korisno je vezano i ugodno, jer će se ovaj ferijalni tečaj održati u Dalmaciji, po svoj prilici na jednom krasnom dalmatinskom otoku, gdje će učesnici imati prilike, da provedu nekoliko dana ljetovanja i ugodnih drugarskih časova, koji se ne će zaboraviti nikada u životu.

Čim se svladaju neke tehničke poteškoće, odbor će Lige u sporazumu sa Savezom Podmlatka Apostolata Sv. Ćirila i Metodija javiti učesnicima sve uvjete, program tečaja, program putovanja i izleta. Naravno, da će se odbor pobrinuti za obični popust učenicima tečaja na parobrodima i željeznicama. Ovo nekoliko riječi neka bude odgovor svima onima, koji su u pismima zatražili od odbora Lige, Saveza Podmlatka Apostolata Sv. Ćirila i Metodija ili od uredništva »Luči« informacije o tečaju. Neka napokon bude i pobuda mladim drugovima širom hrvatskih pokrajina, da već sada misle na tečaj, i da se u što većem broju u mjesecu srpnju sakupimo na našem plavom i sunčanom Jadranskom moru.

BORBA MEĐU SOVJETSKIM STUDENTSTVOM. Studentska omladina u Rusiji je uvijek bila vrlo aktivna. Ta aktivnost je dolazila do izražaja već za vrijeme carskog režima u revolucionarnoj borbi, isto kao i za vrijeme rata i eri pretvaranja visokih škola u komunističke. Pritiskom komunizma je aktivnost ruskih studenata donekle popustila, ali nije nestala. O tome svjedoče izvještaji, koji prodiru u sovjetsku štampu s visokih škola. Među omladinom s vremena na vrijeme niče opoziciono raspoloženje, osnivaju se zavjereničke grupe i uprkos svima smetnjama održavaju se sastanci kružoka, na kojima se pretresaju sva interesantna privredna i politička pitanja.

Sovjetska vlada se trudi svim silama da, koliko je moguće, organizuje kontrolu nad raspoloženjem studentske omladine. U tu svrhu se na visokim školama osnivaju komunističke ćelije, koje su u stvari kao neka unutrašnja komunistička policija.

Komunističke ćelije pažljivo prate raspoloženje među studentima, jer po riječima moskovske »Pravde« klasni neprijatelj u želji da dezorganizuje i potkopa pripremu boljševičkih stručnjaka pokušava da među studentima izazove trvenja i potpirivanjem šovinističkih osjećaja. »Pravda« konstatuje, da »sličnim neprijateljskim uticajima podležu i pojedini studenti komunisti«.

Tako je na primjer u Tomsku u Sibiru u »Institutu crnih metala« komunistička policija nedavno otkrila »grupu komunista, koji su podlegli idejnom rastrojstvu«. Članovi te grupe su bili Mihin, Volohov, Buharin, Hohlov i dr. Ideolog i vođa grupe je bio Mihin, koji je zastupao tezu, da je »inteligencija kostur komunističke stranke i socijalističke izgradnje, a radnički stalež je izvor skretanja na desno«.

Staljinove pristalice su tu tezu proglasile za rebelanstvo i poduzeli su sve mjere, da se likvidira Mihinova grupa, koja je proglašena za kontrarevolucionarnu. Svi članovi grupe su isključeni iz komunističke stranke i čekaju ih i dalje represalije.

»Pravda« javlja, da je na moskovskom Državnom sveučilištu ostalo nekoliko bivših trockista, kao i znatna grupa »oportunista«, kojima je sada objavljen rat na život i smrt.

Na taj način se u život visokih škola u SSSR stalno uvlači elemenat političke borbe, čime se sovjetski studenti oštro razlikuju od zapadnoevropske studentske omladine, koja se više brine za studije (a djelomice i za sport) nego za političke pitanja.

JUGOSLAVENSKO KATOLIČKO AKADEMSKO DRUŠTVO SV. ĆIRILA I METODIJA U BEOGRADU održalo je u nedjelju 15. pr. mjeseca svoju glavnu skupštinu, kojoj su osim članova prisustvovali seniori dr A. Juretić i dr S. Selgrad, a počastio ih je svojom posjetom društveni prijatelj, beogradski župnik gosp. dr Vagner. Predsjednik je otvorio skupštinu sa slijedećim dnevnim redom: *a)* Čitanje zapisnika prošle glavne skupštine; *b)* Izvještaj uprave i delegata; *c)* Primanje novih članova; *d)* Biranje nove uprave; *c)* Eventualije.

Prije prijelaza na dnevni red, poslan je pozdravni brzojav hrvatskom metropoliti dru Baueru, u kojem se zahvaljuje za njegovo zauzimanje za naše sunarodnjake u Istri. Iz izvještaja uprave vidi se, da je društvo radilo ovog semestra kao rijetko dosada. Držalo je osam redovitih sjednica na kojima su seniori držali vrlo interesantna predavanja. Društvo je priredilo dvije familijarne zabave: »Seniorsko veče« i »Brucoško veče«, koje su vrlo dobro uspjele. Priređeno je i nekoliko javnih predavanja, koji su uspjeli preko očekivanja.

Sa zadovoljstvom je primljen izvještaj delegata organizacija našeg podmlatka, jer se odatle zaključilo, da i naš podmladak s mnogo volje i mara radi na katoličkoj ideji, a to dokazuje broj njihovih sastanaka i akademija koje su priredili. Zatim je bilo primanje novih članova. Društvo sada broji šest novih članova i 5 gostiju. Potom je dan apsolutorij staroj i prešlo se na biranje nove uprave. Za predsjednika izabran je: Š. Kordić (stud. med.), za potpredsjednika: A. Hribovšek (stud. med.), za tajnika: D. Foretić (stud. phil.), blagajnik: A. Glavina (stud. iur.), knjižničar: L. Beriša (stud. phil.), revizori: V. Boic (stud. iur.) i A. Sesar (stud. phil.). Kao delegati za mušku organizaciju podmlatka izabrani su: A. Sesar i J. Savić (stud. phil.), a za delegata kod ženske organizacije podmlatka gđica M. Širer (stud. phil:). Za duhovnog vođu ostao je i nadalje prof. o. Petar Vlašić.

U eventualijama govorilo se o tom, da se priredi o Uskrsu jedan izlet u Južnu Srbiju u svrhu upoznavanja tamošnjih prilika. Odboru je stavljeno u dužnost, da organizuje taj izlet. Zatim se još raspravljalo o nekim društvenim stvarima, a sve za boljitak i napredak društva.

RAD ZBORA DUHOVNE MLADEŽI ZAGREBAČKE U PROŠLOJ GODINI. Velika je dobrobit i korist za svaku organizaciju, da joj drže predavanja vanjski predavači. No još je bolje, i to upravo najbolje odgovara našim đačkim i studentskim organizacijama, da rade što više sami članovi.

Ovu činjenicu imao je neprestano pred očima naš vrli pretsjednik. Kroz cijelu je godinu zaposlivao samo Zborove sile. Ako prolistamo zapisnike Zborovih sijela, vidimo, da su predavanjima zastupani jedino članovi. Predavanja su bila na potpunoj visini.

Zbor ima filozofsko-apologetsku, narodno-obrambenu i sociološku sekciju. Ova zadnja pokazala se ove godine jako agilnom. Na sastancima su joj nastupali članovi, ali je ona pozvala i dra R. Horvata koji je predavao o ilirskom pokretu i o našim srednjevjekovnim gradovima. Osobito je ono prvo pobudilo veliku pažnju među nama. To je i razumljivo. Ta Stoos, Kundek i toliki drugi Ilirci bili su Zboraši!. A i sam se Gaj rado svraćao i često boravio među mladim bogoslovima.

Sam Zbor održao je 18 odborskih i 6 redovitih sijela. Na odborskim sijelima rješavala su se sva moguća društvena pitanja.

Redovita sijela bila su uvijek tako priređivana, da je bilo spojeno utile et dulce. Obično jedno predavanje, a iza toga kakav glazbeni komad. Obrađivana su bila savremena pitanja. (Komunizam, što je i što donosi, moral dviju klasa Mirka Kusa Nikolajeva, znanje i vjerovanje, Kultura tijela, Svećenik i skautizam i t. d.).

Nova je pojava u Zboru Narodno-obrambena sekcija. Osnovali smo je na prošloj glavnoj skupštini. Svrha je sekcije, da štampom pomaže naše manjine, i da pobudi u članovima što veći smisao za naše ljude izvan domovine. Sekcija dobro radi. Dosada je priredila par vrlo uspjelih sastanaka. Predavanja su bila: Čovječanstvo i mir, Njemačke manjine kod nas.

Odbor Zbora uložio je mnogo truda oko izdanja Proljetnih oluja od Tihomira Totha. O toj knjizi je već pisano u našoj »Luči«. Rasprodaja je uspješna. I ovdje preporučujemo svim drugovima, da si nabave što prije taj novi vaedemecum.

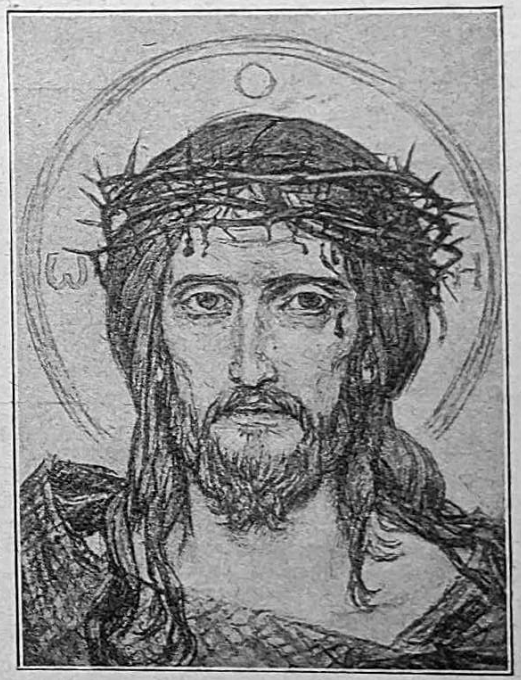

VASNECOVA POSLJEDNJA SLIKA: ISPAĆENI KRIST

Glavna skupština održana je 24. ožujka o. god. Kako je rad u Zboru i inače živ, to je jasno, da je bila i glavna skupština vanredno burna. Bile su tri liste Prošla je druga narodna, koja je složena ovako: predsjednik: Josip Prežigalo, podpredsjednik: Baltazar Ban, tajnik I.: Martin Križanović, tajnik II.: M. Jančić. Blagajnik i trgovac: S. Prizl, knjižničar: P. Mušak, čitaoničar: N. Lenner, povjerenik za listove: E. Apler, revizor I.: J. Salač, revizor II.: J. Burić, časni sudac: J. Junger.

Na novom je dakle odboru, da pokaže, da je dorastao vodstvu ovako jakoga i renomiranoga hrvatskog književnog društva.

SREDNJOŠKOLSKI LISTOVI

»NAPOR«, *list družine sv. Ćirila i Metodija.* Beograd, broj 1. i 2., godina I. Urednik Anto Z. Turina. — Kad sam ovaj list primio u ruke upravo sam ostao iznenađen nad članom nove ćirilometodske đačke družine u Beogradu, koja, osnovana u septembru prošle godine, pokazuje mnogo vitalnosti i poduzetnosti. Ova je organizacija dosad priredila nekoliko javnih nastupa, a sada eto nastupa pred najširu publiku štampanim »Naporom«. Već u prvom broju ova odvažna i simpatična đačka skupina u ovom listu javno ispovijeda: »Mi nismo bez ideala. Naše duše gore od ideala silnih vječitih — od ideala vjerskih, narodnih i socijalnih. Bog, narod, socijalna pravda — predstavljaju skup naših ideala!. (G. »Naši ideali«. Napor. Br. 1. Godina I). Drugovi ne zaboravljaju ni u »Naporu«, da su u jednoj sredini, koja pretežnom većinom nije katolička, oni su svijesni toga, pa kažu već kroz uvodnik poduzetnog mladog urednika Ante Z. Turine: »Smatramo svojom vjerskom i nacionalnom dužnošću raditi u duhu ćirilometodskih ideja na zbliženju nacionalno i vjerski razjedinjene braće.« Svijesni svoje velike uloge drugovi stoje potpuno u sjeni, bolje u svijetlu veličanstvene ćirilometodske ideje, koja gleda nekoliko vjekova unaprijed. Ipak se oni bave i beletristikom, te se već nagoviješta i nekoliko simpatičnih talenata kao sam urednik Turina (Jedan događaj), Mladen Franičević (Memoriae, Majka, Mladost u formi kratkih sentencioznih pjesmica u prozi više refleksivne naravi, zatim pripovijest sa socijalnom notom »Nosač Jovo«). Opaža se tu mnogo životne radosti i akcije (»Izlet na Velebit« od Ratka Vlatkovića), a i nekoliko ozbiljnih crtica »Iz ratnog života« od Josipa Simončića.

Simpatični je člančić Miroslava Šketla »O socijalizmu«, gdje ispravno konstatira: »doklegod čovjek bude rob kapitala, ne će biti nikakvog pravog napretka — jer on služi mašinama a ne mašine njemu.«

Drugi je broj nešto ograničeniji, ali je zato i interesantniji, jer već donosi »Listak«, što čini list mnogo zanimljivijim. I ovdje uglavnom surađuje urednik i M. Franičević, dok su interesantni prilozi »S izleta na Čaven« od Birse Ervina, te »Pastirski život« od Bandića M. Andrije. Ostali su suradnici E. A. Sukdolak i G. U »Listku« doznajemo, da ženska skupina Apostolata Sv. Ćirila i Metodija izdaje svoj list »Ljubice«, te bi vrlo lijepo bilo, kad bi nam i one poslali svoj list na ogled.

Još jednom ističem veliku važnost ovog, naoko neznatnog pokreta, koji ima duboki smisao i veliku budućnost. Treba sa svim mogućim žrtvama podupriječi ovu omladinu, koja s puno ideala za rad nastupa. S puno nada treba pozdraviti list i omladinu koja ima ovu zadaću: »U Beogradu, na raskrsnici vjera i kulture, u gradu gdje materijalističko mišljenje sve jače izbija, gdje se indiferentizam hvali, gdje tolika mladež dobiva svoju duševnu formaciju, prema kojoj bi docnije i sav narod imao da udesi svoje mišljenje i osjećanje — tu mi hoćemo da razvijemo barjak s napisom Bog, narod i socijalna pravda na jednoj strani, i na drugoj strani: za kršćanski preporod i bratsko zbliženje katolika i pravoslavaca u duhu ćirilo-metodskih ideja.« J. J.

»CVIJET«, GODINA XI. Ove je godine list visočkih đaka »Cvijet« izašao na površinu kao skoro jedini naš srednjoškolski list. List je dotjeran u svakom, a osobito u tehničkom pogledu, dakako uzevši pri tom u obzir, da se ovdje radi o jednom srednjoškolskom listu, kojemu su suradnici, urednici i slagari sami srednjoškolci.

Drago mi je konstatirati, da je »Cvijet« u člancima vrlo dobar, zapravo i previše dobar obzirom na dobu onih, koji ih pišu i na list, koji ih donosi. To je »Luč« više puta konstatirala. Tretiraju se tu suvremeni i vrlo aktuelni problemi (kapitalizam i radništvo, uzroci propadanja sela), a osobito oni koji nas, kao katolike zanimaju (svetac svijeta, faktori kod uzgoja, smisao našeg organiziranja). U ovom smjeru dat će »Cvijet« nekoliko dobrih člankopisaca, samo ako ovi nastave dalje sa studijem kao i dosada. Feuilleton nije baš bio obilan, ali »Cvijet« je i tu dao nekoliko ozbiljnih pokušaja recenzije i prigodnih, lako pisanih članaka feljtonske naravi, koji se ugodno čitaju (Martić kao radnik, Luka Botić, ocjene Tothove i Sudetine knjige). Nekada je »Cvijet« imao obilnu rubriku iz naroda, u koju su sakupljali narodno blago, ovoga je puta ta rubrika bila nažalost vrlo škrta, a to je za list velika šteta, jer baš ova rubrika davala je »Cvijetu« veću vrijednost, nego što bi mogla pripadati jednom srednjoškolskom listu uopće. Ali nadamo se, da će drugovi preko narednih školskih praznika biti u tom pogledu revniji i sakupiti što je moguće više neobjavljenih narodnih pjesama i priča. Što se tiče beletristike u poeziji i prozi, kojoj je najveći dio »Cvijeta« i ove godine posvećen, opaža se i u tom ove godine neki napredak. Tu je već fra Domagoj Šimić s izvjesnim predznacima pučkog pripovjedača, koji se sve bolje razvija. U drugom svesku »Cvijeta« neobično su svježi bili fragmenti iz naroda čisto folklorističke naravi »Crtice iz Završja« od Božidara Krola, koji pokazuju, da će od njega biti nešto. Poezija je najslabija od svih vrsta rada, koji je zastupan u »Cvijetu«. »Čardak« Domagoja Šimića pisan je s kratkim rečenicama i odsječenim stilom, što kod njega nije bio dosad običaj, a i uopće je taj način pisanja izašao iz mode. Vedra je stvarčica M. Odića »Moja mačka«.

Visočani su pokazali dosad najviše kičme i ustrajnosti. Samo naprijed, a mnoge bi naše đačke skupine mogle od njih štošta naučiti.

— ILE. —

IZ UPRAVE „LUČI"

BILANCA »LUČI«. Već smo se nekoliko puta u ovoj školskoj godini gorko potužili na teško financijalno stanje »Luči« i molili pretplatnike, da izvrše prema listu svoju dužnost, ali su sve naše molbe ostale posve uzaludne. Na pretplati je za ovu čitavu školsku godinu ušlo samo nešto preko 5.000 Din. To su svi dohotci »Luči«. Razumije se samo sobom, da na taj način dug »Luči« i ove godine je narasao tako, da se to više ne može trpjeti. Da se spasi »Luč«, treba brzo učiniti ovo:

1. Svi dužnici neka odmah pošalju novac za isplatu svoga duga.
2. Svi pretplatnici neka odmah pošalju pretplatu za ovu školsku godinu.

Da se ova prva i druga točka može što lakše i brže izvršiti, dobit će ovih dana svi dužnici »Luči« opomene, na kojima će točno biti označena svota, koja se ima isplatiti.

3. Sve organizacije i svi povjerenici neka na svaki način što prije, najkasnije do konca maja, saberu pretplatu i neka je odmah pošalju na Upravu.

4. Neka se nastoji oko toga, da se što više sabere pretplatnika među srednjoškolskom mladeži. To će se moći osobito na školske praznike učiniti. Za đake stoji »Luč« samo Din 30, za sve ostale Din 60.—.

Budući da je »Luč« naš jedini i najstariji đački katolički list, to bi bila prava sramota za sve nas, da mora prestati izlaziti radi nemara svojih pretplatnika i radi naše mlitavosti.

Svakomu potrebne knjige!

T. Toth: Proljetne oluje. Knjiga neophodno potrebna omladini u dobi sazrijevanja. Cijena broširana Dinara 24. Uvezana dinara 34.—.

»Letna knjiga«. Godišnjak gradišćanskih Hrvata. Knjiga koju moraju nabaviti svi rodoljubi, koji osjećaju za gradišćanske Hrvate. Broširana 10.— dinara.

Dr. M. Opeka: »Knjiga Postave«. Prvi svezak zbirke propovijedi o deset zapovijedi priznatog slovenskog propovjednika. U ovom svesku su obrađene prve tri zapovijedi. Dinara 22.—.

Bohuslav Poljanić: »Tajanstveni smiješak«. Prvi ukrajinski roman preveden na hrvatski jezik. Roman je pisan u stilu t. zv. senzacionalnih romana, alj uza sve to ima svoju književnu vrijednost. Broširan Dinara 15.—. Uvezan dinara 25.—.

J. Baar: »Za kravicu«. Roman najpopularnijeg češkog pisca. Broš. Dinara 15.—. Uv. Dinara 25.—.

Dr. fra V. Jeličić: »Ženidbeno pravo katoličke crkve«. Rasprava iz kanonskog prava vrlo velike praktične vrijednosti. Broš. Dinara 43.—. Uvezano Dinara 58.—.

Sudeta Đuro: »Mor«. Jedna od najboljih knjiga najnovije hrvatske beletristike. Broš. Dinara 15.—. Uvezano Dinara 25.—.

»Nasljeduj Krista«. Slavna knjižica u odličnom prevodu dra S. Bosanca. Crni platneni uvez Dinara 25.—.

Čitajte i širite dobru knjigu!

Knjižara »Narodne Prosvjete« preporučuje ove nove knjige: Narudžbe adresirati na Zagreb Kaptol 29.

Kupujte i širite Ligine edicije

Knjigu života, Almanah Luči

i

Euharistija život i duša naša